

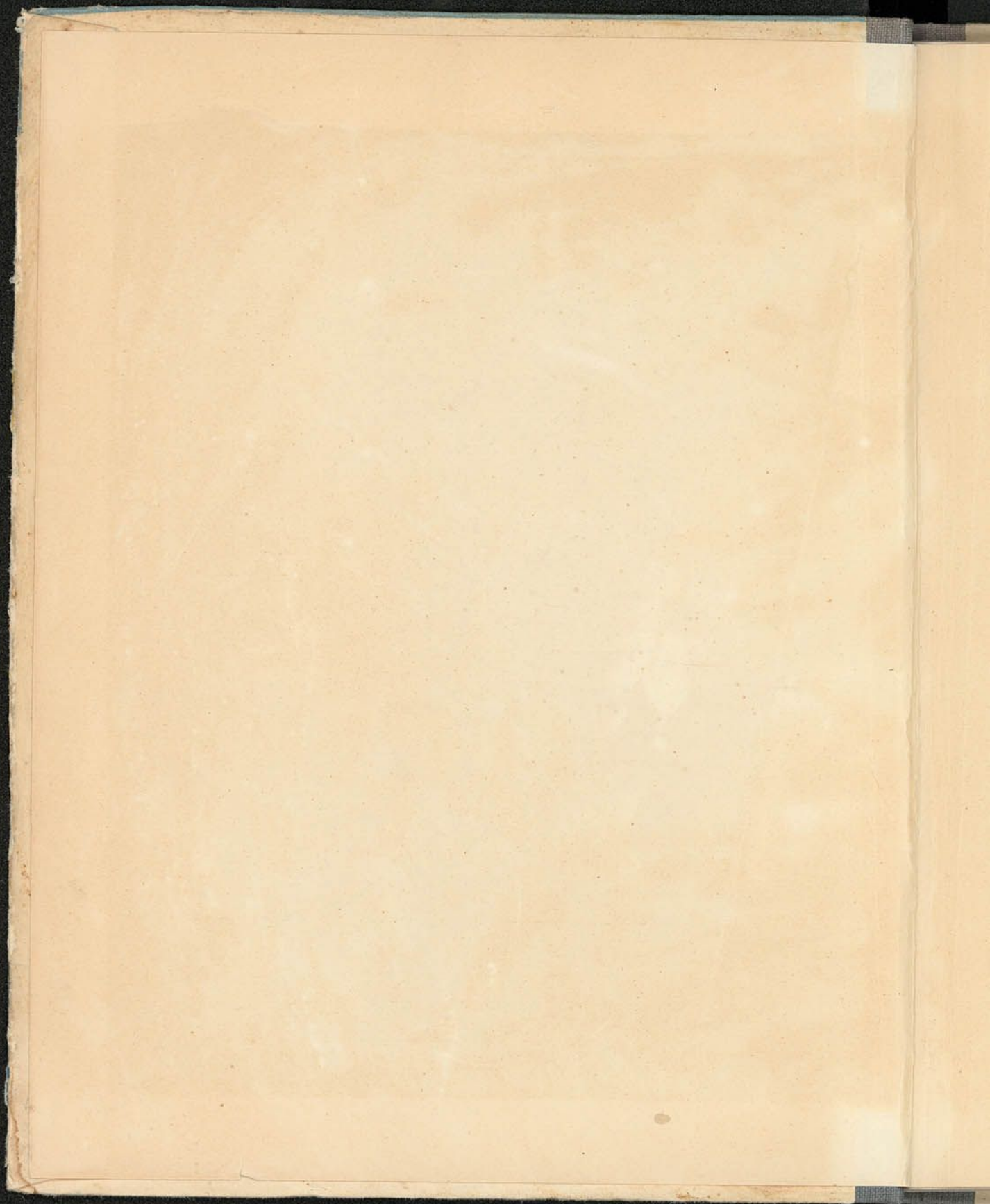
Ба 19218

49.20.62

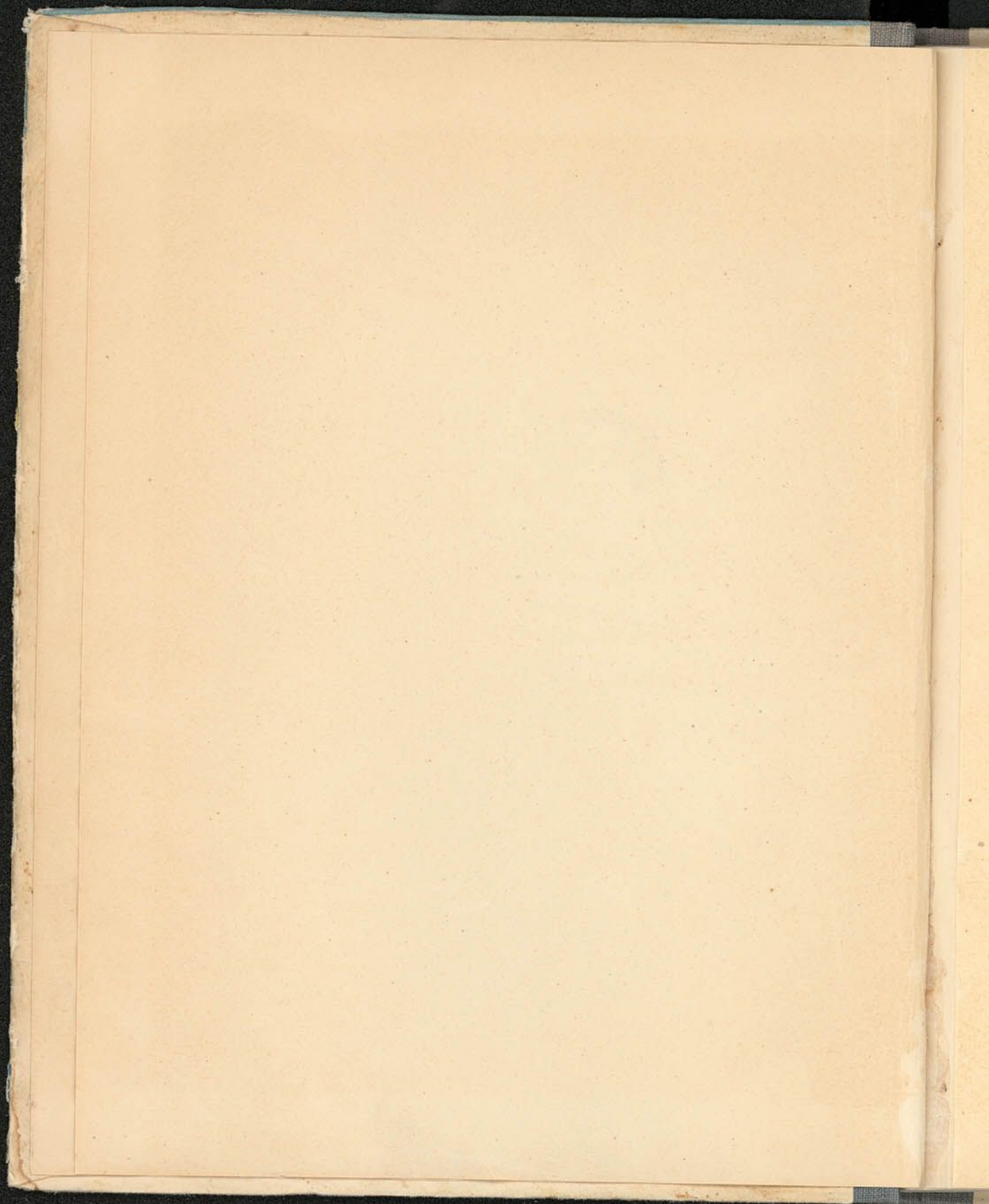

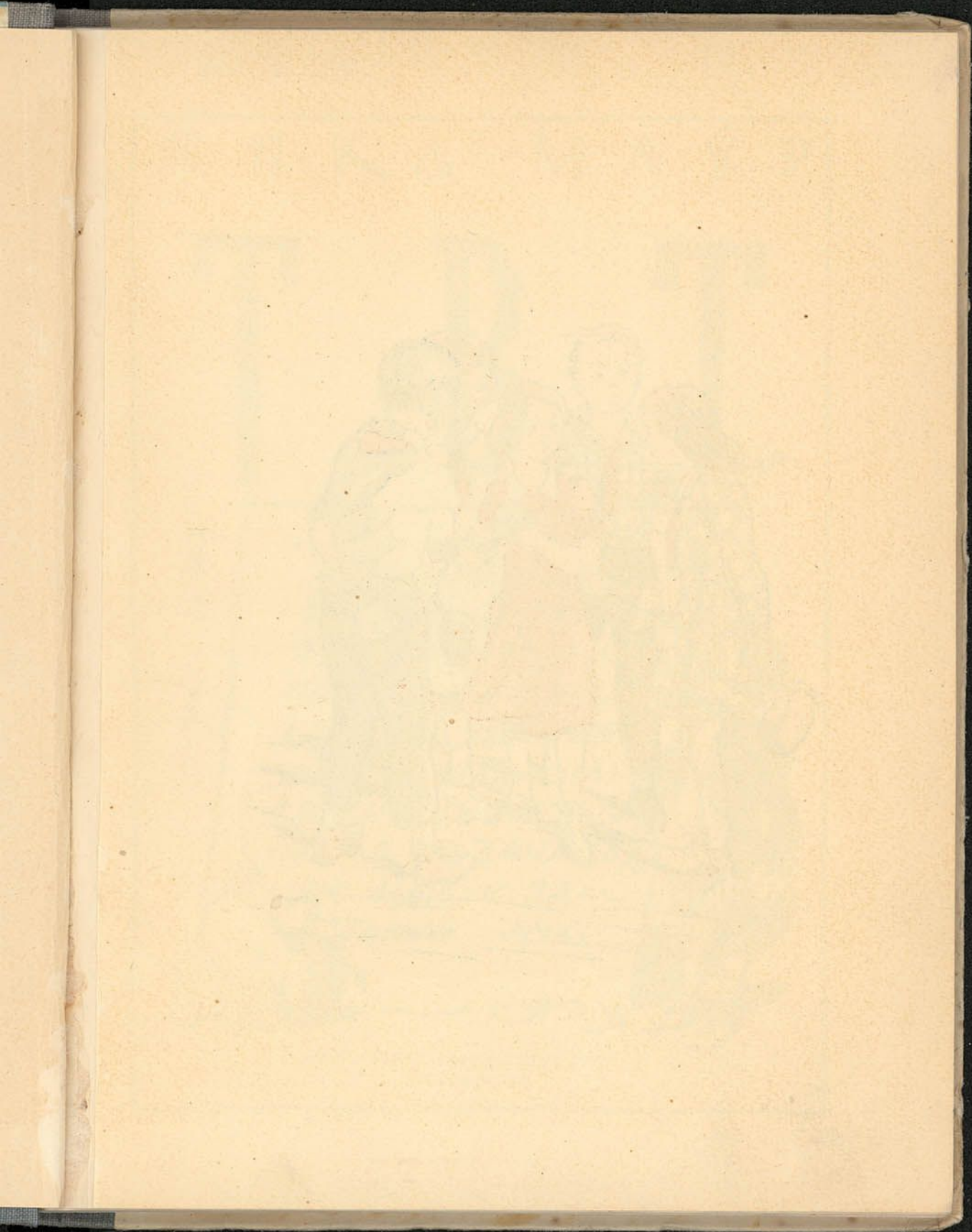
Янка Маўр

ТВТ

55

Б

Я

Июль 1953 г. БН 122/18.

БА 12218

Я Н К А М А Ё Р

Т В Т

Кв. 1953 г. БА 12218.

АБО АПАВДААННЕ
ПРА ТОЕ, ЯК ПІОНЕРЫ
ЎЗБУНТАВАЛІСЯ СУ-
ПРОЦЬ УЦІСКУ РЭЧАЎ
І ЗАТІВІЛІ ЎВЕСЬ СВЕТ!
ЯК ЯНЫ НАВУЦЫЛІ-
СЯ БАЧЫЦЬ ТОЕ, ЧАТО
ІНШЫЯ НЕ БАЧАЦЬ,
І ЯК ЦЫБУК ЗА-
БЫВАЎ АУКІ

ДЗЯРЖАУНАЕ ВЪДАВЕЦТВА БССР
Мінск 1949

1887

Трэцяе, перапрацаванае выданне

Мастак Д. Красільнікаў.

1887

25. 1. 2009
25. 04. 2009

РАЗДЕЛ ПЕРШЫ,

ПРА ТОЕ, ЯК НІНА ПАДРАЛА ПАНЧОХУ, ЯК БАЦЬКА ПАЛЯЦЕУ
ДАГАРЫ НАГАМІ І ЯК ТОЛЯ КРУЦІЎСЯ ПА ВУЛІЦЫ.

Толя куляй ускочыў у хату, нібы за ім гналася сто сорок сем
шалёных сабак.

— Што з табою?—спалохалася маці.

— Аніводнай тройкі няма! — крыкнуў ён і хуценька пачаў
поркацца ў сваіх кнігах.

Маці з жахам пляснула рукамі.

— Аніводнай?! Сораму ў цябе няма!..

— Во!—урачыста сказаў Толя і паказаў матцы паперку.

Маці сумна глянула ў яе, але хутка твар яе пасвятлеў, і яна ра-
дасна сказала:

— Ды тут, здаецца, усё добра, а ты палохаеш.

— Чаму палохаю?—здзівіўся Толя. — Паглядзі: ніводнай
тройкі!

Сапраўды, у ведамасці вучня 5 класа Анатоля Бяспалава ні-
якай тройкі не было відаць, а ўсё чацвёркі і нават адна пяцёрка.
Матцы зрабілася зусім лёгка на сэрцы.

— А я падумала: калі ўжо і тройкі няма, то справы, мусіць,
зусім дрэнныя; ад цябе ўсяго можна чакаць, — сказала яна лас-
кавым голасам.

Толя з гонарам усміхаўся, нібы зрабіў які подзвіг.

— Пакуль што толькі адна пяцёрка,—сказаў ён,—а потым
будзе болей.

Расчуленая маці хацела была абняць сына, але той крутнуўся
і паскакаў да свайго акна.

— А тата як будзе рады! — сказала маці.— Вось каб яшчэ і ў Ніны ўсё было добра! Не ведаеш, як у яе?

— Хоць і не так, як у мяне, але двойкі няма.

— Ну, вось і добра! Усё добра,— радасна мітусілася маці.— А чаму-ж яе няма?

— Ідзе недзе ззаду.

Толя схапіў кнігу і заняў сваю звычайную пазіцыю ля акна. Уласна кажучы, гэтую пазіцыю лепш было назваць незвычайнай, бо Толя сядзеў, задраўшы

ногі на падваконне і пры гэтым карыстаўся не ўсімі чатырма ножкамі крэсла, а толькі двума заднімі.

Ён увесь час гойдаўся на гэтых ножках, а часта нават стараўся ўтрымацца на іх, не дакранаючыся нагамі да падваконня. Што і казаць, гэтае практыкаванне было досыць рызыкаўнае, бо ў кожны момант Толя мог бразнуцца патыліцай на падлогу так, што надоўга вышаў-бы са строю. Але-ж затое яно было і вельмі цікавым для Толі. Ён вылічыў, што такім чынам ён мог ужо пратрымацца паўтары секунды, а ў далейшым спадзяваўся дасягнуць і якога-небудзь рэкорда.

Ды гэта яшчэ не ўсё. Была яшчэ спакуса пратрымацца на адной ножцы. Гэтая штука была куды складаней. Тут ужо не толькі нельга было здымаць сваіх ног з падваконня, але трэба было яшчэ трымацца за яго рукамі. Аднак Толя спадзяваўся, што калі-небудзь, хай сабе праз гадоў дзесяць ці сорок, ён здолее пратрымацца некалькі секунд не толькі без рук, але нават і без ног.

Але крэсла, як відаць, зусім не збіралася ўдзельнічаць у светных рэкордах. Яно жаласна рыпала, а сядзенне ўжо вельмі выразна імкнулася адлучыцца ад задніх ножак. Два шрубкі, што злучалі іх, зусім расхлябаліся: адзін высунуў сваю галаву з дзірачкі, а другі ўжо нарыхтаваўся зусім выскачыць.

Але Толя на ўсё гэта не звяртаў увагі.

У калідоры стукнулі дзверы, і пачуліся павольныя няроўныя крокі. У пакой увайшла сястра Ніна.

Падышла кульгаючы да канапы і апусцілася на яе са слязьмі на вачах.

— Што здарылася?—з трывогай спыталася маці.

— Не магу болей!—прастагнала Ніна і пачала расшнуроўваць бацінак.

— Што такое?—падышла маці.

— Цвік усю нагу папсаваў. Учора яшчэ сям-так цярпела, а сёння не магу...

Ніна зняла бацінак, потым панчоуху.

Маці зірнула на нагу: падэшва збоку да крыві пакрэмзана цвіком.

— Чаго-ж ты маўчала?

— Гэта рабілася патрошку. А спачатку я не звяртала ўвагі.

— Памый, завяжы. І панчоха навюсенькая папсавалася,—удыхнула маці.

Узяла бацінак, прасунула руку, доўга мацала.

— Нічога няма!

— Ён тут, збоку,—паказала Ніна.

Памацала маці ў тым месцы—і паціскала плячыма:

— Не магу знайсці аніякага цвіка!

— Дай я,—сказала тады Ніна, упэўнена прасунула руку, памацала, пашукала—і са здзіўленнем апусціла рукі.

Няма цвіка, ды і годзе!

— Толік!—звярнулася маці да сына.—Паглядзі, што тут робіцца: цвік параніў усю нагу, а знайсці яго ніяк не можам.

— Вось дык задача!—з пагардай адказаў Толя, гойдаючыся на сваім крэсле.

— Ды ты падыйдзі, паглядзі сам.

Толя неахвотна пакінуў сваё крэсла і, насмешліва ўхмыляючыся, падышоў да канапы. Узяў бацінак, засунуў руку, доўга поркаўся...

Насмешка ўжо знікла з яго твара.

— А што?—спыталася ўжо Ніна з насмешкай.

— Пачакай, тут нешта не тое,—збянтэжана буркнуў Толя.—Пакажы нагу.

Агледзеў яе: нага сапраўды падрапана цвіком.

Тады Толя прылажыў падэшву бацінка да падэшвы нагі, каб дакладна вызначыць месца, дзе павінен быў быць цвік.

— Бач, які ён хітры!—заўважыла маці, задаволеная кемлівасцю сына.

Але Ніна раптам адсунула нагу і пакацілася са смеху.

— Ты чаго заходзішся?—сярдзіта крыкнуў Толя.—Трымай нагу!

— Ды гэтак-жа выходзіць наадварот!—праз смех сказала Ніна.

— Сапраўды, наадварот выходзіць! — засмяялася і маці, на гэты раз задаволеная кемлівасцю дачкі.

— Нічога смешнага тут няма,—сурова сказаў Толя.—Я і сам гэта ведаю. Я толькі спачатку захацеў прымераць так. А цяпер паспрабуем іначай.

І ён прыставіў бацінак побач з нагой падэшвай уніз. Потым старанна пачаў ціскаць рукой у сярэдзіне і, нарэшце, пераможна крыкнуў:

— Ёсць!

— Дзе? Як?—зацікавіліся маці і Ніна.—Якім-жа чынам ён мог нацерці да крыві, калі яго самога так цяжка намацаць?

Да Толі адразу вярнуўся ўвесь яго гонар. З важным і аўтарытэтным выглядам ён растлумачыў:

— Ускраек усцілкі адлупіўся і загнуўся, як пружына, і цвік высоўваецца толькі тады, калі моцна паціснуць. А вы гэтага не здагадаліся зрабіць.

Паспрабавалі маці і Ніна—сапраўды, так яно і ёсць.

— Трэ' было-б неяк паправіць, загнуць цвік, ці што,—сказала маці.—Можа ты, Толік, паправіў-бы?

— Шавецкай справе я не вучыўся,—зняважліва адказаў Толя.

— Няўжо-ж такая хітрая штука—загнуць цвік?

— Гледзячы дзе і які. З малатком да гэтага цвіка не дабярэшся, не прыстукнеш яго. А ў шаўца ёсць рашпіль і ўсялякія там прылады.

Памеркавала маці і ўбачыла, што сапраўды з малатком гэтаму цвіку ніякай рады не дасі. Сядзіць ён недзе далёка і глыбока—як па ім стукнеш?

— Тады прыдзецца аднесці да шаўца,—уздыхнула яна.—Вазьмі, Толя, ды занясі.

— А чаму-ж не яна сама?—агрызнуўся той.—Усё я ды я!

— Ды ў яе-ж, бачыш, якая справа!

— А хіба яна ляжа ў пасцелю і не будзе хадзіць? У яе-ж ёсць старыя бацінкі.

— Ну, добра, добра, я сама занясу!—умяшалася Ніна.— Не трэба яго ласкі!

— Тым лепей,—згадзілася маці.—Пакуль бацька прыдзе абедать, ты і вернешся.

Ніна сабралася і пайшла.

А Толя вярнуўся на сваё месца і зноў узяўся за чытанне, або, лепш сказаць, за практыкаванне на ножках крэсла.

... Ніна вышла на вуліцу, прайшла адзін квартал і спынілася ля дзвярэй, над якімі была шыльда: «Майстэрня абутку саюза скурнікаў».

Увайшла, сунулася са сваім бацінкам, але ёй сказалі:

— Мы шыем толькі новы абутак, а ў рамонт не бярем. Для гэтага ёсць асобныя рамонтныя майстэрні.

Вышла Ніна—і не ведае, куды ісці. Хацела была вярнуцца назад, спытацца, ды не адважылася. Пастаяла, падумала і павольна пайшла па вуліцы, разглядаючы шыльды.

Прайшла адну вуліцу, другую—ніякай рамонтнай майстэрні не відаць. Пачала прыглядацца, да каго можна было-б звярнуцца з запытаннем, і ніяк не магла адважыцца: той надта важны і сур'ёзны чалавек, той надта заклапочаны, у таго выгляд вельмі суровы. А калі, нарэшце, звярнулася да адной добрай жанчыны, дык тая лагодна адказала:

— Не ведаю, дзетка!

Доўга бадзялася Ніна, пакуль натрапіла, нарэшце, на другую майстэрню, рамонтную. З вялікай радасцю ўвайшла ў сярэдзіну.

Там працавала многа майстраў, але яшчэ больш было заказчыкаў. Ці то мала майстэрняў было ў горадзе, ці дзень такі трапіўся, але цэлы хвост іх сабраўся да таго майстра, які прымаў заказы.

Вымушана была і Ніна стаць у чаргу. Стаіць і млее ад голаду. Ужо прышоўшы са школы, яна хацела есці і чакала абед, а цяпер вунь колькі часу прайшло і невядома яшчэ, колькі пройдзе. А дома, мусіць, ужо абедуюць...

Але і дома справа з абедам ускладнілася.

Бацька, як заўсёды, прышоў дахаты, спяшаючыся. У яго заўсёды нейкія там балансы, справаздачы, каштарысы.

Толя саскочыў з крэсла, паставіў яго ля стала, для абед, і паказаў бацьку сваю ведамасць.

Не бачыў небарака, што той зухаваты шрубок, які збіраўся выскачыць з крэсла, скарыстаў гэты рух і вываліўся на падлогу. А другі ўжо вылез напалову...

Бацька паглядзеў ведамасці, паглядзіў бараду і задаволена сказаў:

— Цягнуцца, цягнуцца, дзеткі! А дзе Ніна?

— Панесла бацінак у рамонт. Зараз прыдзе.

— Ну, маці, давай хутчэй абедаць, я спяшаюся!

Бадзёры, задаволены, падышоў ён да стала і важка апусціўся на крэсла.

І вось тут адбылося нешта такое, чаго Толя не забудзецца за ўсё сваё жыццё.

Крэсла рынула, пакрывілася—і бацька паляцеў на падлогу!

Тоўсты паважаны бацька, з барадой і з вусамі, такі важны і сур'ёзны—паляцеў дагары нагамі, нібы хлапчук які, неяк смешна ўзмахнуў рукамі, а нагу задраў так высока, што зачাপіў талерку, і, нарэшце, грукнуўся на падлогу, як слон, страсануўшы ўсю хату.

Маці закрычала немым голасам, а Толя збялеў і прырос да зямлі. У вачах яго закружылася, і бацька і стол нібы пачалі адсоўвацца ад яго і зрабіліся маленечкімі.

Бацька ціха ўстаў і ўтаропіўся на Толю грознымі вачыма. Толю пачало здавацца, што настала доўгая ціхая жудасная ноч.

— Гэта ты?!—пачуўся, нарэшце, злавесны шэпт, і бацькава рука спіснула спінку скрыўленага крэсла.

Толя ўціснуў галаву ў плечы. Маці кінулася да бацькі.

Той усё глядзеў на Толю, цяжка дыхаючы. Потым, расцягваючы словы, прамовіў:

— Зараз-жа занясі крэсла ў майстэрню і не вяртайся назад, пакуль яно не будзе папраўлена. Марш!

Толя з палягчэннем уздыхнуў, радуючыся, што ўся гэтая гісторыя скончылася для яго так шчасна. У адзін момант накінуў куртку, падхапіў крэсла і выскачыў з пакоя з такой самай шпаркасцю, з якой нядаўна ўскочыў.

... А Ніна ў гэты час падышла ўжо да майстра і падала яму бацінак.

— Цвік трэба паправіць, колецца,—сказала яна.

Майстар узяў бацінак, зірнуў на яго адным вокам і пачаў пісаць квіток, сказаўшы:

— Прыдзеш праз чатыры дні.

Ніна жаласна запрасілася:

— Тут толькі адзін цвік паправіць... Калі ласка, зрабіце зараз... Я ўсю нагу пакалечыла.

— Бачыш, колькі абутку нанеслі? — пахмура адказаў майстар. — Усім зараз не зробіш, трэба па чарзе.

— Мне няма ў чым хадзіць, а работы тут, відаць, мала... Я пачакаю, — прасілася Ніна.

— І невялікую работу ўсім разам не зробіш, — буркнуў майстар і ўзяў абутак у наступнага заказчыка.

Ніна адышла ўбок і спынілася. Чакаць чатыры дні! Гэта ўжо занадта. Няўжо-ж не згодзіцца паправіць цяпер? Не, лепш яна пачакае, пакуль усе людзі выйдуць, і тады яна зноў папросіць.

І яна засталася чакаць.

Поўгадзіны, што чакала яна, здаліся ёй за дзве гадзіны, але, нарэшце, яна дачакалася, калі ўсе разышліся, і зноў падышла да майстра.

— А ты яшчэ тут?—здзівіўся той.

— Дзядзечка, калі ласка, зрабіце цяпер. Ну, што вам абыходзіць?—сказала яна, ледзь не плачучы:

Дзядзька зірнуў на яе лагадней і ўзяў бацінак. Агледзеў, абмацаў яго і сказаў:

— Ну, добра!

Узяў нейкую жалязяку, ні то напільнік, ні то вялікі цвік, упёрся ім у востры канец цвіка ў сярэдзіне бацінка, стукнуў па другім канцы пару разоў малатком—і аддаў Ніне бацінак.

— Гатова!

А тая стаіць, вылупіўшы вочы, нібы ўбачыла нешта незвычайнае.

— Ну, бяры, гатова ўжо!—паўтарыў майстар.

— А... колькі каштуе? — прамовіла Ніна.

— Ды ніколькі,—адказаў дзядзька і ўзяўся за другую работу.

Ніна пастаяла, пакруціла ў руках бацінак, а потым неяк мімавольні прагаварыла:

— Але-ж гэта я і сама магла-б зрабіць!..

Майстар усміхнуўся.

— Вядома, магла-б! Кожнае дзіцяне магло-б. Толькі няма ў вас гэткай звычкі. Усё чакаеце, каб хто другі зрабіў.

— Дзякую!—сказала Ніна і вышла засаромленая.

Усю дарогу яна думала пра гэты «рамонт». Колькі клопату і бяды было праз гэты няшчасны цвік! І нагу скрывавіла, і панчоху парвала, і па дарозе доўга бадзялася, і ў чарзе стаяла, і без абеда галадавала, і пагражала небяспека чакаць яшчэ чатыры дні,—а ўвесь рамонт цягнуўся поўхвіліны, ды яшчэ такі рамонт, які і яна сама магла-б зрабіць...

... Толя ішоў па вуліцы і праклінаў крэсла, якое ён сам папсаваў.

Ножкі крэсла, як наўмысля, чаплялі кожнага сустрэчнага, і кожны сустрэчны сварыўся:

— Ты чаго гэта з такой гаргарай па тратуары таўчэшся? Ідзі на сярэдзіну вуліцы!

Сышоў на сярэдзіну вуліцы, а там трамваі, машыны, коні. Кідаецца хлопец то ў адзін, то ў другі бок. Шарахнуўся ад аўтамабіля і зачэпіў за хустку нейкую старую жанчыну. Тая закрычала, нібы трапіла пад аўтамабіль.

— Ты чаго тут хуліганіш?—крыкнуў на яго адзін суровы дзядзька.—Няма табе іншага месца?

Крыўдна зрабілася Толю. Куды дзецца? Пабег на другі бок, а там міліцыянер:

— Ты чаго круцішся пасярод вуліцы? Пад машыну яшчэ трапіш. Ідзі на тратуар!

А на тратуары, як на тое ліха, народу процьма і ўсе кудысьці спяшаюцца і нават без ніякіх крэслаў штурхаюць адзін аднаго.

Але ім гэта нічога не абыходзіць: скажуць адзін аднаму «выбачайце» і ідуць далей. Праз некалькі крокаў зноў сутыкнуцца, зноў скажуць «выбачайце»—і нясуцца далей. І звычайна ў такіх выпадках просіць выбачэння не той, хто штурхаў, а той, каго штурхалі.

Затое, калі сустрэнуцца двое зусім далікатных людзей, тады пачынаецца доўгая кадрыль: адзін пасунецца ў бок, каб даць дарогу, і другі ў той-жа бок; тады адзін хуценька назад, а другі ўжо там; потым абодва скокнуць направа, потым налева... — і чым больш далікатныя будуць людзі, тым даўжэй яны танцуюць.

І сярод усіх іх трэба было праціскацца нашаму хлопцу з крэслам...

У кожным разе Толя добра зразумеў, што каму-каму, а яму з крэслам трэба быць асабліва далікатным, калі ён не хоча напароцца на новыя непрыемнасці.

Ён прыстасаваў крэсла на спіне, сядзеннем назад, каб ножкі не вытыркаліся ў бакі, і рушыў далей.

Праз некаторы час ён усё-ж такі зачাপіў нейкага чалавека, але зараз-жа далікатна схіліўся і сказаў:

— Выбачайце!

А ззаду ножка крэсла паднялася ўгору і... зачাপіла капялюш у адной маладой жанчыны.

Пачуўся прарэзлівы крык. Толя спалохаўся, хуценька павярнуўся і... тыркануў кагосьці з другога боку.

Нарэшце, ён сам не заўважыў, як зноў апынуўся сярод вуліцы.

Тады ён сцяміў, што можна ісці і не па тратуары і не па вуліцы, а па раўку, што ідзе між тратуарам і вуліцай. Схіліўшы галаву, стараючыся не павярнуць крэслам у бок, пайшоў ён, як конь у баразне, і быў вельмі рады, што нікога не чапае.

Калі ён прышоў у майстэрню, дык сустрэў непрыемнасць, ад якой адразу вылецела з галавы ўся гісторыя на вуліцы.

— З такім рамонтам нам няма сэнсу вяртацца! — катэгарычна абвясціў майстар.

— Чаму? — са сціснутым сэрцам спытаўся Толя.

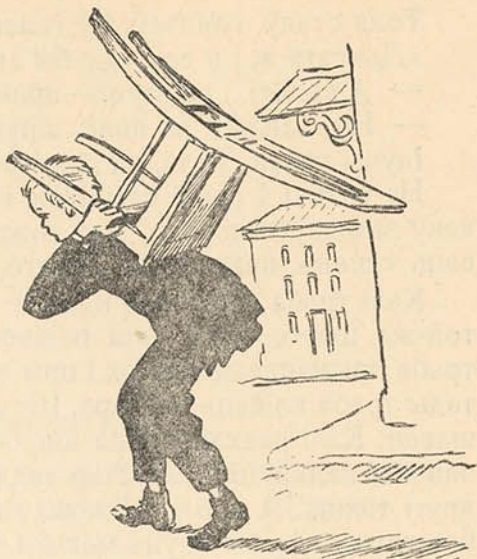
— Калі ўсе пойдучь да нас з такім глупствам, дык нам не будзе калі сапраўднай работы рабіць!

Жах ахапіў Толю. Як-жак цяпер вярнуцца дахаты? Бацька-ж сказаў, каб і дадому не прыходзіў, пакуль крэсла не будзе папраўлена.

— Калі ласка... папраўце, — пачаў прасіцца Толя. — Можна гэта нядоўга... Мне бацька загадаў... Папраўце...

Майстар узяў шруб, укрузіў яго ў ножку, другі шруб падкруціў, рэшту шрубаў замацаваў і аддаў крэсла.

Увесь «рамонт» цягнуўся не болей, як хвіліны дзве.

Толя стаяў, глядзеў, і ў галаве яго круцілася:
«Ды гэта-ж і я сам мог-бы зрабіць!»...

— А колькі... каштуе?—прамовіў ён, нарэшце.

— Ну, заплаці за новы шруб, ці што,—усміхнуўся майстар.
Ідучы назад, Толя, як і сястра яго, усё думаў пра гэты рамонт.
Не толькі ў іхняй сям'і, але і сярод усіх іхніх знаёмых спрад-
веку захаваўся погляд, што кожную такую работу павінен выкон-
ваць «спец», незалежна ад таго, ці складаная яна ці простая.

Калі трэба паправіць крэсла ці стол, напрыклад, укруціць той-жа шруб,—дык гэта павінен рабіць толькі столяр. Калі-ж трэба прымацаваць замок і пры гэтым укруціць такі самы шруб,—тады трэба клікаць слесара. Шруб у бот павінен ужо ўкручваць шавец. Калі расхлябаецца шрубок у насценным гадзінніку, яго павінен падкруціць майстар гадзіннікаў, а ў швейнай машыне—другі тэхнік. А каб хоць крыху пацікавіцца і прыгледзецца, то ўсе гэтыя шрубы пэўна мог-бы ўкруціць і Толя, і Ніна; і бацька, і маці.

Увечары Толя і Ніна доўга гаманілі ў кутку аб сёнешніх па-
дзеях.

РАЗДЕЛ ДРУГІ,

ДЗЕ ГАВОРЫЦЦА, ЯК ПАЦУК УКУСИУ АНДРЭЙКУ ЗА НОС,
ДЫ ЯШЧЭ ПРА ТОЕ, ЯК ЁН (АНДРЭЙКА, А НЕ НОС)
ЗЛАВІУ ЗЛОДЗЕЯ.

Аднаго разу таварышы спыталі Андрэйку, з каго складаецца яго сям'я, і ён адказаў:

— Маці, я і парсючок.

— Гэта, значыць, твой брат?—насмешліва перапытаў Карачун.

— Стрэчны,—сур'ёзна адказаў Андрэйка.

Усе пачалі смяяцца, а Карачун крыкнуў:

— Добрых сваякоў маеш!

— А што-ж?—адказаў Андрэйка.—Ён зусім не горшы за цябе? Ён ніколі так не хуліганіць, як ты, і ніводнага разу я не чуў ад яго такіх брыдкіх слоў, як ад цябе. Ён ні ў каго не ўкраў алоўка, як ты, не пабіў ніводнага акна і ні з кім не біўся на вуліцы. Ніколі я не бачыў, каб ён чапляўся ззаду на трамваі, як ты...

Чым больш дадатных бакоў свайго «стрэчнага» пералічваў Андрэйка, тым большы рогат уздымаўся навокал і накіроўваўся на збянтэжанага Карачуна.

— Знайшлі з чаго смяяцца!—буркнуў ён і з пагардай адышоў прэч.

Андрэйка залічыў свайго парсюка ў сям'ю таму, што не было таго дня, каб Андрэйка не прымаў удзелу ў доглядзе яго. Каму-ж болей, як не яму, было дапамагчы матцы то травы набраць, то катух пачысціць, то корму прынесці. Тым болей, што маці служыла ўборшчыцай пры ўстанове і не заўсёды магла зрабіць гэта сама.

З гэтай прычыны часта здаралася карміць парсюка зусім позна, упоцемку. Тады ўжо абавязкова ішоў і Андрэйка, каб павяціць, адчыніць дзверы.

Такім чынам, ён аднаго разу згубіў ключ ад вісячага замка. Справа дробная, звычайная, але ў даным выпадку аказалася вельмі сур'ёзная: надыходзіла ноч, а як было пакінуць дзверы незамкнёнымі?

Можа ключ валяўся і дзе-небудзь блізка ля ног, але ўпоцемку ніяк яго не маглі знайсці.

Сунуліся былі к суседзям пазычыць да заўтрага замок, але ў адных наогул не было лішняга замка, а другія суседзі ўжо спалі.

— Ну, што-ж цяпер рабіць?—гаварыла маці.—Усё праз цябе, нягоднік! Навошта было вымаць ключ з замка?

— Ды я, здаецца, яго не вымаў. Мусіць, ён сам вываліўся. Яшчэ і яшчэ пашукалі—няма ключа!

— Бяжы ў хату, там у шуфлядзе, здаецца, нейкі ключ ёсць. Можа падыйдзе.

Пабег Андрэйка і сапраўды знайшоў досыць падобны ключ.

Прынёс, пачалі прабаваць—і яшчэ больш прыкра зрабілася. Хоць-бы ўжо зусім непадобны быў ключ, а то вось-вось гатоў улезці, ды толькі нешта не пускае.

— Што рабіць, што рабіць?—паўтарала маці.—Не пакідаць-жа так!

— Тады я застануся яго вартаваць,—сказаў Андрэйка.

— Якім чынам?

— Ды пераначую тут, на дровах.

— А баяцца не будзеш?—недаверліва спытала маці.

— Я? баяцца?—адказаў Андрэйка такім тонам, што маці адчула да яго павагу.

— Ах ты, мой мужчына!—пяшчотна сказала яна.—Але ўсё-ж такі лепш я папільную.

— Не, не, не!—горача запратэставаў Андрэйка.—Ці мала хлапцоў пільнуюць сады, гароды? Чым я горшы ад іх? Мне вельмі хочацца тут пераначаваць.

Маці разумела, што для такога хлапчука падобная справа павінна быць вельмі цікавай. Ды і няхай ён, як мужчына, прывыкае да сякіх-такіх нягод.

— Хай будзе так,—сказала яна, падумаўшы.—Я зараз зраблю табе пасцелю.

І яна пайшла ў хату.

Застаўшыся адзін, Андрэйка зноў адчуў сябе ніякавата. Хлевушок пры слабым святле газнічкі здаваўся зусім не такім, як звычайна. Аднекуль набралася шмат цёмных дзірак і куткоў, якіх раней, здаецца, не было. Ды і павуціння шмат, якога раней ён таксама не заўважаў.

Вярнулася маці, зрабіла на дрывах пасцелю.

— Вось і добра,—суцяшала яна сына і сябе.—Баяцца няма чаго: ніякі злодзей не палезе, калі пачуе, што тут нехта спіць. Адну ноч правесці можна. Ды і няхоладна. А заўтра аднясеш слесару ключ. Ну, кладзіся. Толькі не забудзься пагасіць газнічку, а то пажар можа быць.

І вышла.

Зноў Андрэйку зрабілася няёмка. Але цяпер ён нават разлаваўся на сябе самага. Што за глупства, сапраўды! Колькі людзі вартуюць усюды: у садзе, у лесе, на полі, у розных будках—і нічога. А ён нібы баіцца. Гэта-ж сорам!

— Ну, браток, будзем спаць!—звярнуўся ён голасна да парсюка і пачаў рыхтавацца да сну.

«Браток» стаў на заднія ногі, высунуў лыч з катуха і ветліва зарохаў. Андрэйка не ўстрымаўся, каб не пачухаць яго за вухам.

Нарэшце, Андрэйка пагасіў газнічку і лёг у сваю пасцелю. Некаторы час ён прыслухоўваўся, як рожкаў і шморгаўся яго сусед, а потым, калі той супакоіўся і засоп, Андрэйка пачаў прыслухоўвацца да іншых гукаў. І тады зноў пачала вяртацца да яго няёмкасць.

Звычайныя гукі, ці то шум аўтамабіля на вуліцы, ці крокі прахожых, ці стук дзвярэй у суседніх дамах і розныя іншыя гукі, якія ён заўсёды і ўсюды чуў і не звяртаў ніякай увагі,—цяпер чамусьці здаваліся нейкімі асаблівымі, прыцягвалі ўвагу, перашкаджалі спаць і нават крыху палохалі. Асабліва крокі людзей. Калі яны былі цвёрдыя, гучныя, дык яшчэ нішто, а калі ціхія, то ў Андрэйкі нешта такое напружвалася ў сярэдзіне...

І зноў пачаў ён злаваць на сябе самага. Ён-жа добра ведае, што не баіцца, добра разумее, што ніякай небяспекі не можа быць. Нават, каб сапраўды з'явіўся злодзей, дык варта толькі закрычаць—і ён уцячэ, бо іначай прыбягуць людзі. Усё гэта Андрэйка добра разумее, але спаць спакойна не мог...

Каб паказаць, што ён нікога і нічога не баіцца, Андрэйка голасна заспяваў:

«Бе-э-э-лая а-а-рмія чо-орны баро-он»... — але голас яму самому здаўся нейкім чужым, а спеў прыдушаным; заместа бадзёрасці, Андрэйка адчуў яшчэ большую няёмкасць.

Адгукнуўся парсюк, і Андрэйка сказаў яму:

— Дрэнна ў цябе спаць, браце.

— Угу,—адказаў той.

— Лепш ужо ты да нас перайшоў-бы начаваць.

— Угу...

— Вось бачыш. Але я, дурны, не здагадаўся.

— Угу,—пацвердзіў парсюк.

У куце пачулася нейкая тузаніна, піск. Андрэйка ўздрыгнуўся, але зараз-жа супакоіўся, сцяміўшы, што гэта—пацукі.

Усё гэта адцягнула яго ўвагу ад знадворных гукаў.

Андрэйка пачаў думаць аб заўтрашнім дні, аб ключы, аб школьных справах і, нарэшце, заснуў.

Але сам ён нават не ведаў, што быў заснуў, бо праз некаторы час ён нешта пачуў і, не варухнуўшыся, пачаў прыслухоўвацца. Праўда, адным вухам ён ляжаў на падушцы, а другое было прыкрытае коўдрай, але ўсё-ж такі ён адчуваў, што побач, каля галавы, нешта ці нехта ёсць.

І вось ён чуе, як нешта вострае асцярожна ўхапіла яго за нос...

Усхапіўся Андрэйка, не памятаючы сябе, крыкнуў дзікім голасам, махнуў рукамі, зачাপіў за нешта мяккае і пачуў, як сярод дроў зашамецела...

— Пацукі!—крыкнуў ён.—Ах, праклятыя!..

— Угу,—азваўся парсюк.

Андрэйка памацаў свой нос—здаецца, ніякіх слядоў няма. Але агіда страсанула ўсё цела. Што ні кажы, але такога здарэння, каб пацук ухапіў жывога чалавека за нос, ён ніколі не чуў. А што калі яны зноў палезуць? Калі яны збяруцца ўсе разам, дык нічога з імі не зробіш.

Андрэйка ўспомніў, што недзе чытаў байку, як пацукі такім чынам загрызлі нейкага біскупа...

Але праз хвіліну Андрэйка ўжо адагнаў гэтыя недарэчныя думкі. У нашым жыцці такіх выпадкаў не бывае. Але ў кожным разе справа непрыемная і, галоўнае, агідная. Хоць ты не спі і пільнуй іх!

Хіба пайсці дахаты і сказаць матцы, што ён больш не можа тут спаць?

Але-ж які ён будзе «мужчына», калі спалохаецца пацукоў? Засмяюць усе, нават парсюк...

І адагнаўшы ад сябе палахлівыя думкі, Андрэйка зноў улёгся спаць. Але дзе тут было заснуць, калі ўвесь час здавалася, што пацукі зноў дабіраюцца да носа. Тады ён парашыў схавць нос і галаву пад коўдру. Душнавата, але нішто, цярапець можна. Зноў пачаў драмаць.

Раптам чуе, нехта скрабе па коўдры на нагах. Прыслухаўся— пацук ідзе па ім! Зноў усхапіўся Андрэйка.

— Ш-ш-ш, каб цябе!..

І пачаў стукаць па дровах і калаціць па коўдры.

— Угу!—умяшаўся парсюк.

— Табе добра,—сказаў Андрэйка.—Цябе яны, відаць, не чапаюць.

— Угу,—згадзіўся той.

Андрэйка выбраў тонкае ёмкае палена і палажыў каля сябе, каб у наступны раз сустрэць гасця як мае быць. Пацукі сціхлі. Усё менш і менш гукаў даходзіла знадворку. Але затое, чым шішэй рабілася, тым выразней быў кожны гук.

Вось, напрыклад, недзе побач пачуліся крокі. Андрэйка можа і не звярнуў-бы на іх увагі, каб яны раптам не спыніліся. Хлапец адразу настаражыўся.

Крокі аднавіліся, зноў прыпыніліся.

У Андрэйкі мацней закалацілася сэрца. Ці не падкрадваецца хто? Што тады рабіць, калі сапраўды з'явіцца злодзей?

Андрэйка нават сам здзівіўся, што да гэтага часу нават не падумаў аб гэтым. Ён вартаваў наогул, а што і як рабіць, калі хто прыдзе,—не ведаў. Цяпер ён пачаў абмяркоўваць план.

Ну, вось, скажам, уваходзіць злодзей. Што-ж тады? Крычаць? Ну што абыходзіць такому злодзею прыстукнуць хлопчыка, каб ён больш і не пікнуў. Уцякаць? Але як уцячы, калі той будзе ў дзвярах? Вядома, калі падняць вялікі крык і шум, дык збягуцца людзі. Але да гэтага часу злодзей дзесяць разоў паспее прыдушыць яго. Якая тады будзе карысць Андрэйку? Хай ужо тады лепш прападзе парсюк. Але навошта-ж тады ён вартуе?..

Не паспеў ён выпрацаваць план, як надышоў час дзеяння...

Дзверы ціхенька рыпнулі...

Нібы спуджаныя вераб'і, разам вылецелі з Андрэйкавай галавы ўсе планы. Ён сам не заўважыў, як прыціснуўся да пасцелі і накрыў галаву коўдрай.

Другі раз рыгнулі дзверы...

Андрэйка адчуў, што яму ў галаву вярнуўся адзін план, і план гэты быў: ляжаць і не рыпацца, каб толькі злодзей яго не заўважыў. Ці добра гэта будзе, ці дрэнна,—ён не ведаў, бо іншых думак у галаве не было.

Але калі прайшло некалькі хвілін і ніякіх змен не адбылося, ён адважыўся высунуць галаву.

Дверы былі трошкі расчыненыя, але больш нічога не было ні відаць, ні чуваць...

Гэты перапынак даў мажлівасць вярнуцца ўсім думкам, і хутка ў галаве Андрэйкі іх набралася нават больш, як трэба.

«Ці ён тут?.. Што ён робіць?.. А можа нікога няма?.. Тады хто-ж уваходзіў?.. Чаму-ж тады не было чуваць, як ён пайшоў прэч?.. Значыцца, ён тут... А калі так, дык чаго ён чакае?.. Можа крыкнуць?.. Але як тут крыкнуць, калі ён стаіць побач?..»

Гэтыя думкі, як мяцеліца, кружыліся ў яго галаве. А час ішоў, і ніякіх змен не было. Ён зусім згаджаўся, што мусіць нікога няма, але варухнуцца не адважваўся, усё адкладваў надалей.

Нерухомасць яго абнадзеіла пацукоў, і яны зноў пачалі варушыцца побач. Адзін з іх забраўся на ногі і ідзе вышэй; адчуваюцца яго крокі ўжо на баку.

У гэты момант як бразнецца яму на спіну нешта цяжкае!..

— Мама!—вырвалася з грудзей Андрэйкі.

Але праз момант ён ускочыў, весела засмяўся і крыкнуў:

— Кот!

— Угу, — адказаў прачнуўшыся парсюк.

Вядома, такому госцю Андрэйка быў вельмі рады. Цяпер ужо можна будзе спаць спакойна.

З лёгкім сэрцам устаў Андрэйка і прычыніў дзверы. На жаль, іх нельга было зашчапіць з сярэдзіны, а толькі знадворку можна было зачыніць на затычку.

Кот падышоў да Андрэйкі і ціха замурлыкаў. Гук гэты быў для Андрэйкі самым прыемным за ўвесь сённешні вечар. Ён супакоіўся, але сон адляцеў ад яго.

Ён пачаў разважаць:

«Добра, што так здарылася. Ну, а што было-б, каб сапраўды прышоў злодзей? Няўжо-ж так ляжаць, чакаць, як я ляжаў? Гэта-ж сорам!.. Які-ж тады выйдзе з мяне мужчына?..»

Андрэйка адчуў, што паводзіны яго былі ганебныя, і парашыў рэшту ночы вартаваць добрасумленна. А на выпадак, калі прыдзе

злудзей, ён выпрацаваў план не толькі актыўны, але і геройскі: ён будзе сядзець у кутку каля дзвярэй і калі толькі хто ўвойдзе, дык ціхенька выскачыць ззаду вон і зачыніць дзверы на затычку. Гэтым ён не толькі выратуе свайго парсюка, але прынясе карысць грамадству наогул—зловіць злудзея.

Гэтая апошняя думка найбольш цешыла яго. Ён цяпер нават прагна жадаў, каб злудзей прышоў. Не страшна, а весела было думаць, як увойдзе злудзей, як трапіць у пастку і гэтак далей.

Андрэйка вышаў за дзверы, падрыхтаваў затычку, зрабіў рэпетыцыю і задаволены заняў свой пост каля дзвярэй. Ад кожнага шуму, гуку, асабліва крокаў, сэрца яго калацілася нават больш, як раней, але гэта быў не страх, а хваляванне героя перад рашучымі падзеямі. Эх, каб толькі ды прышоў хто!

Але, на вялікі жаль, ніхто не прыходзіў, і ўвесь пал і ўздым патрошку разыходзіўся дарэмна. Вось ужо Андрэйка, седзячы, пачаў дзюбаць носам, вась ужо некалькі разоў злавіў сябе на тым, што засынаў...

І ў адзін з такіх момантаў прышло тое рашучае, да чаго ён рыхтаваўся...

Схамянуўся ён тады, калі фігура была ўжо ў сярэдзіне і нешта грабала ні то каля яго пасцелі, ні то каля парсюка.

Андрэйка ўвесь напружыўся, выслізнуў за дзверы—і злодзей апынуўся ў пастцы!..

У той-жа момант Андрэйка пабег да суседа Данілы і пачаў стукаць у акно.

Калі паказалася спалоханая галава дзядзькі Данілы, Андрэйка прыдушаным, усхваляваным голасам загаварыў:

— Дзядзечка, ідзіце!.. У нашым хляве злодзей сядзіць!.. Я яго зачыніў!..

І зараз-жа пабег да другога суседа, трэцяга, а потым ужо ў сваю хату да маткі.

Злодзей тым часам на ўвесь квартал стукаў у зачыненыя дзверы. На гэты стук сабралася людзей нават больш, як разбудзіў Андрэйка.

Калі ўзброены народ адчыніў дзверы, адтуль вышла... раз'юшаная Андрэйкава маці!

— Звар'яцеў ён, ці што?—крычала яна.—Я вышла паглядзець, як ён тут маецца, а ён во якую штуку выкінуў!..

...Назаўтра Андрэйка панёс замок і ключ да нейкага прыватнага слесара. Той пакруціў у руках замок, ключ і сказаў, што работа будзе каштаваць рубель і будзе гатова праз дзве гадзіны.

А калі прышоў Андрэйка праз дзве гадзіны, дык убачыў, што майстар нават і не браўся яшчэ за работу.

— Вы-ж казалі, што праз дзве гадзіны будзе гатова!—з дакурам сказаў Андрэйка.

— Зараз, зараз будзе гатова!—адказаў майстар, узяў ключ, шмаргануў яго пару разоў напільнікам, кругнуў у замку і аддаў Андрэйку.

Той аслупянеў.

— Ды гэта-ж я і сам мог-бы зрабіць!—прамармытаў ён.

— А калі мог, дык чаму-ж нёс?—незадаволена адказаў майстар.

Андрэйка нікому не сказаў, які «рамонт» патрэбен быў для замка, але кожны раз чырванеў, калі ўспамінаў, колькі бяды было ад такой дробязі.

РАЗДЕЛ ТРЭЦІ.

ДЗЕ ЗНОУ ГАВОРЬЦА ЗУСІМ ПРА ДРУГОЕ, НАПРЫКЛАД:
ЯК АБЛІЛІ ГАЗАЙ БУХАНКУ ХЛЕБА, ЯК ПАУЛІК ЕХАУ
НА КАЎБАСЕ І ЯК ПОТЫМ УСЕ ЯНЫ ТРЫ РАЗЫ КРЫКНУЛІ:
«ПАШТАЛЬЁН!»

Сённешні вечар у сям'і Паўліка выдаўся вельмі адказным.
Бацька, выкладчык лацінскай мовы ў медінстытуце, рыхтаваўся ў сваім пакоі да заўтрашняй лекцыі. Ён казаў, што яму сёння можа прыдзецца сядзець усю ноч.

Маці гладзіла жалызкам бялізну.

Паўлік павінен быў рашыць на заўтра чатыры задачы.

Нават пяцігадовая сястрычка знайшла сабе важную работу: яна шыла сукенку для сваёй лялькі.

Чыста, ціха, ўтульна было ў кватэры. Электрычнасць ярка і ласкава асвятляла ўсе куткі. Кожны член сям'і адчуваў сябе шчаслівым, бо выконваў свае абавязкі.

І раптам усё гэтае мірнае жыццё перавярнулася дагары нагамі. І ўсяго толькі праз тое, што раптам пагасла электрычнасць.

Спачатку думалі, што гэта так сабе, на хвілінку, як гэта нярэдка бывае. Зазяваецца там на станцыі які-небудзь тэхнік, крутане не той штэпсель ці іншую якую штуку,—і зараз-жа выправіць памылку.

Але на гэты раз прайшло некалькі мінут, а святла не было.

— Паўлік, паглядзі, ці ёсць святло ў суседніх кватэрах? — клікнуў бацька.

Як усім ім хацелася, каб там не было святла!

Паўлік зірнуў у акно і ўбачыў, што насупроць, праз вуліцу,

гарыць. Заставалася яшчэ некаторая надзея, што можа ў кватэрах іхняга дома няма святла. Выскачыў за дзверы і вярнуўся з апушчаным носам.

— Усюды гарыць!..

— Значыцца, у нас папсавалася, — з прыкрасцю сказаў бацька.—Прыдзецца запаліць лямпу мне, а вам усім трэба будзе ісці спаць.

— Дай-жа хоць ім павячэраць!—сказала маці.—А дзе-ж лямпа? Яна тут была.

Сямейная атмасфера адразу сапсавалася.

— Гэта ты браў яе?

— Ды не, я не бачыў!

— Хто апошні раз браў?

— Заўсёды ў нас так бывае, што калі трэба...

— Можа тут?

— Бяда мне з вамі!

— Я бачыў тут.

— Ды няма!

— Хто-ж, нарэшце, апошні раз яе браў?

І сярод гэтых невясёлых размоў пачуўся дзіцячы голас:

— Мама! Лямпа ў кладоўцы, на паліцы. Тата сам яе паставіў туды.

Нібы цёплы ветрык падзьмуў ад гэтых слоў. Усім адразу палягчэла на сэрцы.

Прынеслі лямпу, а ў ёй няма газы.

— Ці ёсць у нас газа?—устрывожыўся бацька.

— Ёсць, ёсць,—супакоіла маці.—Нават многа. Прынясі, Паўлік, бутлю.

Нават гэтую задачу ў цямноце выканаць было не так лёгка. Сяк-так знайшоў Паўлік бутлю і, рызыкуючы разбіць яе па дарозе, прынёс у пакой.

Цяпер заставалася толькі наліць лямпу. Але кожны адчуваў, што справа гэтая — вялікая і складаная. Ніхто з іх адзін не мог-бы выканаць яе. Нават удвох наўрад ці справіліся-б. Тут патрэбен быў удзел усіх працаздольных членаў сям'і.

Перш за ўсё трэба было падтрымліваць святло з дапамогай запалак так, каб не было перапынку між адной запалкай і другой. Гэтая задача была самая важная, таму яе ўзяў на сябе бацька.

Паўлік павінен быў трымаць лямпу і сачыць, каб не пералілася газа. Маці ўзяла ў рукі бутлю.

— Пачынай!—скамандаваў бацька.
Старанна, асцярожна пачалася работа.
Бацька запальваў запалкі адной ад другой,
нічога больш не бачачы. Маці ціханька на-
хіляла нязграбную бутлю. Паўлік, не дыхаючы, сачыў, як па-
трошку нападзіла лямпа. Паклаўшы нос на стол, таксама на-
пружана сачыла Каця, прытуліўшыся пад бутляй.

— Гатова!—крыкнуў Паўлік.

— Гатова!—паўтарыла Каця, радасна падскокнула і... стук-
нулася галавой у бутлю!

І тут адбылося самае непрыемнае: бутля выслізнула з матчы-
ных рук, стукнулася аб край стала, разбілася, абліла буханку
хлеба і ўсё, што было на сталі, ды ў дадатак яшчэ і Кацю. По-
тым частка бутлі паляцела на падлогу, захапіўшы з сабой шкло
ад лямпы...

І ў кватэры, дзе ўсяго толькі пятнаццаць-дваццаць мінут назад
было так светла, утульна, дзе так спакойна, шчасліва ішло
жыццё, дзе ўсе былі такія ласкавыя адзін да аднаго,—у гэтай

самай кватэры цяпер панавала цемра, насіўся смурод ад разлітай газы.

У цемры пачуўся суровы голас бацькі:

— Паўлік! Заўтра раніцою, перад школай, збегаеш на электрастанцыю і выклікаеш манцэра. Абавязкова раніцою, бо, калі пазней, то ён можа ў гэты дзень не прыйсці, і тады зноў прыдзецца пакутваць суткі.

Паўлік хацеў быў сказаць, што ён можа спазніцца ў школу, што заўтра ў іх кантрольная пісьмовая работа, да таго-ж ён яшчэ лзяжурны. Але зараз-жа адчуў, што ў такі момант казаць гэта не варта.

Запалілі лямпу без шкла. Маленькі капцячы агеньчык бездапаможна спрабаваў асвятліць пакой, але ад гэтага святла пакой зрабіўся яшчэ больш непрытульным.

... Назаўтра Паўлік выбег з дому ў восем гадзін і пятнаццаць мінут. Да заняткаў заставалася сорок пяць мінут. Паўлік вылічыў, што дарога трамваем на электрастанцыю і ў школу зойме не больш за дваццаць мінут, а дваццаць пяць застанецца на ўсе іншыя справы.

Але, як на тую бяду, трамвай дзесьці доўга затрымаўся. А публікі тым часам збіралася ўсё больш і больш.

І калі, нарэшце, паказаўся трамвай, дык Паўлік з жахам убачыў, што ён паўнюткаі народамі, бо набліжалася дзевятая гадзіна, калі большасць служачых спяшаецца на работу.

Паспрабаваў быў Паўлік праціснуцца, але дзе там!

Тады яму прышла ў галаву рызыкаўная думка: прычапіцца ззаду, на «каўбасу».

Так ён і зрабіў.

Нельга сказаць, каб адчуваў ён сябе добра, але быў задаволены ўжо тым, што паспее выканаць сваю справу.

Лінія ішла каля іх школы, і Паўлік меў гонар пачуць прывітальныя крыкі сваіх таварышоў, якія ішлі ў школу:

— Глядзі, глядзі, Паўлік едзе на каўбасе! А-га-га! Ура!

Засопшыся, прыбег Паўлік у кантору, падышоў да акенца і папрасіў, каб прыслалі манцэра.

— А які нумар вашага абанемента?—спыталася канторшчыца.

— Не ведаю.

— Тады прынясіце абанементную кніжку.

— Дык я вам скажу адрас.

— Усёроўна, без нумару абанемента мы заказаў не прымаем. Аб гэтым даўно ўжо абвешчана.

У хлапца і рукі апусціліся. Што рабіць? Ці спазніцца ў школу, ці застацца яшчэ на суткі без святла? Не! Бацькі будуць вельмі незадаволены, калі прыдзецца зноў перажываць такі вечар, як учора.

І ён вымушаны быў вяртацца дадому. Толькі на гэты раз ехаў ужо як прыстойны пасажыр...

...Празвінеў званок у школе. У клас увайшоў настаўнік.

— Падрыхтуйцеся да пісьмовай работы.

— Чарніла няма,—адказалі вучні.

— А чаму-ж не падрыхтавалі?—сурова сказаў настаўнік.

— Чарніла ў шафе, а ключ у дзяжурнага.

— Хто дзяжурны?

— Паўлік Рагатка.

— Дзе-ж ён?

— Ды паехаў на каўбасе!—адказалі вучні са смехам.

— Што гэта значыць?—сурова спытаў настаўнік.

Яму растлумачылі, што бачылі Паўліка, як ён праехаў міма школы, прычাপіўшыся ззаду да трамвая.

Настаўнік нават не хацеў верыць. Як гэта так? Паўлік Рагатка, вельмі добры вучань, замест таго, каб ісці ў школу, мог паехаць катацца, прычাপіўшыся да трамвая, ды яшчэ тады, калі ў класе пісьмовая работа, ды яшчэ калі ён сам дзяжурны?

— Не можа гэтага быць!—сказаў настаўнік.—Гэта ўжо занадта не толькі для яго, але і для самага недысцыплінаванага вучня з усёй школы.

— Але-ж мы самі бачылі!

— Гэта мы потым разбярэм, а цяпер дастаньце як-небудзь чарніла.

У суседнім класе ў гэты час ішла геаграфія.

Раптам адчыняюцца дзверы і сунецца вучань з іншага класа. Настаўнік здзіўлена зірнуў на яго.

— Дазвольце папрасіць у таварыша чарніла,—сказаў той.

— Трэба было раней гэта зрабіць,—незадаволена сказаў настаўнік.—Ну, хутчэй!

Вучань вышаў.

— Дык вось мы казалі,—пачаў настаўнік,—што поўночныя моры...

Тут зноў адчыніліся дзверы.

— Дазвольце папрасіць чарніла...

— Што такое сёння робіцца? — гнеўна сказаў настаўнік.

— У нас пісьмовая работа, а дзяжурны...

— Гэта не наша справа! Не перашкаджайце!

У гэты час нехта ўжо даў чарнільніцу, і вучань вышаў.

— Дык вось мы казалі, што поўночныя моры...

У гэты момант зноў адчыніліся дзверы.

— Дазвольце папрасіць чарніла. Настаўнік зусім раззлаваўся.

— Што-ж гэта такое, нарэшце?!

А ў гэты час у іншых класах адбывалася тое самае. З'явіўся дырэктар, пачаў наводзіць парадак.

А калі прышоў Паўлік, то меў столькі непрыемнасцей, колькі не было ў яго за цэлы год.

... Наўрад ці дзе яшчэ хто каго чакаў так, як чакалі манцёра ў доме Паўліка. Можна проста сказаць, што яго чакалі, як сонца, якое прыносіць святло. Кожны раз, калі рыпалі дзверы, усе кідаліся да іх з радаснай надзеяй і адыходзілі з сумам, калі прыходзіў не ён.

Калі з'явіўся, нарэшце, чалавек з сумкай, яго сустрэлі, як дарагога гасця.

— Сюды, сюды!—завіхалася маці, скакаў Паўлік, круцілася Каця.

— Ды не варта, я так,—саромячыся, адказваў чалавек.

— Не, не, заходзьце, паглядзіце! Каб вы толькі ведалі, якое гора было?—казала маці, праводзячы чалавека ў пакой.

— А хіба вы ўжо ведаеце?—спытаўся чалавек.

Маці здзіўлена зірнула на яго.

— Як-жа ж нам не ведаць, калі перажылі такое, што і сказаць нельга?

— А можа гэта зусім пра другое,—усміхаючыся, сказаў ча-

лавек і раскрыў сумку.—Можа тут паведамляюць пра якую радасць?..

І ён падаў пісьмо.

— Паштальён!! — крыкнуў Паўлік.

— Паштальён!—прамовіла маці.

— Пастальён!—паўтарыла Каця.

— Але,—сказаў чалавек.—А вы думалі хто?

— Мы думалі — манцёр, — засароміўшыся, адказала гаспадыня.

Калі прышоў бацька, дык у першую чаргу спытаўся, ці быў манцёр. А пачуўшы, што не быў яшчэ, вельмі замаркоціўся.

— А можа сёння не прыздзе?

І ад гэтай думкі ўсім зрабілася сумна.

Толькі а пятай гадзіне з'явіўся сапраўдны манцёр.

Паўлік не адыходзіў ад яго ні на крок, сачыў за кожным яго рухам.

Манцёр падышоў да лічыльніка, выкруціў пробку, паглядзеў: дроцік, што праходзіў праз яе, быў цэлы. Укруціў назад і выкруціў другую. Там дроцік быў перарваны.

— Я вам часова злучу дроцікам, — сказаў ён, — а там вы самі купіце новую пробку і ўкруціце.

Ён узяў тоненькі дроцік, абкруціў адзін канец вакол меднай шыйкі, а другі вакол металічнага канца пробкі і ўкруціў назад.

Паўлік прагна сачыў за гэтай работай, усё заўважыў, і калі электрычнасць загарэлася, задумліва сказаў:

— Гэтак і мы самі маглі-б зрабіць...

— Вядома, маглі-б! Асабліва купіць новую пробку і ўкруціць яе, — усміхаючыся, прамовіў манцёр, а потым дадаў вельмі сур'ёзна:—Але майце на ўвазе, што карыстацца дроцікам трэба вельмі асцярожна і толькі ў крайнім выпадку. Калі паставіш таўсцейшы дрот, дык можаш нарабіць бяды не толькі ў сябе, але і ў суседзяў. Лепш за ўсё мець запасную пробку, а для гэтага ніякай тэхнікі не трэба.

Калі манцёр вышаў, дык Паўліка ахапіла і крыўда, і злосць, і жаль, што праз такое глупства прышлося перацярапець столькі бяды.

РАЗДЕЛ ЧАЦВЕРТЫ.

ДЗЕ ГАВОРЫЦА, ЯК МАЦІ ВАЯВАЛА З ПАТЭЛЬНЯЙ, ЯК КЛАВЕ
ТРЭБА БЫЛО АДКУСІЦЬ ЦВІК І ЯК ЦЁТКА МАР'Я
ЗБІЛАСЯ З ПАНТАЛЫКУ.

Калі Клава ўваходзіла ў дом, дык яшчэ ў сенцах пачула, як маці злуе:

— Вось няшчасце на маю галаву!

«Што такое здарылася?»—трывожна падумала Клава і хутка ўвайшла ў хату.

Спачатку яна пачула прыемны пах, а потым убачыла, што маці пячэ на прымусе аладкі—больш нічога, аніякіх няшчасцяў ні на матчынай галаве, ні навакол не відаць.

Крыху дзіўным было толькі тое, што маці надта ўжо скакала вакол прымуса.

Заскакала і Клава ды толькі ад радасці.

— Ах, маманька, як добра, што аладкі пячэш!

— Ведаю, што есці табе добра. А вось каб паспрабавала сама пячы на гэтай непаслухмянай патэльні.

— Я табе памагу, мама.

— Мала карысці ад тваёй дапамогі. Лепш сядзела-б дома і вучылася. Добрыя людзі спаць ужо збіраюцца, а ты недзе ходзіш.

— Я-ж казалы, што ў нас сёння фізкультурны гурток,—сказала Клава і пайшла распранацца ў пакой.

Маці з лаянкай зноў пачала скакаць вакол прымуса. Уласна кажучы, яна скакала не вакол прымуса, а вакол патэльні, бо ў ёй, непаслухмянай, і быў корань зла.

А корань гэты быў у тым, што ручка патэльні трымалася

толькі на адной, ды і то расхлябанай, заклёпцы. Ад другой-жа заклёпкі засталіся толькі дзве дзірачкі.

Для таго, каб карыстацца гэтай патэльняй, трэба было мець кваліфікацыю цыркача-жанглёра, які можа круціць на палачцы талеркі, або трымаць іх на адным пальцы, ці паставіць рубам на носе, ці яшчэ што якое.

На жаль, маці такой кваліфікацыі не мела, таму патэльня зусім не слухалася яе і круцілася, як сама хацела. А хацела яна круціць галоўным чынам улева. А калі гэта ёй не ўдавалася,— дык управа. А проста трымацца ўхілялася ўсялякімі спосабамі.

Цяпер нам зусім зразумела, чаму маці скакала, злавала і лялася.

Калі Клава зноў увайшла ў кухню, маці сказала ёй:

— Ну, дык пячы ўжо ты, пакуль я вынесу цэбар.

Клава згадзілася вельмі ахвотна. Узялася адной рукой за ручку, другой рукой варушыць, пераварочвае аладкі; усё ідзе добра.

Але як толькі зняла патэльню, дык яна—круць!—і аладкі паляцелі на зямлю. Падабрала Клава аладкі, сяк-так пачысціла, пачала класці новае цеста.

Тут пачалася яшчэ горшая бяда. Як толькі нацэліла Клава палажыць цеста, — патэльня крутнулася ўлева і цеста трапіла на табурэтку. А калі з наступнай лыжкай цеста Клава сунулася на левы бок, дык патэльня крутнула ўправа.

Цяпер ужо Клава добра зразумела, чаму маці так злавала. Сцяўшы зубы, ганялася яна за патэльняй і сяк-так здолела палажыць дзве лыжкі. Толькі трапілі яны абьяк, на розныя бакі патэльні. Але Клава на гэта не глядзела — абы толькі трапіць наогул.

Калі-ж дайшла чарга да трэцяй лыжкі, дык яна трапіла аkurat на першую аладку. справа ўскладнілася. Клава гатова была ўжо клікаць на дапамогу маму, але пасаромілася, паставіла па-

тэльнію на зямлю і пачала дзяліць падвойную аладку на дзве часткі.

Тут толькі яна заўважыла, што патэльнія, стоячы на зямлі, не круціцца. Узрадавалася дзяўчына і пачала насіць цеста з міскі на падлогу і размяшчаць так, як сама хацела, а не патэльнія.

— Круціся цяпер колькі ўлезе!—злосна шаптала Қлава, несучы патэльнію на прымус і зусім не звяртаючы ўвагі на яе выкрунтасы.

Але патэльнія на гэты раз выбрала новую тактыку і ўпарта пачала нахіляцца ўніз. Ледзь толькі Қлава паставіла яе на прымус, як ручка зусім аддзялілася ад патэльні.

У той-жа час увайшла маці. Убачыла ў руках збянтэжанай Қлавы адну толькі ручку і з дакорам паківала галавой.

— Вось табе і памочніца! Да гэтага часу хоць с'як-так можна было трымаць, а цяпер ніяк.

— Ды я-ж нічога не рабіла!—пачала апраўдвацца Қлава.— Яна-ж і так ледзь трымалася.

— Яно так, але чамусьці гэта заўсёды здараецца ў вашых руках. Ну, пусці.

Пачалася новая стадыя работы. Тут ужо галоўную ролю грала анучка. Толькі з яе дапамогай можна было браць патэльнію. Але справа ад гэтага ніколькі не палепшылася. Маці вымушана была скакаць яшчэ больш, бо кожную хвіліну апякала пальцы, ды яшчэ анучка безупынна загаралася.

— Апошні раз пяку!—злавала маці.—Гэта-ж пакута, а не работа!.. Ай, каб цябе!.. Заўтра абавязкова занясі майстру. Хай ён прыпаяе, ці як там прымацуе ручку.

І калі спяклася апошняя аладка, маці са злосцю штурхнула патэльнію, а скамечаную анучку закінула ў кут.

Пасля ўсёй гэтай пакуты, аладкі здаліся Қлаве зусім не такімі смачнымі, як яна думала.

Назаўтра Қлава панесла шкадлівую патэльнію ў майстэрню. Праз некалькі хвілін насустрач ёй трапіўся хлапец у чорным шынялі з сінімі кантамі і пятліцамі, падперазаны шырокім рэменем з гладкай пражкай, на якой былі літары—Р. У. На галаве—шапка з такімі самымі кантамі і значком з малатка і ключа. Қлава яшчэ здалёк залюбавалася гэтым хлопчыкам: такі ён быў акуратны, стройны, прыгожы ў сваёй форме. Хлапец нібы і сам адчуваў гэта, бо трымаў сябе з гонарам, зусім не так, як многія звычайныя

хлопчыкі, штоносяцца па вуліцы, задраўшы галовы, крычаць, штурхаюцца.

Калі яны сышліся бліжэй, Клава са здзіўленнем ускрыкнула:

— Лёня!

Яна пазнала Лёню Ладуцьку, які вучыўся ў іхняй школе на клас вышэй за яе, а сёлета, як яна чула, перайшоў у рамесленае вучылішча. Але да гэтага часу яна яго не бачыла.

— Здарова, Клава!—адказаў Лёня.—Што нясеш?

— Ды вось патэльнію трэба паправіць. Ці не ведаеш, куды занесці?

— Пакажы.

Ён сур'ёзна агледзеў патэльнію, ручку і сказаў:

— Хадзем са мной: я табе зараз папраўлю.

— Ты?!—здзівілася Клава.—Хіба ты ўжо ўмееш?

— А што тут умець?—усміхнуўся Лёня. Гэта кожны можа зрабіць.

— Кожны?—недаверліва сказала Клава.

— Пойдзем, сама ўбачыш. Я цяпер іду ў майстэрню. Раніцаю ў нас былі заняткі ў класе, а цяпер—у майстэрні.

Яны падышлі да чырвонага цаглянага дома. На дварэ Лёня ўбачыў хлапца ў камбінезоне і спытаў:

— Пачалі?

— Не яшчэ,—адказаў той.

— Вельмі добра,—сказаў Лёня Клаве.—Значыцца, паспеем.

Яны ўвайшлі ў прыхожую.

— Пачакай крыху, я перапраануся,—сказаў Лёня.

Ён зняў з вешалкі камбінезон і павесіў на яго месца свой шыбель. Надзеўшы камбінезон, Лёня павёў Клаву ў майстэрню. Гэта быў вялікі пакой, дзе стаяла некалькі даўгіх сталоў-варштатаў; з абодвух бакоў, на пэўнай адлегласці, да іх былі прымацованы ціскі. Каля кожных ціскоў з правага боку ў стала была шуфляда. Кожны вучань меў свае ціскі і сваю шуфляду. Некалькі вучняў поркаліся ля сваіх месц, некаторыя бегалі вакол сталоў, іншыя размаўлялі ў гуртку. Адзін хлапец завіхаўся каля свідравальнага станка.

Клава глядзела на ўсё гэта з вялікай цікавасцю і нават з нейкай пашанай. Здаецца, такія самыя хлопчыкі, як і ў іхняй школе, і смяюцца і бегалі таксама, але займаюцца яны тут зусім не дзіцячымі справамі, а робяць тое самае, што і дарослыя.

Аднекуль з'явіўся дзядзька з сівымі вусамі і суровым выглядам.

— Інструктар!—шапнуў Лёня.

Қлава спалохалася: можа крычаць пачне, што яна, чужая, сюды прышла? Сапраўды, дзядзька паглядзеў на яе са здзіўленнем. Тады Лёня, узяўшы з рук Қлавы патэльню, падышоў да інструктара і сказаў:

— Нікалай Іванавіч, дазвольце прыкляпаць ручку да гэтай патэльні.

— Ты што гэта: заказы ўжо бярэш?—сказаў інструктар сурова.

Қлава яшчэ больш спалохалася. Але Лёня, відаць, ведаў свайго настаўніка, бачыў, што ў таго пад густымі сівымі брывамі пабліскае зусім лагодная ўсмешка.

— Трэба памагчы таварышу па школе,—адказаў Лёня.

— Памагчы?—перапытаў майстар.—Ну, калі памагчы, то нічога супроць не маю. Хай яна сама робіць, а ты толькі камандуй. Згодны?

Қлава зусім збянтэжылася.

— Я... я-ж зусім не ўмею,—прамармытала яна.

— Нічога, нічога, справімся!—весела падміргнуў ёй Лёня.

— Ну, глядзіце,—сказаў майстар і адышоў, хаваючы ўсмешку ў вусах.

Лёня пачаў камандаваць.

— Бачыш, у гэтай дзірцы засталася адламаная заклёпка? Спачатку трэба выбіць яе адтуль.

— Выбіць?—паўтарыла Қлава.

— Абавязкова. Бо трэба-ж новую заклёпку ўставіць. Трохі адкруці ціскі, вось у гэты бок.

Қлава баязліва крутнула ручку ў левы бок. Ціскі трошкі расунуліся.

— Зрабі такую шчыліну, — казаў далей Лёня, — каб у ёй акурат змясціўся-б канец гэтай заклёпкі. Не, не, замнога будзе — назад. Так. Цяпер пала-

жы ручку на ціскі так, каб заклёпка была над самай шчылінай. Так. А цяпер застаецца толькі стукнуць па ёй чым-небудзь, і яна выскачыць.

— Вось гэтым!—падскочыў другі хлопчык і падаў Клаве круглы кавалак жалеза з вузкім канцом.

Клава ўзяла яго ў правую руку і стала меркаваць, як гэта стукнуць ім па заклёпцы. Заўважыўшы гэта, Лёня і яго таварыш так зарагаталі, што да іх кінуліся ўсе хлопцы. Інструктар крыкнуў:

— Чаго вы? Адыйдзіце, не перашкаджайце ім!

Хлопцы неахвотна адышлі. А Клава ледзь не заплакала. Лёню зрабілася няёмка, і ён ласкава сказаў:

— Нічога, нічога, мы так. Ты вазьмі гэта ў левую руку, па стаў канцом на заклёпку і прыстукні малатком.

Цяпер ужо і сама Клава сцяміла, што іначай і нельга рабіць. Яна стукнула некалькі разоў па жалезу—і заклёпка выскачыла.

— Вось і ўсё,—сказаў Лёня.—А цяпер вазьмі адкусі гэты цвік, вась тут, каля галоўкі.

— Адкусіць?—здзівілася Клава.

— Ну, мы так гаворым,—засмяўся Лёня.—Вазьмі гэтыя кусачы і вась так сцісні ў гэтым месцы цвік.

Клава ўставіла цвік, як паказаў Лёня, сціснула абодвума рукамі кусачы і сама не заўважыла, як цвік быў перарэзаны.

— Зусім лёгка!—радасна сказала яна.

— Лёгка і проста,—пацвердзіў Лёня.—А цяпер зробім апошняю аперацыю. Прылажы ручку да патэльні і прасунь гэты кавалак цвіка праз абедзве дзіркі. Палажы на ціскі плешкай уніз. Я табе памагу патрымаць. Цяпер бяры малаток і бі па цвіку, каб яго распляскаць.

Асцярожна, нязграбна пачала яна стукаць па цвіку.

— Смялей, мацней!—пакрыкваў Лёня.—Трэба расплюшчыць яго зусім.

А калі яна паспрабавала стукнуць мацней, то не патрапіла па цвіку.

— Нічога, нічога! — суцяшаў Лёня. — Лупі, колькі ўлезе.

Клава пачала «лупіць, колькі ўлезе», прычым больш за палову ўдараў трапляла ў бакі. Але канец цвіка паступова плюшчыўся і, нарэшце, ператварыўся ў такую самую плешку, як з другога боку, толькі крывую.

— Добра будзе,—сказаў Лёня.

Клава агледзела сваю работу, паторгала ручку—трымаецца

моцна, хоць яшчэ ёсць дзірка для другой заклёпкі. Клава адчула вялікае задавальненне, якое заўсёды бывае ў чалавека, які сваімі рукамі зробіць якую-небудзь карысную працу. За другую заклёпку яна ўзялася ўжо самастойна, упэўнена і зрабіла яе трохі лепш і хутчэй, як першую. Падышоў інструктар, узяў у рукі патэльню, аглядзеў яе і спытаў:

— Сама зрабіла?

— Сама!—адказалі Лёня і Клава разам.

— Вельмі добра. І заўсёды старайся, што можна, рабіць сама. Вазьмі яшчэ вось гэты напільнік і пашморгай ім, каб было гладка.

І стары майстар адышоў таксама задаволены, як чалавек, які зрабіў карысную справу. Ён больш за ўсё любіў працу і хацеў, каб усе таксама любілі яе. Ён шкадаваў тых людзей, якія не могуць, ці не хочуць самі сабе дапамагчы ў якой-небудзь дробязнай справе. Хоць ён навучаў сваіх вучняў слясарству, але патрабаваў, каб яны самі сабе і боты паправілі і гузік прышылі. Таму ён прымусіў і гэтую невядомую яму дзяўчынку самой сабе дапамагчы.

Клава вярнулася дадому з такім ззяючым тварам, нібы да яе прышло нямаведама якое шчасце.

Маці паглядзела на яе са здзіўленнем:

— Што ў цябе такое?

— Во!—урачыста сказала Клава, падаючы патэльню.

— Папраўлена? Так хутка?—сказала маці, беручы яе.—І як моцна трымаецца!

— Бо я сама зрабіла,— з гонарам сказала Клава.

— Як гэта сама?

— Ды так—сваімі рукамі.

— Сваімі?!—усклікнула маці.

— Ды вось гэтымі самымі,—паказала свае брудныя рукі Клава.

— Сама?!

— Сама.

— Не можа быць!

— А яно так ёсць.

— Няўжо сама?

— Сама.

— Сваімі рукамі?

— Ды кажу, што сваімі.

— Ах, дачушка! Глядзі ты, што яна зрабіла!

Маці аглядала патэльнію з усіх бакоў, круціла ў руках і так і гэтак, і не магла нацешыцца.

Увайшла суседка Мар'я. Маці да яе:

— Глядзі, як паправіла патэльнію Клава! Сама, сваімі рукамі.

— Няўжо сама?

— Сама, сама!—сказала Клава ўжо незадаволена.—Што-ж тут такога?

— А хіба ты вучылася гэтай справе?—спытала тады суседка.

— Паказалі—я і зрабіла.

— Так адразу і зрабіла?—недаверліва сказала цётка Мар'я.—Каб хлопчык, то яшчэ сям-так, а то дзяўчынка... Ніколі такога не было.

— А цяпер ёсць.

У той-жа дзень многія суседзі ведалі ўжо, што Клава Макейчыкава за адзін раз, без ніякай навукі, зрабіла такую работу, якую выконваюць толькі майстры-слесары.

РАЗДЕЛ ПЯТЫ,

У ЯКІМ ДЗЕЦІ НІБЫ УПЕРШЫНЮ УБАЧЫЛІ, ШТО ДЗЕЕЦЦА
ВАКОЛ ІХ, А ЧЫТАЧ НАРЭШЦЕ (ТАКСАМА УПЕРШЫНЮ)
УБАЧЫЦЬ, ШТО ТАКОЕ ТВТ.

Аднаго разу пасля заняткаў у пятым класе затрымалася піонерскае звяно. Тут былі нашы знаёмыя Толя і Ніна Бяспалавы, Андрэй Гуліс, Паўлік Рагатка і Клава Макейчык, ды яшчэ Яша Кантаровіч, Стась Кавальскі, Соня Данілава, Лёня Саковіч і Цыбук Бора.

Затрымаліся яны таму, што Паўлік стаў падрабязна расказваць аб сваіх прыгодах і пакутах, якія ён перацярапеў тады, калі спазніўся ў школу.

— Да чаго-ж крыўдна робіцца,—казаў ён,—як успомню, што ўсё гэта здарылася праз такую дробязь, якую мы самі маглі выправіць.

— Ды і ў мяне падобная гісторыя была!—крыкнуў Яша.— У нас сапсаваўся электрычны ўцюг. Спачатку ён доўга бунтаваў: то грэецца, то не, то грэецца, то не. А потым зусім перастаў награватца. Агледзелі мы шнур—здаецца, цэлы. Прышлося мне несці ўцюг да майстра. Той разабраў яго, паглядзеў і кажа: «Памойму, спраўны. Мусіць, шнур перарваўся. Трэба было прынесці і яго». Я пабег дахаты і прынес шнур. Майстар разгледзеў яго—і таксама нічога не знайшоў. А потым памацаў вілку і кажа: «Глядзі, вось гэтая ножка адкруцілася». Узяў пальцамі і падкруціў яе. І больш нічога!

— А ведаеце што?—сказаў тады Андрэйка.—Мне таксама

прышлося шмат перацярпець за тое, што я не здагадаўся разы са два шмаргануць напільнікам па ключу.

І пад агульны смех ён расказаў, як начаваў з парсючком і што з гэтага вышла.

Тады Стась расказаў, як у яго паляцелі ў лужыну ўсе кнігі і сшыткі разам з партфелем, у якога адарвалася ручка.

— А прымацаваць ручку я мог-бы і сам, не чакаючы, пакуль яна адарвецца,—прызнаўся Стась.

Адным словам, падобных выпадкаў знайшлося досыць у кожнага, і калі іх сабралі разам, то вышла карціна, над якой дзеці сур'ёзна задумаліся. Яны нібы ўпершыню ўбачылі, што дзеецца вакол іх. Убачылі і самі здзівіліся.

— Выходзіць, што мы жывем у палоне ў рэчаў,—разважліва сказала Клава.—Выходзіць, што не мы імі кіруем, а яны намі. Якая-небудзь патэльня, што захоча, то і робіць, а ты толькі глядзі на яе, ці кліч на дапамогу людзей.

— Яно сапраўды выходзіць, што мы нібы залежым ад розных хатніх рэчаў,—дадаў Паўлік.—Яны нас падводзяць на кожным кроку, а мы толькі церпім ды чакаем ад кагосьці дапамогі. А каб захацелі, то самі маглі-б справіцца з імі.

— Тады трэба абвясціць ім вайну,—са смехам сказаў Бора Цыбук.

— А што ты думаеш?—сур'ёзна адказаў яму Паўлік.—Зусім нядрэнна было-б абвясціць ім вайну. Як толькі хто з іх пачне шкодзіць—зараз-жа і паставіць яго на месца.

— Давайце тады складзем гурток,—прапанавала Клава,—і абяцаем усе такія дробныя папраўкі рабіць самім.

— Правільна!—падтрымаў яе Стась.—Гэта будзе зусім новы і цікавы гурток. Можна назваць яго гуртком «Хатніх тэхнікаў».

— Не, не!—пачуліся галасы.—Назва нецікавая!

— Калі ўжо мы збіраемся ваяваць,—сказаў Толя,— то лепш назваць гурток «Ваяўнічымі тэхнікамі».

— І не гурток,—крыкнуў Яша,—а таварыства.—«Таварыства ваяўнічых тэхнікаў», або скарачана—«ТЭВЭТЭ».

Гэтая назва спадабалася ўсім.

Нарэшце Толя ўнёс яшчэ адну прапанову:

— Кожнае таварыства мае правілы.

— Гэта называецца статутам,—паправіў Паўлік.

— Хай будзе статут,—згадзіўся Толя.—Трэба і нам скласці статут нашага таварыства.

Праз поўгадзіны на свет з'явіўся наступны дакумент:

СТАТУТ

Таварыства ваяўнічых тэхнікаў.

Таварыства ваяўнічых тэхнікаў абвясчае барацьбу за незалежнасць ад хатніх рэчаў.

Дзеля гэтага члены ТВТ абавязуюцца:

1. Сачыць і выконваць усе дробныя хатнія рамонтныя сваімі ўласнымі рукамі.

2. Калі хто з членаў чаго-небудзь сам зрабіць не зможа, то звяртаецца за дапамогай да сваіх таварышоў.

3. І толькі тады, калі і таварышы не змогуць дапамагчы, — член таварыства мае права звяртацца да платных майстроў.

Толя ўзлез на парту і зачытаў статут.

— Будзем галасаваць. Хто...

Але тут дошка пад яго нагамі адсунулася (завеска не трымала). Толя пахіснуўся і ледзь паспеў саскочыць на падлогу.

— Ах, чорт!—вылаяўся ён, але зараз-жа зноў звярнуўся да сваіх таварышоў: — Ну, дык хто за, прашу падняць рукі.

— Я! Я! Ды ўсе, няма чаго галасаваць!—адказалі рэбяты, падняўшы рукі.

Адна толькі Клава не падняла рукі і неяк дзіўна пазірала на ўсіх.

— Ну, а ты што?—звярнуліся да яе.

— Слухайце, таварышы! Што-ж гэта мы робім?—сказала яна нейкім строгім голасам.

— Не ведаеш, ці што?—засмяяліся таварышы.—Адкуль ты звалілася?

— А вось ці бачылі вы, як зваліўся Толя?—спыталася Клава.

— Вядома, бачылі. Але што з таго?

— А чаму ён зваліўся?

— Таму, што зямля прыцягнула,—пажартаваў Яша.

— Не, вы адкажыце сур'ёзна, чаму ён зваліўся?—настойвала Клава.

— Ну, дошка пасунулася,—адказаў Толя.

— А чаму яна пасунулася?—вяла сваю лінію Клава.

— Ды завеска адламалася,—сказала Ніна, якая стаяла ля гэтай парты.

— А мы самі маглі-б яе прыбіць?—насядала Клава.

— Дзіўная рэч, — прамовіў Андрэй. — Колькі часу я сам на гэтай парце сяджу і ніколі ў галаву не прыходзіла ўзяць ды і прыбіць гэтую завеску. Бо не я зламаў.

— А я вось цяпер паляцеў, ды і то не здагадаўся, у чым справа, — прамовіў Толя, чухаючы патыліцу. — Вось да чаго не прывыклі мы думаць пра такія рэчы.

Паўлік некаторы час задумліва глядзеў на зламаную завеску, а потым, павольна, нібы сам да сябе, сказаў:

— Цікавыя справы робяцца на свеце! Каб хто даў нам заданне прыбіць гэтую завеску, мы пэўна зрабілі-б гэта ахвотна. А самім у галаву не прыходзіць, нават не бачым. І не толькі тут, але і дома мы не ўмеем бачыць. Я цяпер толькі прыпомніў, што ў нас у чамадане таксама адарвалася адна палова завескі. Мы яго адчыняем, зачыняем і нібы чакаем, пакуль адарвецца другая палавінка. Сёння, як толькі прыду дахаты, зараз-жа прымацую гэтую завеску.

А ў выніку ўсёй гэтай гісторыі з завескай у статуце з'явіўся новы і вельмі важны пункт:

4. Дзейнасць ТВТ пашыраецца таксама і на школу.

Ну, а завеску прымацаваць было ім нічога не варта. А ў той час ішоў яшчэ міма дырэктар і, пачуўшы стук, зайшоў у клас. Убачыўшы, што робяць вучні, ён так зарадаваўся, нібы яму пабудавалі новую школу.

— Вось дзе сапраўдныя савецкія вучні! — казаў ён. — Каб усе ды заўсёды гэтак рабілі!

Вучням нават сорамна зрабілася: за такую дробязь ды гэтак хваляць. А дырэктар пасля таго стаў хваліць іх і перад іншымі вучнямі. Папракаючы за нешта шосты клас, ён казаў.

— У пятым класе вучні па сваёй ініцыятыве паправілі парту, а вы толькі псаваць умеце.

РАЗДЕЛ ШОСТЫ.

ДЗЕ ГАВОРЫЦЦА, ЯК УСЕ БАЦЬКІ АХНУЛІ І ЯК ТОЛЯ ВЫСУНУУ ПРАПАНОВУ ЗРАБІЦЬ АПТЭЧКУ З МАЛАТКА, НАПІЛЬНІКА, АБЦУГОУ І ІНШЫХ ЛЯКАРСТВАУ.

Соня адчула, што пасля дажджу ў ёй робіцца мокрай панчоха на левай назе пад вялікім пальцам. Калі яна зняла дома чаравік і агледзела яго, то ўбачыла ледзь значную пратаптаную дзірачку.

Убачыла гэта і маці і, вядомая рэч, зараз-жа сказала:

— Занясі ў рамонт.

Але Соня нерухома сядзела з чаравікам у руках і думала глыбокую думу. Вось і прышоў час, калі трэба выканаць абавязак члена ТБТ! І зусім яно не так цікава, як здавалася тады, калі складалі статут. Важдайся цяпер, калі можна было занесці ў майстэрню і нічога не думаць.

— Чаго чакаеш? Нясі зараз-жа,—паўтарыла маці.

— Я... не маю права,—прашаптала Соня.

— Што?! — пераспытала маці, не ведаючы, як разумець гэтыя недарэчныя словы.

— Мы... я... павінна сама паправіць...

— Павінна?! Хто-ж цябе прымушае?

— Мы далі абяцанне самім рабіць падобныя рэчы,—з вінаватым выглядам сказала Соня.

— Хто-ж гэта пастанавіў?—дапытвалася здзіўленая маці.

— Мы самі склалі такі гурток.

Маці ўсміхнулася.

— Ці не гурток будзе ладзіць табе бацінак? Ты-ж сама не ўмееш.

— Ці сама, ці з дапамогай таварышоў, а зрабіць павінны самі,—сарамліва адказвала Соня.

— Глупства нейкае павыдумлялі! Відаць, няма чаго вам рабіць,—паціснула плячыма маці.—Ну, а хто будзе адказваць, калі вы яшчэ больш папсуеце?

— Калі мы не здолеем, тады я занясу ў майстэрню.

— Ну, рабі, як хочаш, толькі глядзі, каб усё было ў парадку,—сказала маці і адышла.

Соня з сумным выглядам засталася сядзець. Ну, як да яго прыступіцца? Ясна толькі, што трэба прыбіць латку. Але як гэта зрабіць, калі няма ні прыладаў, ні матэрыялаў, ні ўмельства?

Першым крокам на практычным шляху было—пайсці параіцца з Нінай, якая ўжо мела практыку ў гэтай справе.

Ніна з вялікай ахвотай прыняла ўдзел, але зараз-жа сама крыху збянтэжылася.

— Каб цвік загнуць, дык гэтая справа мне знаёмая. А тут іншая, новая работа. Але нішто, давай абмяркуем.

Пачалі абмяркоўваць. Перш за ўсё трэба было знайсці латку. Але дзе і як яе купіць, такую маленькую?

Ход думак прывёў да старога рванага чаравіка, падэшву якога можна скарыстаць. На гэтым і парашылі.

Другі пункт — малаток — вырашыўся вельмі проста: яго можна было дастаць і ў хаце Соні, і ў хаце Ніны.

Больш складаным было пытанне аб драўляных цвіках. Ці можна купіць некалькі дзесяткаў? А купляць дзеля такой дробязі цэлую пачку—не варта. Нарэшце, усё-ж такі вырашана было купіць пачку, бо-ж спатрэбяцца і іншым членам ТВТ.

Далей стала ва ўвесь рост пытанне пра шыла. Гэта-ж ёсць важнейшая шавецкая прылада! У каго яго пазычыш? Відаць, трэба і яго купіць.

— Я баюся,—сказала Соня,—што пры такіх умовах наш рамонт абыйдзеца надта дорага, і бацькі стануць супроць.

У гэты час прышоў Толя і зараз-жа далучыўся да нарады.

— Як відаць,—сказаў ён,—нам прыдзеца стварыць спецыяльную агульную «аптэчку», куды-б уваходзілі важнейшыя асноўныя інструменты: малаток, напільнік, шыла і гэтак далей. Паставім гэтае пытанне на нашай агульнай нарадзе.

— А вось яшчэ капылы патрэбны ў такой справе,—сказала Соня.

Толя задумаўся.

— Такого добра можа набрацца цэлы воз,—прамовіў ён, нарэшце.—Тады ўжо не «аптэчка» будзе, а цэлая «аптэка». Не, без гэтага трэба абыйсціся, а ў даным выпадку капшы і зусім непатрэбныя: маленькую латку і так прыбіць можна.

У той-жа дзень Соня, схаваўшыся ад маткі, узялася за работу. Настрой яе зусім змяніўся: яна адчувала сябе ўпэўненай, вясёлай і ўзялася за справу з вялікай ахвотай і зацікаўленасцю.

Але праз некалькі хвілін увесь гэты ўздым згас. І галоўнай прычынай былі драўляныя цвікі, каб на іх ліха. Як ні стукнеш па ім, ён абавязкова звернецца ці ў той, ці ў гэты бок. А калі трапіш яму акурат у галаву, і яму няма куды падзецца,—тады ён возьме ды зломіцца.

Тады Соня надумалася спачатку папрактыкавацца. Узяла палена ды давай садзіць у яго цвікі. Знішчыўшы іх некалькі дзесяткаў, яна перайшла ўжо да сапраўднай работы. Справа пайшла крыху лепей, і нарэшце латка сяк-так была прыляпана.

Падышла Ніна даведацца, як ідзе справа.

— Ну, што-ж?—сказала яна, агледзеўшы работу з выглядам знаўцы.—Для пачатку нішто. Але каб надзейней было, я-б параіла ўвагнаць яшчэ некалькі жалезных цвікоў. А загнуць іх мы ўжо ўмеем.

І калі падмацавалі латку яшчэ жалезнымі цвікамі, тады рамонт вышаў хоць куды. А абедзве дзяўчынкі адчулі такое задавальненне, якога шавец не адчувае, нават пашыўшы новыя боты.

Калі Соня паказала сваю работу матцы, дык тая вачам сваім не хацела верыць.

— Няўжо-ж сама зрабіла?—паўтарала яна.

— Сама! — з саромлівым гонарам адказала Соня.

Калі прышоў бацька, маці прымусіла Соно падняць нагу, каб паказаць латку.

— Сама? — здзівіўся бацька. — Добра, вельмі добра!

Для цёткі Ганны таксама трэба ўжо падымаць нагу.

— Сама? — пераспытала цётка. — Глядзі ты, якая.

Калі прышла суседка Кастусіха, Соня і перад ёй павінна была падымаць нагу.

— Няўжо-ж сама?!—здзівілася Кастусіха.—Ай-яй-яй!..
Праз некаторы час ужо загаманілі аб гэтым у суседніх кватэра-рах.

— Здольная ў Данилавых дзяўчынка. Сама сабе абутак папраўляе. Не трэба насіць шаўцу.

— Сама?

— Сама...

Знайшлася катэгорыя грамадзян, якая нават пацярпела ад гэтай справы. Гэта былі суседскія дзеці вучнёўскага ўзросту.

— Глядзі, якая Соня!—папікалі ў адным доме.—Яна сама сабе чаравікі ладзіць, а ты нават гузіка сабе не хочаш прышыць.

— Ах ты, гультай!—крычалі ў другім доме.—У людзей дзяўчынка і то сама сабе чаравікі правіць, а ты, лодыр, толькі драць умееш...

На другі дзень звяно ТВТ засталася ў школе, каб пагутарыць аб сваіх справах. Бо кожны ўжо меў пэўныя дасягненні і навыперадкі спяшаўся расказаць аб іх. Пачаўся шум, беспарадак.

— Стой, братва!—крыкнуў Яша.—Нічога так не выйдзе. Трэба абраць старшыню і выслухаць даклады па парадку.

— Ну, дык будзь старшынёй!—крыкнуў Андрэй.—Згодны?

— Згодны! Згодны!—закрычалі дзеці, і Яша прыступіў да выканання сваіх абавязкаў.

Выявілася, што за гэты час усе паспелі ўжо што-небудзь зрабіць. Самым-жа цікавым было тое, што ўсе гэтыя дробныя факты зрабілі вялікае ўражанне на бацькоў і суседзяў.

У Стася Кавальскага даўно ўжо была адарваная вешалка ад паліто. Маці кожны дзень усё збіралася прышыць яе, ды так і не сабралася. І вось сёння сам Стась узяў ды і прышыў яе.

Убачыла маці—і ахнула. Сам! Сам прышыў! Хлопчык, ды сам прышыў! Вось малайчына!

І за тое, што Стась сам сабе прышыў вешалку, ён атрымаў яшчэ пірожнае.

Лёня Саковіч загнаў клінок у стол, каб ён не рыпаў. І зноў-жа колькі радасці было ў сям'і! Стол гэты даўно ўжо псаваў усім нервы. Ледзь дакранешся да яго, а ён—рып, рып... І вось Лёня сам узяў ды і паправіў яго. Хіба не малайчына ён? І дзе-ж вы знойдзеце яшчэ другога такога добрага і здольнага хлапца?

Падобную-ж рэч зрабіла і Клава Макейчык, толькі іншым спосабам. У іх рыпалі дзверы, ды так прарэзліва, так жалобна, што аж за сэрца шчыпала. Так яны атручвалі жыццё шмат меся-

цаў, а цяпер Клава ўзяла ды змазала іх. І адразу ў іх доме зрабілася так ціха, лагодна, нібы яны перасяліліся на другую кватэру.

Яша Кантаровіч ашчаслівіў сям'ю тым, што замацаваў палову дзвярэй, якая не павінна адчыняцца. У дзірачку, што знаходзіцца ў парозе, набілася пяску, і засаўка туды не ўваходзіла. Ад гэтага было шмат непрыемнасцей: дзверы шчыльна не зачыняліся, ляпалі, час-ад-часу расчыняліся абедзве паловы. Калі Яша вычысціў дзірку і засунуў глыбока засаўку, — пайшла зусім іншая справа. А калі даведаліся, што гэта зрабіў сам Яша, ды яшчэ па сваёй ініцыятыве, то хвалілі яго так, нібы ён нямаведама што зрабіў.

Вельмі ўсцешыў і здзівіў бацькоў Толя Бяспалаў. У шуфлядах камода даўно ўжо былі адарваныя ручкі, і каб адчыніць яго, патрэбны былі складанейшыя аперацыі. Спачатку карысталіся ключом, але праз некаторы час дзіркі ў камодзе так былі разварочаны, што ключу не было за што зачэпіцца. Часта і ключы не трапляліся пад руку, тады пускалі ў ход усё, што толькі можна: нажы, вілкі, нават качаргу.

Нарэшце, умовіліся пакідаць самую ніжнюю шуфляду не зсунутай. Тады, калі трэба было, напрыклад, адчыніць верхнюю шуфляду, ужывалася наступная сістэма: адчыніўшы ніжнюю шуфляду, высоўвалі з-пад споду наступную верхнюю, праз гэтую, таксама з-пад споду, высоўвалі наступную—і так да самай верхняй.

Можна цяпер уявіць сабе радасць сям'і, калі раптам у камодзе з'явіліся ручкі, ды яшчэ якія: Паўлік узяў ды прымацаваў звычайныя электратэхнічныя ролікі.

Бацькі не ведалі, чым больш цешыцца: ці тым, што Толя наогул здагадаўся сам паправіць камод, ці тым, што зрабіў гэта такім геніяльным спосабам.

Расхвалілі нямаведама як і Паўліка за тое, што ён сам здагадаўся паправіць завеску ў чамадане.

Але, мусіць, самы геройскі ўчынак зрабіў Бора Цыбук.

Ён за пяць хвілін паправіў дах! Ні больш, ні менш!

Той дах, з-за якога бацька некалькі разоў хадзіў у жакт, а там усё адкладвалі гэтую работу.

А Бора ўзяў ды і адрамантаваў яго ў пяць хвілін...

Справа была такая. Над іхняй кватэрай дах быў жалезны. І вось калі дождж, ці адліга—праз столь пачынала прасочвацца вада. Нельга сказаць, каб ужо вельмі, але мокрая пляма на столі

заўсёды была. Потым пачала адвальвацца атынкоўка, а там ужо пачало капаць.

Вось Бора і пацікавіўся, ці не можа ён, як член ТВТ, што-небудзь сам зрабіць у гэтай справе?

Палез на дах, бачыць: у тым месцы, дзе бляхі злучаюцца,—невялікая, вузкая шчыліна. Пасядзеў над ёй, паглядзеў, падумаў, потым злез і вярнуўся... з кавалкам хлеба!

Калі пайшоў дождж, бацька зацікавіўся:

— Што гэта сёння не працякае?

— Ды Бора там нешта лазіў. Кажа, паправіў,—сказала маці.

— Няўжо?—звярнуўся бацька да Бору.

— Але,—адказаў той безуважна.

— Якім чынам?

— Хлебам,—спакойна адказаў Бора.

Бацька недаўменна пазіраў то на Бору, то на столь, то на маці.

— Там была шчыліна,—растлумачыў Бора,—дык я ўзяў ды і заляпіў яе мякішам хлеба.

— Ці надоўга хопіць твайго мякіша?—засмяўся бацька.

— А калі трэба будзе, я зноў заляплю,—адказаў Бора.

Вось якія былі «даклады» на першым агульным сходзе Таварыства ваяўнічых тэхнікаў. Колькі было смеху! Колькі зацікаўленасці і ахвоты да далейшых «подзвігаў»!

— Калі сур'ёзней паглядзець на гэтую справу,—сказаў Толя,—то нават сорамна робіцца. Жартуючы, мы зрабілі некалькі драбнючкіх спраў, а ўсе навокала глядзяць на нас, як на герояў. А чаму? Таму толькі, што да гэтага часу ніхто ў гэты бок не глядзеў.

Пасля таго Толя прапанаваў зрабіць «аптэчку», як ён казаў. Тут доўга гаварыць не даводзілася, бо кожны адчуваў, што яна патрэбна да зарэзу.

Нарэшце, Яша паставіў пытанне, каб наладзіць вучот працы.

— Усім нам цікава будзе ведаць,—сказаў ён,—колькі чаго зробіў кожны з нас і ўсе мы разам. Будзе таксама відаць, хто больш актыўны, хто менш. Можна будзе наладзіць спаборніцтва.

Супроць гэтага ніхто не супярэчыў. Запіс весці даручылі Клаве і Яшу.

Разыходзіліся рэбяты з такім пачуццём, з якім, мусіць, паляўнікі ідуць на паляванне.

Не паспелі яшчэ выйсці з класа, як Цыбук кінуўся ў кут і крыкнуў:

— Ёсць!

У куце стаялі геаграфічныя карты. На адной з іх была парваная вяроўка, што звязвае канцы палкі для таго, каб вешаць карту.

Цыбук звязаў вяроўку і сказаў Клаве:

— Запішы!

— Не, гэта не лічыцца!—засупярэчыў Лёня.—Гэта не работа, а дробязь.

Яго падтрымаў і Андрэй. Яша выступіў супроць—і пачалася гарачая дыскусія.

— У статуце,—казаў Яша,—у пункце першым, гаворыцца пра ўсе дробныя работы, абы толькі яны былі карысныя. Вешалку Стасю мы залічылі, ніхто не супярэчыў. А тут таксама вешалка.

— А калі гэта такая ўжо дробязь, дык чаму-ж ты сам не зрабіў?—насядаў Цыбук на Лёню.

— Я не заўважыў,—адказаў той.

— Ну вось бачыш!—сказала яму Клава.—А ў нашай справе самае галоўнае—умець заўважаць. Звязаць вяроўку кожны здолее, а заўважыць не кожны.

Лёня зірнуў туды, сюды, а потым падбег да акна і стаў яго адчыняць. Пачуўся страшэнны скрыгат: гэта скрыгатала за акном задраная ўверх бляха. Лёня стаў адгінаць гэтую бляху ўніз. Потым ціха зачыніў акно.

— У такім разе залічыце мне гэтую работу, — сказаў ён насьмешліва.

Усё гэта адбылося так раптоўна і неспадзявана, што некаторы час усе маўчалі. Потым Толя сказаў:

— І трэба залічыць, бо работа карысная. І рама псавалася, і бляха адламвалася, і вада падцякала.

— У такім разе я вам кожны дзень мільён такіх работ зраблю!—весела крыкнуў Лёня.—Паспявайце толькі запісваць.

— Пастараемся,—адказала Клава.

Хоць яна толькі што навучала Лёню: «самае галоўнае—умець заўважаць», але цяпер шчыра прызналася, што яна, мусіць, ніколі не заўважыла-б гэтае бляхі.

Быў яшчэ адзін чалавек, на якога сённяшні дзень зрабіў вялікае ўражанне, гэта Бора Цыбук. Гэты маленькі круглы хлопчык, з вострым носікам і вочкамі, як у вожыка, лічыўся ў піонератрадзе пасіўным грамадзянінам. Калі якая гульня, то ён быў вельмі

актыўным, а калі грамадска-карысная праца, то стараўся ўхіліцца ад яе. У ТВТ ён увайшоў без ніякай цікавасці, за кампанію, і мала думаў аб гэтай справе.

А цяпер яго захапіла. Тут была гульня зусім новая, незвычайная. Глядзі ты, як Лёня заўважыў бляху! Мусіць, такіх спраў навокала ёсць многа, ды ніхто не бачыць. А калі цяпер запісваюць ды вядуць улік, то ён, Бора, набярэ столькі ачкоў, што ўсіх перакрые. Ён ужо цяпер бачыць, што фортка таго акна, якое адчыняў Лёня, не мае прабойчыка, і яна не зашчэплена на кручок; але аб гэтым ён нікому не скажа, пакуль не зробіць з цвіка прабойчык. Цікавая гульня!

РАЗДЕЛ СЁМЫ,

ПРА ТОЕ, ЯК ПАЎЛІК ВЫКРУЧВАЎ УСЕ, ШТО ВЫКРУЧВАЕЦЦА,
НІНА ПУСКАЛА БУРБАЛКІ, А ЎВЕСЬ СВЕТ ПАДЗЯЛІЎСЯ
НА ДЗВЕ ЧАСТКІ.

Прайшло, мусіць, тыдні са тры з таго часу, як у хаце Паўліка згасла электрычнасць і адбыліся вядомыя нам жудасныя падзеі.

І вось аднаго разу, у цьмяны дзень, маці захацела запаліць лямпку ў сталовай,—і яна не запалілася.

— Зноў гэтае самае няшчасце!—з жахам усклікнула маці.

— Нічога!—з важнасцю супакоіў Паўлік.—Цяпер ужо мы і самі наладзім.

— Няўжо?—узрадавалася маці, але зараз-жа безнадзейна дала:—Дзе табе справіцца...

— А вось паглядзім!—упэўнена сказаў Паўлік і падышоў да лічыльніка.

Выкруціў адну пробку—цэлая. Выкруціў другую—таксама цэлая?!

— Мусіць, лямпка перагарэла,—сказаў Паўлік і выкруціў лямпку.

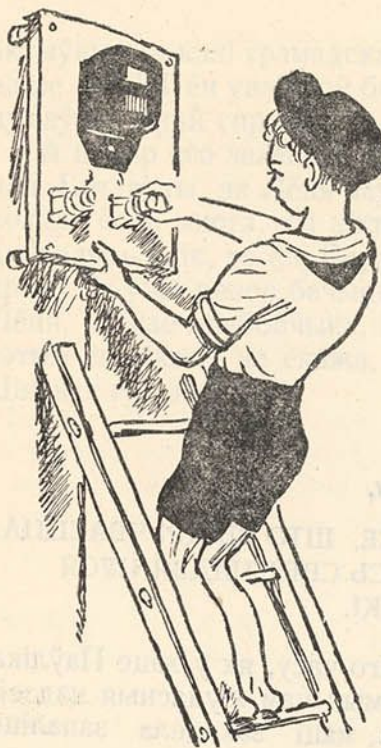
Агледзеў яе,—здаецца, усё ў парадку.

— Току з электрастанцыі няма! — аўтарытэтна заключыў ён нарэшце.—Прыдзецца пачакаць.

— А можа гэтая гарыць?—сказала маці і ўключыла лямпку ў другім пакоі.

Лямпка загарэлася!!

Паўлік збіўся з панталыку. Што за дзіва такое? Лямпка цэлая,

а не гарыць! А ну, калі паспрабаваць, ці будзе яна гарэць у другім патроне? Выкруціў другую лямпку і ўкруціў на яе месца гэтую. Лямпка засвяцілася.

Значыцца, не яна папсавалася. І не пробкі. А што-ж тады? Паўлік напружана стаў думаць.

— Нічога не зробіш, — уздыхнула маці. — Прыдзецца зноў выклікаць манцёра.

— Не! — катэгарычна сказаў Паўлік. — Я сам папраўлю.

Сказаў і спалохаўся: ці выканае абяцанне? Як распазнаць, дзе папсавалася? Пэўна хіба ў патроне.

І пачаў адкручваць у патроне ўсё тое, што можна адкруціць. Спачатку адкруцілася фарфаравае кальцо. Потым падалася медная шыйка. Застаўся фарфаравы кружочак; у ім розныя дзірачкі, пласцінкі, трубкі і яшчэ адна

медная шыйка з вінтавым нарэзам. Ну і што цяпер з імі рабіць?

— Ой, намайструеш ты так, што яшчэ горай будзе! — казалі маці. — Усёроўна прыдзецца клікаць манцёра.

— Не, паправім самі! — упарта паўтараў Паўлік, а ў самога аж сэрца сціснулася ад сумнення. Што-ж цяпер рабіць? Як пазнаць, ці ўпарадку патрон, ці не?

«Ну калі на тое пайшло, дык буду разбіраць усё, што разбіраецца! — падумаў ён у адчаі. — Можна натраплю на што-небудзь».

І сапраўды натрапіў, ды так, што кулём паляцеў уніз.

— Ай-ай! Асцярожна! Што з табою? — крыкнула маці.

— Паслізнуўся трохі, — адказаў Паўлік.

А ён зусім не паслізнуўся, а трапіў пад ток. Толькі яму сорамна было казаць гэта матцы, ды яшчэ ён баяўся, што маці забароніць яму наогул займацца гэтай справай і давесці яе да канца.

А якога канца — ён і сам ужо не ведаў.

Адно толькі ён здагадаўся зрабіць — выкруціць пробкі, каб зусім выключыць ток. А тады пачаў разбіраць патрон далей.

Тут ён адчуў, што апошняя надзея яго пакідае. Каб яшчэ спа-

койна гэта рабіць, без спеху і без адказнасці, тады можа ён і разабраўся ў гэтай тэхніцы. А так, мусіць, нічога не выйдзе.

Ён кінуў работу і пабег да Андрэя.

— Ты ведаеш, як зладжаны патрон для электрычнай лямпкі і як яго праверыць?—спытаўся Паўлік, засопшыся.

— Не,—адказаў Андрэй.

— Усёроўна, бяжым да мяне, памажы! Па дарозе возьмем яшчэ Яшу.

Яша сказаў, што разбіраць патрон яму здаралася, але так сабе, дзеля забавы, а як праверыць і паправіць яго—ён не ведае.

— Але ўсёроўна мы абавязаны гэта зрабіць!—сказаў ён рашуча.

А тымчасам вярнуўся дадому Паўлікаў бацька. Надыходзіў змрок. Бацька хацеў быў запаліць лямпку ў сваім пакоі, але... цяпер і яна ўжо не загарэлася.

— Што гэта?—устрывожыўся бацька.—Ці не папсавалася зноў?

— Папсавалася, ды толькі адна лямпка ў сталовай,—адказала маці.—Але Паўлік захацеў сам паправіць яе і вось, як відаць, усё папсаваў.

— Я яму задам!—раззлаваўся бацька.—Ах, шкоднік паганы!

— І я казала яму: не лезь, трэба паклікаць манцёра. А ён, бач, што нарабіў.

Калі Паўлік з таварышамі падыходзіў да дому, там чакала яго вялікая бора. Але ад першага ўдару грома яго выратавалі два громаадводы, Яша і Андрэй: бацька не захацеў у іх прысутнасці ваяваць.

А за гэты час Паўлік паспеў успомніць, што пробкі выкручаныя, і ўкруціў іх зноў.

Праменні святла адразу сцішылі гнеў бацькоў, і навальніца скончылася ўсяго толькі катэгарычным загадам:

— Заўтра выклікаеш манцёра, а сам і не думай чапаць электрычнасць, а то...

Гэтае «то» было сказана так грозна і выразна, што нават громаадводы спалохаліся. Хлопцы засталіся ў цёмнай сталовай і пачалі раіцца.

Становішча стварылася вельмі крытычнае. Па-першае, у цемры немагчыма было нічога рабіць; па-другое, гэта было і забаронена, па-трэцяе, заўтра пагражаў прыйсці манцёр і сарваць усю справу.

— Гэта будзе вялікім прарывам на нашым фронце,—сумн
сказаў Яша.

— Гэтага нельга дапусціць ні ў якім разе!—крыкнуў Андрэй

— Застаецца толькі адно,—сказаў Паўлік,—рызыкнуць і зра
біць нелегальна. Бацька прыходзіць а пятай гадзіне, а мы воль
ныя ад паловы другой.

— А як маці?

— Маму мы сям-так улагодзім. Ды і яна будзе занятая сваім
справамі.

— А што калі не ўдасца?—прамовіў Яша.

— Ну, тады мне прыдзецца пацярпець,—усміхнуўся Паўлік

— Справа наша важней, за яе варта і пацярпець,—сцешыў
Андрэй.

— Слухайце!—усхапіўся Яша.—У мяне ёсць лішні патрон
Пойдзем да мяне і вывучым яго дасканала. Тады заўтра мігам
справімся.

— Правільна! Бяжымо зараз!—узрадаваліся хлопцы.

Назаўтра таварышы прышлі да Паўліка з кнігамі, нібы зай
мацца, і размясціліся за сталом пад разабраным патронам.

— Ці прыдзе манцёр?—спыталася маці.

— Не ведаю... Можна сёння не будзе... Я...—пачаў мармытаць
Паўлік, але на яго шчасце ў кухні «пабег» гаршчок, і маці кіну
лася ратаваць яго.

Цяпер ужо хлопцам хапіла і пяці мінут, каб пераканацца, што
патрон у спраўнасці, і за гэты час сабраць яго.

Але справа ад гэтага ніколькі не палепшылася: лямпка ўсё
роўна не гарэла.

Трывога ахапіла хлапцоў. Гэта-ж скандал, калі яны права
ляцца! Гэта-ж ганьба для ўсяго ТВТ!

— Трэба прасачыць усю лінію ад лічыльніка да лямпкі,—га
рачыўся Андрэй.—Недзе нешта ды павінна быць!

І калі яны пайшлі па лініі, дык недзе ў калідоры сапраўды на
паткалі нешта: гэта была размеркавальная каробка, адкуль разы
ходзіліся два провады.

— Больш нідзе не можа быць, як тут,—парашылі хлопцы.

Маці ўбачыла, што яны шныраюць каля электрычнасці і не
здаволена забурчэла:

— Зноў хочаце папсаваць, майстры? Не, лепш ужо не ча
пайце.

— Ды не, мы так сабе,—пачаў угаварваць Паўлік.—Мы толькі хочам паглядзець, а чапаць не будзем.

І, скарыстаўшы момант, яны дабраліся да каробкі. Там яны ўбачылі, што кончык аднаго провада на валасінку высунуўся з гнязда.

Яны ўсунулі назад канец провада—і лямпка загарэлася.

— О!—крыкнулі ўсе тры хлопцы разам, як у падобных выпадках выкрыкваюць і ўсе людзі на свеце.

Паўлік паклікаў маці, царамонліва раскланяўся, развёў рукамі і сказаў:

— Калі ласка, мадам,—рамонт зроблены!

Маці паглядзела, і лагодная ўсмешка асвятліла яе твар.

— Вось вы якія!—сказала яна.—Ніколі не думала. Каб ды заўсёды гэтак было...

— Цяпер ужо заўсёды так будзе!—адказаў Яша.—На тое ёсць ТВТ.

— Што?—пераспытала маці.

— Таварыства ваяўнічых тэхнікаў,—растлумачыў Андрэй.

— Усё ваяўнічыя ды ваяўнічыя,—прамовіла маці.—Але хай сабе і так, абы добра было.

Калі яны засталіся адны, Яша спытаў Паўліка:

— А якім чынам ты трапіў пад ток, калі лямпка не гарэла? Току-ж не было.

Паўлік паглядзеў на яго і задумаўся.

— Праўда!—прамовіў ён нарэшце.—Якім чынам?

— А можа табе здалосся?—звярнуўся да яго Андрэй.

— Дзе там здалосся!—адказаў Паўлік.—Так тузанула, аж паляцеў.

Вось загадка! Меркавалі, меркавалі і здагадаліся толькі тады, калі Паўлік выпадкова ўспомніў, што гэтая лямпка і раней некалькі разоў гасла і сама запальвалася. Значыцца, той кончык провада, мусіць, ад страсення сам то дакранаўся, то адсоўваўся ад другога провада. І Паўлік трапіў акурат пад той момант, калі кончык злучыўся. Хлапцам аж палягчэла, калі яны разгадалі гэтую загадку.

Назаўтра наша тройка доўга расказвала сваім таварышам, у якім пераплёце яны апынуліся і як выратавалі гонар ТВТ.

— Запішыце мне восем ачкоў!—падышоў да Яшы Бора Цыбук.

— Восем?!—здзівіліся ўсе.

— Але, восем. Першае—я склеіў пабіты кубак. Другое—правіў пражку ў поясе. Трэцяе—прыбіў у плоце дошчачку. Чацвёртае—паправіў табурэтку. Пятае—паправіў вешалку для адзення. Шостае—забіў цвік у сценку. Сёмае—падклеіў к «Прыродазнаўству» цвёрдую вокладку. Восьмае—зрабіў прабойчы вунь у гэтай фортачцы. Ну, што?—з выглядам пераможцы зірну на ўсіх Бора.

— Ну, браток,—сказаў Яша,—ты столькі драбязы набярэш што на аднаго цябе сшытка не хопіць.

— Драбязы?—абурываўся Цыбук.—А ты-ж сам казаў, што пазакону кожная драбязя лічыцца!

— Ціха, ціха, супакойся!—засмяяўся Яша.—Гані, колькі хочаш. Калі будзе надта многа, будзем адзначаць крыжыкамі.

Рэшта сяброў мела таксама нямала «ачкоў». Стась набраў чатыры, Клава—два, Лёня—шэсць, Соня—тры, і гэтак далей. Толькі Ніна мела адно ачко, але яно было найбольш цікавае.

У іх сапсаваўся прымус. Нічога з ім не здарылася, нішто не паламалася, але з яго ўвесь час «выходзіў дух». І выходзіў тагавольна, што ніяк нельга было распазнаць—адкуль.

Нарэшце, калі Толі дома не было, маці выліла з прымуса газу і загадала Ніне аднесці яго да майстра. Узяла Ніна ў рукі прымус, стаіць, тупаецца.

— Ну, чаго ты?—кажа маці.—Нясі!

— Я... мы... самі паправім,—прамовіла Ніна.

Маці паглядзела на яе, як на дурную, а потым шчыра рассяялася.

— Ты сама паправіш прымус?! Ну, ну, паспрабуй! Але сёння ўсё-ж такі занясі да майстра.

Ніна сама нават і не думала папраўляць прымус. Дзе там было брацца ёй за такую справу? Яна павінна была толькі выканаць «закон ТВТ». Пачакае брата, параіцца з ім. Потым яны параяцца з іншымі таварышамі, а тады ўжо аднясуць майстру.

Але Толя ўсё не ідзе. Зараз маці пагоніць, каб яна несла.

Цікава было-б усё-ж такі ведаць, адкуль гэта ідзе дух? Накачала паветра, прыслухалася—нічога не чуваць. Якім-жа чынам майстар распознае, адкуль выходзіць паветра?

Маці вышла з кухні. Побач стаіць таз з вадою. Ці не апусціць прымус у ваду? Тады будуць відаць бурбалкі.

Апусціла—і сапраўды ўбачыла, што маленькія бурбалкі

ідуць з таго месца, куды ўліваецца газа. Але што з таго? Усё-роўна паправіць яна не можа.

Выняла прымус з вады, адкруціла кружочак-накрыўку, глядзіць—пад ёй круглы кавалак скуры, але зусім пацёрты, падраны.

Гэта-ж ён не прыціскаецца шчыльна і прапускае паветра!!

Мігам выразала кавалак скуры ад старага бацінка, зрабіла кружочак, уставіла, зноў паспрабавала ў вадзе—бурбалак няма! Ніна аж закрычала ад радасці.

Калі прышла маці, Ніна з гонарам падала папраўлены ёю самою прымус.

Тут пачаліся такія ўрачыстаці, што хоць ты з дому ўцякай.

Дзяўчынка, ды прымус паправіла! Сама! Якое шчасце для бацькоў мець такую геніяльную дачку! Дзе гэта відана, каб дзяўчынке прымусы папраўлялі?

А калі прышоў Толя, дык яму жыцця не давалі, папікаючы сястрой.

Тады ён раззлаваўся, узяў ды зацыраваў сам сабе панчошку.

Эфект вышаў надзвычайны. Бацькі зусім збіліся з панталыку. Што-ж гэта такое робіцца ў іх доме? Дачка прымусы папраўляе, а сын панчохі цыруе! Увесь свет прайдзі, такога не ўбачыш.

Загаманіў і свет, у які ўваходзілі тры суседнія двары, і падзяліўся на дзве часткі.

— Вось гэта я разумею! — казалі ў адной частцы свету. — Цяперашняя моладзь не будзе такой бездапаможнай, як мы. Усё сама зробіць.

А ў другой частцы свету чуліся інакшыя галасы:

— Ну, калі мужчыны пачнуць панчохі цыраваць ды кашулі латаць, а жанчыны прымусы ды боты папраўляць, — тады парадку не будзе. Спрадвеку кожны займаўся сваёй справай...

Трэба толькі адзначыць, што ў гэтай другой частцы свету налічвалася вельмі мала народу.

РАЗДЕЛ ВОСЬМЫ,

У ЯКІМ ГАВОРЫЦА, ЯК З СОНЯЙ ЗДАРЫЛАСЯ БЯДА,
ЦЫБУК ЗАЦІКАВІЎ НАСТАЎНІКА, А БАЦІНАК РАЗЯВІЎ РОТ.

Прайшло дзён дзесяць—і ў сакратарыяце ТВТ запоўніўся ачкамі ўвесь сшытак.

— Дзейнасць ТВТ разгортваецца паспяхова,—казалі адказныя сакратары, Клава і Яша, пачынаючы новы сшытак.

Па колькасці ачкоў наперадзе ішоў Бора Цыбук, ён выгнаў трыццаць восем ачкоў. Але па якасці ачкі Толі і Паўліка былі значнейшымі, хоць у іх абодвух разам не было трыццаці васьмі. А ўсе члены ТВТ агулам мелі за гэты перыяд сто дваццаць дзевяць ачкоў. З іх адзінаццаць прыпадала на школу, а рэшта на свае хаты.

Сярод хатніх ачкоў досыць цікавым было здарэнне са Стасем Кавальскім. Ён узяўся пачысціць гадзіннік-ходзкі, якія зусім спыніліся, відаць, ад пылу.

Бацькі членаў ТВТ за гэты час ужо прызвычаліся, што іхнія дзеці ўсё могуць самі зрабіць. Таму Стасю не перашкаджалі.

Разабраў Стась гадзіннік, пачысціў, змазаў, а калі пачаў складаць яго, дык заблытаўся і не мог скончыць.

І нацяпеўся-ж страху бедны хлапец! Але на тое і існавала ТВТ, каб выратаваць сваіх сяброў з такога становішча.

Андрэйка зараз-жа зняў са сцяны свае ходзкі і панёс іх да Стася. Тут ужо, гледзячы на складзены гадзіннік, скончыць работу было няцяжка.

Больш за ўсё было пацехі, калі хлопчык рабіў «дзявоцкую» работу, а дзяўчынка «хлапецкую». Тут ужо сапраўды адбыва-

лася «культурная рэволюцыя», як казалі нашы рэбяты. І калі Лёня ішоў па двары, дык суседзі паказвалі на яго пальцамі і казалі сваім дзецям:

— Бачыце гэтага хлапца? Ён сам сабе латае штаны, не турбуючы маткі. Добры, здольны хлапчук!

А на Клаву казалі:

— Гэтая дзяўчынка ўсё можа зрабіць. Яна і нажы вострыць і табурэтку паправіць. Залатая дзяўчынка!

А бацькі, дык тыя проста нацешыцца не маглі з сваіх дзяцей.

— І адкуль усё гэта ўзялося?—казалі яны.—Часам сам нічога не ведаеш і не заўважаеш, а яно зірне, адразу знойдзе якую хібу і тут-жа паправіць.

Нашы героі толькі ўсміхаліся, слухаючы ўсе гэтыя пахвалы. Вядома, кожнаму прыемна, калі яго хваляць, прыемна ведаць, што ты прыносіш карысць. Але тут, апрача ўсяго гэтага, вельмі цікава было здабываць «ачкі», або, як яны казалі «паляваць» на іх. А колькі сёння ўдасца «злавіць»? А што прынясе «ў залік» яго таварыш? А колькі набярэцца за тыдзень? за месяц? за год? Дзе ні павернецца такі «паляўнік», ён ужо глядзіць на ўсё зусім іншым вокам.

Колькі часу, скажам, жыла Ніна ў сваёй кватэры і ніколі не ведала, што ў яе пад нагамі з падлогі трошкі высунулася плешка цвіка. Не ведаў гэтага і ніхто ў хаце, нават маці, якая, мыючы падлогу, не раз псавала аб гэты цвік шчотку ці анучку. А цяпер Ніна ўбачыла яго, прыстукнула—і падлога зрабілася гладкай.

Зірне такі «тэвэтэтавец» на шафу, а ў ёй дзверы ўсё хочуць самі расчыняцца. Прымацуе якую скурку—і ўжо ўсё ў парадку.

Але трапілася і такое «ачко», якога нават уся арганізацыя ТВТ не магла ўзяць.

Убачыўшы, што дзеці так добра спраўляюцца з рознымі рамонтамі, Толіна маці падсунула ім і дзіравы чайнік.

— Дзірачка зусім маленечкая,—казала маці.—Можа вы здолееце запаяць?

— Наўрад,—адказаў Толя.—І паяльніка не маем, і як гэта робіцца, не ведаем.

— А вы паспрабуйце ўсёй сваёй кампаніяй?

Але і «ўся кампанія» не магла дапамагчы.

— Гэта работа падлягае § 3 статута ТВТ,—пастанавілі таварышы.—Але бліжэйшай нашай задачай будзем лічыць набыццё паяльніка і аўладанне тэхнікай паяння.

Калі ў даным выпадку ТВТ павінна было толькі адступіць дык у наступным яно пацярпела страшнае паражэнне.

Соня захацела памыць сабе бялізну. Што можна сказаць су проць гэтага? Палегчыць працу бацькоў—важнейшы абавязак члена ТВТ.

Каб работа была добраякаснай, Соня ўзяла хлоркі і распуціла ў вадзе. Зноў-жа нічога асаблівага: маці заўсёды карыстаецца хлоркай, дзеля гэтага і прадаецца яна ў аптэках.

Памыла, павесіла сушыцца і тады толькі пахвалілася пераматкай сваёй работай.

— Добра, дачушка, вельмі добра!—пахваліла маці.

А калі бялізна высахла, то разлезлася на кавалкі!

Тады толькі выявілася, што гэта зрабіла хлорка.

— Яе-ж трэба спачатку варыць,—крычала маці,—пакулівада не зробіцца ружовай! Потым працадзіць, і тады толькі ўліваць у вадку, ды і то калі паласкаць ужо трэба. Чаму-ж ты не спыталася? Усё сама, ды сама!

Гэтае здарэнне зрабіла моцнае ўражанне на ўсю арганізацыю ТВТ.

— І я гэтага не ведала, і я магла гэтак сама зрабіць!—сказала Ніна.

Ды і ўсе астатнія, апрача Клары, не ведалі гэтага сакрэта.

— Хто-б мог падумаць,—разважаў Яша,—што на такім, самым другарадным участку мы пацерпім такое паражэнне? Але на памылках мы павінны вучыцца.

Пасля такога выпадку члены ТВТ зрабіліся больш асцярожнымі. Але, на шчасце, у іхняй практыцы больш бяды не было.

Праз некаторы час нашы «паляўнікі» пачалі заўважаць, што ў хаце не хапае «здабычы».

Тады ўжо ўвага іх больш накіравалася на школу. А тут ужо здабычы, колькі хочаш, бо заўсёды знаходзіцца больш ахвотнікаў пладзіць яе, як знішчаць.

Кіраўнікі школы яшчэ раней звярнулі ўвагу, што некаторыя вучні—Цыбук, Рагатка, Макейчык, Кантаровіч і яшчэ некалькі чалавек (гэта значыць, тэвэтэтаўцы!),—неяк больш уважліва і свядома ставяцца да школьнай маёмасці. Яны не толькі нічога не псавалі, але дзе толькі заўважалі што якое, дык зараз-жа самі і папраўлялі.

Калі не ў парадку якая-небудзь навучальная прылада, то ці

Кавальскі, ці Бяспалаў, ці Саковіч навьперадкі бяруцца папра-
віць яе.

Калі якому-небудзь з іх трапіць бібліятэчная кніга з адарва-
ным лістом, дык яны абавязкова яго ўклеюць.

Калі ў раздзявальні вываліцца калок ад вешалкі, то хто-не-
будзь з памянёных вучняў абавязкова ўсадзіць яго на месца.

На школьным дварэ, каля дзвярэй, пасля дажджу доўга за-
ставалася лужына. Усім трэба было і так і гэтак перабірацца праз
яе, не раз траплялі нагой у ваду. А трохкі далей ляжалі цагліны.
Палажыць у лужыну цагліну здагадаўся толькі Кавальскі.

Вялікае ўражанне не толькі на кіраўнікоў, але і на ўсіх вуч-
няў зрабіў учынак Андрэя Гуліса. Нейкім чынам у сцяне класа
выкрышыўся кавалак атынкоўкі. Дзірка была невялікая і ніхто
не звяртаў на яе ўвагі. Але пры кожным страсенні вапна сыпа-
лася і дзірка ўсё павялічвалася. І вось Андрэй захапіў недзе ў
паперку разведзенай вапны, прынёс у клас і заляпіў гэтую дзірку.

Гэта было дасканалае ачко! Усе тэвэтэтаўцы зайздросцілі
Андрэйку. Ды і ўсе іншыя вучні глядзелі на гэта са здзіўленнем
і пашанай.

— Свядомыя вучні!—цешыліся настаўнікі.

Мы ўжо казалі, што нашы героі не гаварылі ў школе аб сваім
таварыстве. Што ні кажы, а ёсць такі «недахоп» у дзяцей—лю-
бяць яны мець сваю «тайну». Хіба не цікава, калі на цябе гля-
дзяць, дзівяцца тваім учынкам і не ведаюць, што ты не абы які
чалавек, а «тэвэтэтавец»? Але праз некаторы час здарыўся вы-
падак, які прывёў да выкрыцця тайны і да такіх змен, аб якіх
ніхто з тэвэтэтаўцаў нават не думаў. І ўсё гэта праз Цыбука.

Буян Карачун, дурэючы, адарваў палку, да якой была прыма-
цавана табліца метрычных мер. Аб гэтым зараз-жа даведаўся
дзяжурны настаўнік і загадаў Карачуну паправіць табліцу.

— Ды гэта зусім не я!—пачаў адракацца Карачун.—Я яе і не
чапаў. Усе бачылі.

— Ён! Ён!—пачуліся галасы.

— Нічога падобнага! Гэта яны са злосці на мяне!..

Пачаўся шум. Настаўнік, нарэшце, зноў катэгарычна загадаў
Карачуну паправіць табліцу.

Тады падышоў Цыбук і кажа:

— Дайце я папраўлю!

Карачун скарыстаў гэта і крыкнуў:

— Я-ж казаў, што не я! Гэта ён!

Цыбук вылупіў вочы ад здзіўлення.

— Зусім не я!—сказаў ён.

— А чаму-ж ты бярэшся правіць?—крыкнуў яму Ярошка, прыяцель Карачуна.

— Гэта Цыбук! — настойваў Карачун. — Усе бачылі!

— Не, гэта Карачун!—закрычалі навокала.—Цыбука нават тут не было!

Настаўнік паглядзеў з дакорам на Карачуна і паківаў галавой.

— Няўжо ты канчаткова страціў сорама?

— Сапраўды не я! — плачучым голасам залемантаваў Карачун. — Ён-жа сам і паправіць хоча.

Настаўнік не ведаў, што і думаць. Паглядзеў на Цыбука і сказаў:

— А можа і сапраўды ты? Тады кажы.

— Ды не!—з абурэннем адказаў Цыбук.

— Чаму-ж тады бярэшся правіць?

— Ці не ўсёроўна, хто паправіць? — сказаў Цыбук. — Пакуль ідзе гэты разбор, можна было і паправіць.

Настаўнік паціскаў плячыма і вышаў.

У настаўніцкай ён расказаў аб гэтым здарэнні, і ўсе настаўнікі доўга ламалі галаву, што-б гэта магло значыць? Па ўсяму было відаць, што зрабіў гэта не Цыбук. А чаму-ж тады ён ўзяўся правіць? Ды яшчэ замест Карачуна, які на яго-ж хацеў зрабіць паклёп.

Пакуль што справа засталася не высветленай. Але не надоўга.

... Андрэй Гуліс і Бора Цыбук вярталіся дахаты. Па дарозе ім трэба было ісці каля вялікай новабудоўлі, адгароджанай высокім плотам. Каля плота быў зроблены часовы драўляны тратуар, або, лепш сказаць, масткі. На калодках былі прыбіты дошкі, і калі па іх ідзеш, то яны выгіналіся і калыхаліся. Ад гэтага выгінання ў дошках адбыліся некаторыя змены, якія прывялі да незвычайных падзей, у якіх давялося прыняць удзел і Барысу з Андрэем.

Пачалося з таго, што насустрач бег хлапчук, зачапіўся за нешта і бразнуўся на дошкі. Хлопцы засмяяліся. Хлапчук падняўся на ногі, злосна зірнуў на іх і, крыкнуўшы: «Чаго іржэце?»—пабег далей. Тады нашы хлопцы заўважылі, што з дошкі вытыркаецца вялікі цвік. У гэты момант адзін дзядзька так садануў яго наскон бацінка, што заскакаў на адной назе і ледзь-ледзь не зваліўся. Падняў нагу, паглядзеў — і злосна вылаяўся:

— Чорт ведае, што такое!

Пры чым тут быў чорт — невядома, але факт быў прыкры: падэшва абарвалася і бацінак разявіў рот.

Прыпыніліся некалькі прахожых і пашкадавалі бацінак.

— Трэ' было-б усадзіць гэты цвік назад, — сказаў Андрэй.

— Пачакаем крыху, — стрымаў яго Цыбук. — Цікава!

І хлопцы засталіся глядзець далей.

Вядома не кожны чалавек трапляў на гэты цвік.

Калі-ж на мастках засталася толькі адна бабулька з кошыкам у руках, то хлопцы зусім страцілі цікавасць і пачалі шукаць каменя, каб убіць ім цвік.

Тым часам з другога боку набліжаўся чалавек. Гэта быў хлапец гадоў дваццаці і крочыў ён з такой хуткасцю, якой хапіла-б не толькі, каб адарваць падэшву, але нават і нагу.

Не паспелі хлопцы знайсці камень, як хлапец ужо трапіў на цвік і рынуўся носам наперад так, што збіў з ног жанчыну з кошыкам, а пад ногі Андрэя пасыпаліся яйкі.

Хлопчыкі падрыхтаваліся былі смяцца, але ўбачылі, што справа вышла не смешная, а прыкая. Бабулька загаласіла на ўсю вуліцу; нейкі чалавек затрымаў хлапца, патрабуючы плату за яйкі; той даказваў, што ён не вінаваты; вакол іх сабраліся зявакі, потым падышоў міліцыянер...

— Вось што нарабіў пракляты цвік! — злосна сказаў Цыбук.

— І мы самі вінаватыя, — адказаў яму Андрэй. — Каб мы не чакалі ды адразу ўвагналі яго, то нічога гэтага не было-б.

І хлопчыкі сапраўды адчулі сябе вінаватымі. Сапраўды не было-б гэтай бяды, каб яны адразу прыбілі ці загнулі цвік. І, не чакаючы, чым скончыцца ўся справа, яны закалацілі яго каменем.

Сярод мітусні ніхто не заўважыў, што нейкія два хлапчукі зрабілі вялікую справу. І самі яны не ведалі, што зрабілі вялікі крок наперад у гісторыі развіцця Таварыства ваяўнічых тэхнікаў. Яны зрабілі не хатнюю справу, як сказана ў п. 1 статута ТВТ, і не школьную, як сказана ў п. 4, а справу агульна-грамадскую, пра якую ў статуте пакуль яшчэ нічога не было сказана.

РАЗДЕЛ ДЗЕВЯТЫ,

САМЫ СУР'ЕЗНЫ, БО У ІМ ПАДРАБЯЗНА АПІСВАЕЦЦА
ПЫРСКАУКА, ГАВОРЫЦЦА АБ РЭАРГАЊІЗАЦЫІ ТВТ, АБ ТЫМ,
ШТО ВАЖАТЫ ХАЦЕЎ НЕШТА СКАЗАЦЬ, ДЫ НЕ СКАЗАЎ,
І НАРЭШЦЕ — ЯК САМ ДЫРЭҚТАР ЗАРАБІЎ АЧҚО.

Незразумелыя паводзіны Цыбука ў справе з Карачуном асаб-
ліва зацікавілі важатага. Ён захацеў высветліць гэтае пытанне і
на другі-ж дзень паклікаў Цыбука.

— Скажы шчыра, ты папсаваў учора табліцу, ці не?

— Ды ўсе ведаюць, што гэта Карачун!

— Праўда?

— Чэснае піонерскае слова!

— Добра. А ты сябруеш з Карачуном?

— З такім я сябраваць не жадаю!

— Чаму-ж тады захацеў ты паправіць табліцу замест яго?

Цыбук крыху замяўся.

— Кажы, чаму? — паўтарыў важаты.

— Ды так, — адказаў Цыбук, гледзячы некуды ўбок.

— Ты нешта ўтойваеш. Кажы праўду.

— А хіба нельга гэтага рабіць? — усміхнуўся Цыбук.

— Ты не выкручвайся. Мы-ж усе ведаем, што справа гэтая
вельмі добрая, за гэта толькі хваліць цябе трэба. Але яна незра-
зумелая для нас. Ну, скажы шчыра. Няўжо-ж хацеў вылучыць
Карачуна, які на цябе хлусіў?

— Ды не! — хуценька адказаў Цыбук.

— Ну, дык чаму?

Цыбук памаўчаў, потым саромліва усміхнуўся і ціха сказаў:

— Я хацеў набыць ачко.

— Ачко? Якое ачко? Што гэта такое? — здзівіўся ваяты.

Тады Цыбук расказаў яму ўсю гісторыю арганізацыі і дзейнасці ТВТ, уключаючы і ўчарашняе здарэнне на вуліцы.

Ваяты і здзівіўся, і смяяўся, і хваліў, і нарэшце крыкнуў:

— Ды гэта-ж вельмі цікавая і карысная рэч! Чаму-ж вы хаваліся? Мы, брат, гэтую справу паставім яшчэ шырэй. Мы арганізуем некалькі дасканалых «аптэчак» і нават «аптэк». Мы выйдзем на паляванне за межы нашай хаты і школы. Праз пару дзён мы збярэмся і абмяркуем усю гэтую справу.

... Пасля абеда быў дождж, і на тратуары каля дзвярэй школы пачала дзейнічаць «пырскаўка». Прылада гэтая раней была вельмі пашырана ў многіх гарадах. На кожнай вуліцы, у кожным квартале, абавязкова была такая штука. Але цяпер яна сустракаецца значна радзей, бо ўсюды пайшлі асфальтавыя тратуары, а ў іх пырскаўкі звычайна не робяцца. Яны захаваліся на плітачных і драўляных тратуарах.

А пакуль каля школы асфальтавага тратуара яшчэ не было, пырскаўка захавалася і дзейнічала спраўна, асабліва ўвосень.

Зроблена гэтая прылада вельмі проста: заўсёды бывае, што якая-небудзь плітка ў тратуары расхлябаецца, разбоўтаецца і апускаецца адным бокам, калі на яе ступіш нагой. А калі пад пліткай будзе вада, тады яна вельмі цікава пырсне. Вось і ўся механіка.

Новыя пырскаўкі дзейнічаюць вельмі слаба, б'юць невысока. Але з кожным струменем вады з-пад пліткі выкідаецца зямля, ямка робіцца ўсё глыбейшай, плітка набывае большы размах— і тады ўжо спорныя струмені вады б'юць не горш за ісландскія гейзеры.

Самымі лепшымі пырскаўкамі лічацца тыя, якія маюць нахіл у сорак градусаў. Калі вугал нахілу будзе большы, тады чалавек рызыкуе вывіхнуць нагу. Калі-ж такі выпадак здараецца, тады звычайна плітку замацоўваюць—і пырскаўка знішчаецца.

Школьная пырскаўка мела нахіл у трыццаць восем з паловай градусаў, гэта значыць, набліжалася да найлепшай, або, як кажуць вучоныя, аптымальнай велічыні.

Таму яна працавала з поўнай нагрузкай.

Вынікі залежалі ад таго, якой нагой на яе ступіць. Калі трапіць левай нагой (ідучы з цэнтра горада), тады вада пырсне на

сцяну школы. А калі правай — то вада апырскае сваю-ж левую нагу.

Тады чалавек скажа слова «чорт» і пабяжыць сабе далей.

Зусім іншая рэч, калі ўвесь струмень трапіць на другога чалавека. Тады паміж іх пачынаецца прыблізна такая размова:

— Прашу асцярожней, грамадзянін.

— Гэта ад мяне не залежыць, паважаны таварыш.

— Трэба мець вочы.

— Трэба мець розум.

У залежнасці ад характару прахожых, словы маглі быць і больш далікатныя і менш далікатныя, але ўвогуле непрыемныя.

У часе дажджу такія гутаркі ішлі тут досыць часта, і вучні слухалі іх з цікавасцю. А яшчэ больш падабалася ім наўмысля пырскаць адзін на аднаго. Тады ўжо справа даходзіла да боек.

Каб тратуар быў наогул дрэнны, разбураны, тады той, каму гэта належыць, пэўна заўважыў-бы і паправіў яго. А тут, як на тое ліха, тратуар быў зусім добры, цэлы, а расхлябалася ўсяго толькі адна плітка, ды і тая мела вельмі прыстойны выгляд. Дзе тут было заўважыць яе?

Толькі пільнае вока члена ТВТ магло заўважыць, ды і то толькі сёння, калі пайшоў дождж. І нават не адно вока, а цэлых восем штук адразу. З іх дзве штукі належалі Цыбуку. Усе яны заўважылі плітку, калі ішлі на сход, скліканы важатым.

Апрача нашых тэвэтэтаўцаў, ён запрасіў яшчэ чалавек дваццаць з піонерскага актыва. Зацікавіліся і настаўнікі, не кажучы ўжо пра дырэктара.

Калі прышоў дырэктар, то ўсе звярнулі ўвагу, што паліто на ім аж да пояса было запэцкана гразёю.

— Дзе гэта вы так выкуцаліся, Антон Іванавіч? — спытаў яго настаўнік геаграфіі.

Антон Іванавіч агледзеў сябе і буркнуў:

— Гэта нехта апырскаў мяне на тратуары.

Цыбук насцеражыўся. А што, калі дырэктар скажа, каб паправілі плітку? Тады прапала цікавае ачко. Трэба спяшацца, пакуль не позна.

І Цыбук ціханька вышаў з класа.

Ён ведаў, што недзе ў кутку, пад сходамі, ёсць сухі пясок. Набраў яго ў падол і вышаў на вуліцу. Дождж толькі пыліў, ды са стрэх капала. Апошні раз націснула пырскаўку прахожая жанчына...

Цыбук адкінуў плітку, насыпаў пад яе пяску, палажыў плітку назад — і пырскаўка спыніла сваё існаванне. Памыў рукі пад водасцёчнай трубай, выцер аб штаны і вярнуўся ў дом.

— Запішы мне ачко! — шапнуў ён Андрэю.

— Якое?

— На тратуары плітку паправіў, каб не пырскала.

— Дзе? — адчуваючы нешта нядобрае, спытаўся Андрэй.

— Ды на вуліцы, каля дзвярэй.

— Калі-ж ты паправіў?—ужо голасна крыкнуў Андрэй.

— Ды толькі што.

— Не можа быць! — ускочыў Андрэй.

— Паглядзі сам, — спакойна сказаў Цыбук.

— Ах, каб цябе качкі затапталі! — з вясёлым смехам сказаў Андрэй. — Я-ж сам гэта думаў зрабіць!

Далучыліся іхнія таварышы, і тут высветлілася, што і Паўлік, і Клава таксама цялялі ў гэтую пырскаўку, але не хацелі пэцкацца цяпер, у часе дажджу. Кожны меркаваў зрабіць гэта заўтра, а Цыбук узяў ды і перахітрыў іх усіх.

Старэйшыя заўважылі рух сярод вучняў.

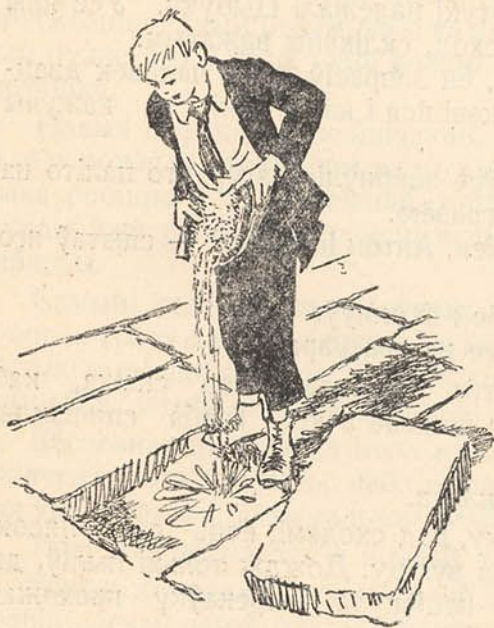
— Што такое ў вас здарылася? — спытаў дырэктар.

— Мы паправілі на тратуары плітку, якая пырскала, — адказаў Цыбук.

Тэвэтэтаўцы зірнулі адзін на аднаго з задавальненнем: маладзец Цыбук! Сам гэта зрабіў, сам ганяецца за ачкамі, каб сабе самому больш набраць, а цяпер гаворыць «мы», выступае ад імя ўсяго ТВТ, падтрымлівае гонар усёй арганізацыі. Глядзі, які ён!

— Калі-ж гэта вы паспелі зрабіць? — спытаў важаты.

— Ды толькі што Цыбук выходзіў і паправіў, — адказаў Андрэй.

— Гэта тую самую плітку, што апырскала Антона Іванавіча?—
хітра ўсміхаючыся, пераспытаў важаты.

— Тую самую! — адказалі яму.

Дырэктар шчыра засмяяўся і звярнуўся да настаўніка географіі:

— Ну, што вы скажаце, Сяргей Паўлавіч? Відаць, прыдзецца і нам з вамі запісацца ў ТВТ. А то, як бачыце, мы адсталі ад іх.

— Ды ўжо прыдзецца, — адказаў Сяргей Паўлавіч. — Толькі ці прымуць яны нас?

— Прымем! — адказалі тэвэтэтаўцы, адчуваючы горадасць, што іх выдумка заслужыла такую ўвагу.

— А пакуль што, — сказаў Антон Іванавіч, — мы абмяркуем гэтую справу ў больш шырокім маштабе і, калі згодзіцца, прапануем некаторыя змены ў вашым статусе.

Старшынёй схода быў важаты. Ён пачаў расказаць усю гісторыю ТВТ. Казаў ён так дакладна, з такім захапленнем, што прысутныя гатовы былі падумаць, нібы ён сам дадумаўся і арганізаваў усю гэтую справу і быў самым заядлым тэвэтэтаўцам.

А калі ён вызначыў далейшы шлях ТВТ, то дзесяць заснавальнікаў гэтай арганізацыі толькі здзіўлена пазіралі адзін на аднаго і думалі: «Бач, якая штука выходзіць!»

Потым важаты ўнёс папраўкі і дапаўненні да статута. Першы пункт ён прапанаваў такі:

«Кожны член Таварыства ваяўнічых тэхнікаў глядзіць гаспадарчым вокам на ўсё, што бачыць вакол сябе, і кожную шкоду і непаладку, якую ён можа выправіць сам, — зараз-жа выпраўляе. Калі сам зрабіць не можа, то звяртаецца за дапамогай да таварышоў або паведамляе, каму належыць».

— Гэта будзе тое самае, што і ў вас, — растлумачыў важаты, — толькі трошкі шырэй. Тут не гаворыцца асобна пра хату і пра школу, а сказана наогул, значыцца, і пра нашы хаты. Не гаворыцца тут і пра рамонт, бо ёсць такія шкодныя дробязі і непаладкі, пра якія нельга сказаць, што яны патрабуюць рамонт. Напрыклад, нядаўна ў нашай школе быў такі выпадак: нехта не закруціў водаправодны кран; вада цякла сабе і цякла, а за гэты час міма яе прабегла чалавек пяць, і ніхто з іх не спыніў ваду. Я не думаю, каб хто свядома не хацеў закруціць кран. Яны проста не ўмелі бачыць, як гэта ўмеюць тэвэтэтаўцы.

— А такое ачко будзе лічыцца? — спытаў Цыбук.

— Якое? — не зразумеў важаты.

— За кран, — адказаў Цыбук.

Нібы гром пракаціўся па класу. Смяяліся ўсе—і вучні, і настаўнікі, і дырэктар. Цыбук засароміўся. Калі смех сцішыўся, важаты сказаў Цыбуку:

— А табе ўсё рупяць ачкі? Ну, што-ж, справа нядрэнная. Адкажам мы табе, калі прымем яшчэ адзін пункт, вось гэты:

«Кожны член ТВТ павінен памятаць, што ў яго дзейнасці няма дробных, нявартых спраў. Кожная карысная дробязь у агульнай масе складае вялікую вартасць».

— Вось цяпер і мяркуйце, ці залічваць Цыбуку ачко за кран, ці не, — звярнуўся важаты да схода.

Піонеры ўсміхаліся і маўчалі: хто яго ведае, як тут быць?

— Ну, што скажаце? — зноў спытаў важаты.

Тады ўстаў Толя і сказаў:

— Хоць у нас такога пункта запісана не было, але мы меркавалі таксама: калі справа карысная, то ўсёроўна, дробная яна ці не.

— Правільна! — сказаў дырэктар.

Цыбук павесялеў, задраў нос і пазіраў на таварышоў так, нібы хацеў сказаць: а што?

— Я не запісвала-б, што закруціла кран, — прамовіла Клава з месца.

— Гэта ўжо твая асабістая справа, — сказаў важаты. — А калі хто захоча, навошта яму адмаўляць. Ачкоў у нас хопіць, грошы за іх плаціць не трэба.

— Тады адзін набярэ многа ачкоў за дробязі, а другі адно ачко за важную работу, — сказаў Паўлік.

— Во як вы ставіце пытанне! — здзіўлена прамовіў важаты. — Тады, калі хочаце, за больш важную работу налічыце больш ачкоў. А наогул я павінен сказаць, што справа тут не ў ачках і, калі хочаце ведаць, нават не ў той маленькай карысці, якую вы зробіце цяпер, а...

Ён глянуў на дырэктара і спыніўся.

— А ў чым? — спытаўся Яша.

— Пасля скажу, — адказаў важаты.

— Чаму?

— Потым цікавей будзе.

— Калі?

— Праз некаторы час.

— Цяпер скажы, цяпер, — пачаліся просьбы.

— Пацярпіце крыху, скажу, як прыдзе час,—адказваў важаты, відаць, шкадуючы, што закрануў гэтае пытанне.

Шкадуем і мы, што не ведаем, якое гэта пытанне.

Выручыў Сяргей Паўлавіч—ён папрасіў слова. Вучні адразу сцішыліся. Сяргей Паўлавіч устаў і сказаў:

— Вось тут некаторыя з вас выказаліся зняважліва аб дробязях. Дарэмна так думаеце. Калі адна мыш — не бяда, то сто мышэй — няшчасце. Ды што там сто? — часам і адна дробязь бывае горш за сто. Я ведаю выпадак, калі чалавек загінуў ад маленькага кавалачка яблыка, які быў кінуты на падлогу. Чалавек ступіў на яго, паслізнуўся ды так стукнуўся аб рог стала ці печкі, што праз гэта і памёр. Вось табе і дробязь! Многія з нас не звяртаюць увагі на дробязі, бо ў кожнага ёсць больш важныя справы, пра якія яму прыходзіцца думаць. У гэтым наша бяда. А яшчэ горшая бяда, калі чалавек думае: гэта мяне не датычыцца. Рэшткі гэтай страшнай хваробы яшчэ захаваліся ў нас ад старых часоў, калі кожны думаў толькі пра сваё. Калі ў вас у раздзявальні абарвецца і зваліцца на зямлю чыё-небудзь «чужое» паліто, то некалькі чалавек пройдуць міма, пакуль хто падыме. Калі хлапчук на вуліцы псуе дрэва, то часам пройдзе міма чалавек дзесяць і не спыняць хлапчука, бо гэта «не іх справа». Тысячы такіх дробязей усім нам псуюць жыццё. Гонар вам і слава, што вы першыя падняліся на вайну супроць дробязей. Жадаю вам навучыцца бачыць іх, а яшчэ важней — ніколі не думаць: «гэта не мая справа».

Гэта цёплая і шчырая прамова зрабіла на дзяцей моцнае ўражанне, а тэвэтэтаўцы зусім адчулі «гонар і славу».

Важаты ўнёс яшчэ адзін пункт у статут:

«Член Таварыства ваяўнічых тэхнікаў не павінен глядзець на сваю дзейнасць, як на працу, на грузку. Ён робіць толькі тое, што можна зрабіць лёгка і з ахвотай».

Па гэтаму пункту выступіў Антон Іванавіч.

— Я, — сказаў ён, — звяртаю асабліваю ўвагу на гэты пункт. Вы распачалі гэтую справу, як гульні, і няхай яна застаецца гульні. Вы не можаце браць на сябе абавязак сачыць за парадкам усюды, усюды выпраўляць непаладкі, траціць на гэта час. У вас ёсць свая асноўная работа — вучоба, ёсць і іншыя абавязкі. Хай новая работа будзе для вас толькі цікавай гульні, замест якой-небудзь іншай бескарыснай гульні. А потым мы ўбачым, што з гэтага выйдзе.

Калі пасля сходу ўсе накіраваліся да дзвярэй, дырэктар раптам падышоў да класнай дошкі, схіліўся і... падняў з падлогі кавалак крэйды.

— Запішыце мне ачко—весела сказаў ён.—Я лічу гэту работу карыснай, бо крэйду вы маглі растаптаць, раскрышыць, у класе было-б больш пылу, падлога запэцкалася-б, уборшчыца мела-б лішнюю працу і прапаў-бы патрэбны кавалак крэйды.

— Вось вам і дробязь! — сказаў Сяргей Паўлавіч.

Вучні ў захапленні запляскалі рукамі.

РАЗДЕЛ ДЗЕСЯТЫ,

ЗУСІМ НЕЗВЫЧАЙНЫ, БО ТУТ ДЗЕЦІ СОВАЮЦЬ НОС НЕ У СВАЕ СПРАВЫ, ЛЮДЗІ ДУМАЮЦЬ НААДВАРОТ, А ПРА АДНУ ГІСТОРЫЮ НАВАТ У ГАЗЕЦЕ БЫЛО НАДРУКАВАНА.

Праз некаторы час жыхары горада сталі заўважаць, што ў розных месцах пачалі з'яўляцца нейкія дзеці, якія соваюць свой нос куды ім не трэба. А калі ўмешваўся дарослы, то выходзіла зусім наадварот.

Ідзе, скажам, паважаны дзядзька па вуліцы і бачыць—двое хлопчыкаў поркаюцца ля паштовай скрынкі, суюць туды пальцы, нават трэсачкі.

— Вы што тут робіце?—крычыць ён. — Лісты цягаеце?

— Ды не, — адказваюць хлопчыкі, — наадварот: паштовая скрынка паўнютка, і лісты вывальваюцца адтуль. Мы іх засоўваем далей.

— Ведаем, як вы засоўваеце, — бурчыць дзядзька. — Ідзіце прэч, не чапайце!

— Ды гляньце, во адзін канверт зусім вываліцца хоча.

І хлопчык засунуў яго назад. Глядзіць дзядзька на хлопчыкаў і не ведае, што думаць. Калісьці ён сам быў малым і, дурэючы, засоўваў у скрынкі непатрэбныя рэчы. А тут выходзіць — наадварот. Дзіўная рэч!

Або бачыць міліцыянер — малы хлапчук варочае перакулёную урну¹⁾ па тратуары. Міліцыянер крычыць:

— Ты навошта паваліў урну? Пастаў на месца!

¹⁾ Урна—высокая бляшаная скрынка для смешца.

— Я-ж яе і стаўлю,—спакойна адказвае хлопчык.—Яна была перакулена.

— Сам ставіш?—здзівіўся міліцыянер.

І было чаго яму дзівіцца: не адзін год ён сочыць за парадкам, не адзін раз даводзілася яму крычаць вось на такіх самых хлапчукоў, якія знарок паваляць урну ці яшчэ якую штуку зрабляць, а каб хто з іх сам здагадаўся што-небудзь паправіць,—такога выпадку міліцыянеру бачыць яшчэ не здаралася.

Ішлі раз два тэвэтэтаўцы па невялікай ціхай вуліцы, абсаджанай дрэвамі. Моцны вецер шумеў у гэтых дрэвах і раскачваў галіны. Раптам над галавой пачуўся трэск. Спыніліся хлопцы, задралі галовы—нічога не відаць. Ступілі крок далей—зноў трэск. Азірнуліся—таксама нічога няма. Але тут наляцеў вецер—і тады хлопцы не толькі пачулі, дзе трэск, але і ўбачылі сярод галін страшэнныя электрычныя іскры.

— Гэта провад дакранаецца да галіны, — сцямілі хлопцы. — Трэба адламаць яе. Добрае будзе ачко.

Адзін з іх палез на дрэва, другі застаўся ўнізе. Калі да ветра далучыўся яшчэ рух хлопца, то затрашчала і заблішчэла так, што не толькі хлопцу на дрэве, але і таму, хто быў унізе, зрабілася страшна. У гэты час з дому вышаў стары дворнік. Ён адразу ўбачыў іскры і двух хлопцаў.

— Што вы робіце, хуліганы?! — закрычаў ён, падбег да дрэва, ухапіў хлопца за плячо і крыкнуў уверх: — А ну, злазь; я табе пакажу!

Абодва хлопцы пачалі тлумачыць, у чым справа, але стары і слухаць не хацеў. Ці мала чаго нагавораць гэтыя свавольнікі? Ён сваімі вачыма бачыў, што яны робяць, ведае ён такіх.

Вышлі з дому яшчэ людзі, прыпынілася некалькі прахожых, хлопчык злез з дрэва — і пачаўся разбор справы...

Дворнік і слухаць не хацеў ніякіх тлумачэнняў, іншыя людзі таксама глядзелі на хлопцаў скаса. Становішча небаракаў стваралася вельмі непрыемным.

Нечакана яны пачулі пытанне:

Ці не тэвэтэтаўцы вы?

Пытаўся толькі што падышоўшы пажылы чалавек.

— Але, але, — адказалі хлопцы.

Чалавек лагодна ўсмінуўся і сказаў дворніку:

— У такім разе адпусціце іх і падзякуйце.

— А што гэта за тэтаўцы? — здзіўлена спытаў дворнік.

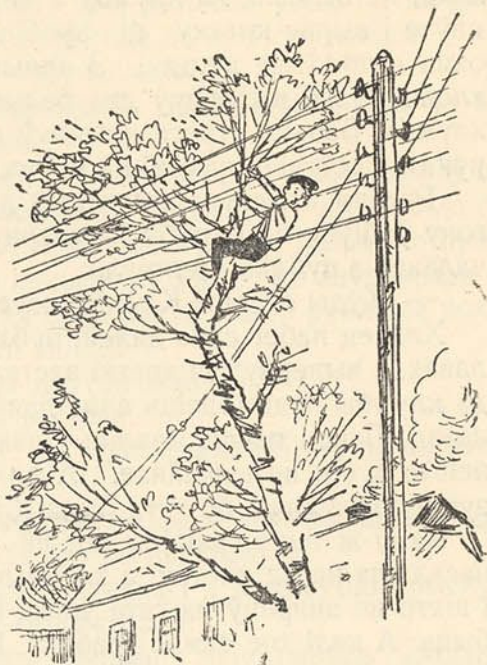
— Гэта лепшыя нашы дзеці, якія на кожным кроку робяць карысць, — адказаў чалавек. Яны не маняць. — Яны вось адламалі галіну, якую даўно ўжо трэба было адламаць вам самім.

Хлопцы пайшлі далей, радуючыся, што знайшоўся чалавек, які ведаў, што такое тэвэтэтаўцы.

— Гэта пэўна настаўнік, — парашылі яны.

І яны не памыліліся: гэта сапраўды быў настаўнік, хоць і не іхняй школы. Зусім зразумела, што настаўнікі іншых школ пра гэтую справу ведалі. Але асноўная маса жыхароў яшчэ не ведала, таму «незвычайныя» ўчынкі нашых тэвэтэтаўцаў на кожным кроку дзівілі народ.

... Летні дзень. У гарадскім скверы сядзяць на лаўках людзі. Многа жанчын з малымі дзецьмі. Кожная сочыць, каб яе дзіця не адыйшло да-

лёка, не палезла на клумбу з кветкамі. Калі часам малое падпаўзе і вырве кветку ці зробіць на клумбе ямку, то маці сама выпраўляе шкоду. З адным мужчынам быў сямігадовы хлопчык, які вывернуў два белыя камяні, якімі была абкладзена клумба. Бацька строга крыкнуў на сына і прымусіў яго сваімі рукамі паставіць камяні на месца.

Раптам аднекуль выскачыў дванаццацігадовы хлапец, з разгону ўзбіўся на клумбу і вывернуў нагамі пук кветак. Некалькі чалавек з публікі крыкнула:

— Куды лезеш? Клумбу псуеш!

Хлапец пабег сабе далей, публіка засталася сядзець сабе на лавах, а вывернутыя кветкі засталіся ляжаць сабе на зямлі. Тады да клумбы падыходзіць адна дзяўчынка і старанна садзіць кветкі назад. Людзі пачалі хваліць дзяўчынку так, нібы яна зрабіла нешта зусім незвычайнае. А для дзяўчынкі справа гэтая была зусім звычайная, бо гэта была Клава Макейчык, член ТВТ.

Чаму-ж так здзівіліся людзі? Толькі што жанчына таксама пасадзіла назад кветку, а хлопчык паставіў на месца камяні — і ніхто не звярнуў на гэта ўвагі. Кожны лічыў, што так і павінна быць. А калі тое самае зрабіла Клава, то ўсе вельмі здзівіліся і пачалі аж занадта хваліць.

Чытач, мусіць, ужо здагадаўся, у чым тут сакрэт: жанчына выправіла тое, што зрабіла ЯЕ дзіця, хлопчык выправіў тое, што зрабіў ЁН САМ, а Клава выправіла тое, што зрабіў НЕХТА ДРУГІ. І самае галоўнае — зрабіла сама, па сваёй ініцыятыве. Вось гэта і было тое новае, «незвычайнае», да чаго яшчэ людзі не прывыклі. Вось чаму людзі звярталі на такія факты асабліваю ўвагу і часта аб іх расказвалі. І цяпер, на скверы, адна жанчына расказала другой пра падобны выпадак.

— Гэта было зімой, — казалла яна, — у халодны сухі дзень. Дзьмуў моцны вецер. Я стаяла на вуліцы, чакаючы трамвая. Міма праходзіла дзяўчынка гадоў адзінаццаці, вучаніца, з кнігамі. Сумка яе вісела на локці, а рукі былі схаваны ў муфце. Недалёка ад мяне яна спынілася і пачала прыглядацца да чагосьці на зямлі. Там ляжала нейкая жалезная рагуліна. Дзяўчынка некаторы час стаяла над ёй і нібы нешта абдумвала. Здавалася, яна хоча падняць гэтую рагулю, ды баіцца вымаць рукі з муфты і брацца за халоднае жалеза. Крыху пастаяўшы, яна нарэшце нахілілася і ўзяла яго. Я з цікавасцю сачыла за ёй: навошта ёй гэтая нязграбная жалязяка? Халоднае жалеза, відаць, апякло ёй руку, але

дзяўчынка, сцяўшы зубы, падняла яго, аднесла ўбок і... кінула. Мiane гэта так зацікавіла, што я падышла да яе і спыталася:

— Навошта ты падымала гэтую жалязяку?

— Яна надта шкодная,—адказала дзяўчынка:—калі на яе трапіць машына, то праколе шыну.

Прыгледзелася я да рагуліны і ўбачыла, што яна сапраўды шкодная: моцная, калючая. Шыну яна безумоўна пракалола-б. Прызнаюся, мне зрабілася нават сорамна. Мне не толькі не прышло-б у галаву адкінуць гэтую жалязяку, але я і не заўважыла-б яе, каб не гэтая дзяўчынка. Якая свядомасць, якое руплівае вока ў такой малой! Эх, каб усе былі такімі!

— Усе дзеці?—пераспытала другая жанчына.

— А чаму-ж не?—адказала першая.

— Я думаю, і нам з вамі не пашкодзіла-б,—усміхнулася другая.

— І як яшчэ!—усклікнула першая.—Ды толькі не маем мы гэтай прывычкі: ніхто нам у свой час не падказаў.

Недалёка сядзела яшчэ адна жанчына і з цікавасцю прыслуховалася да гутаркі. Нарэшце яна сказала:

— Вы, як відаць, зацікавіліся дзецьмі, якія дзівяць людзей сваімі ўчынкамі. Магу вам сказаць, што і мой сын належыць да іх.

Абедзве жанчыны жвава павярнуліся да яе і сказалі:

— Гэта робіць вам гонар. Нядужа такіх бацькоў, якія выхоўваюць дзяцей у гэтым кірунку. Звычайна нікому з нас не прыходзіць у галаву такая рэч.

Жанчына засмяялася:

— Павінна вам сказаць, што і нам гэта не прыходзіла ў галаву. Гэта яны самі ў школе і піонерскім атрадзе выдумалі такую штуку. Арганізавалі нейкае «Таварыства ваяўнічых тэхнікаў», або скарачана «ТВТ», і завуць сябе тэвэтэтаўцамі. З таго часу ў нашым доме дзе толькі трэба што-небудзь дробнае зрабіць ці паправіць,—сын наш зараз-жа зробіць сам. Ды яшчэ з гвалтам дамагаецца, каб ніхто іншы, апрача яго, не зрабіў. Тое самае яны робяць і ўсюды, дзе можна, гуляючы...

У гэты час каля іх, па дарожцы, з крыкам і смехам прабегла трое хлапцоў. Першы з іх падбег да адной вольнай лаўкі; ля якой на траве ляжала хустачка, падняў яе і крыкнуў:

— Ёсць ачко!

Таварышы яго пачалі смяцца:

— Якое-ж гэта ачко? Ты сам сабе набыў хустачку. Не панясеш-жа яе ў міліцыю. І ніхто не пойдзе туды пытацца яе.

Першы хлопчык, відаць, збянтэжыўся.

— А можа хто знойдзецца?—прамовіў ён, а потым падняў хустачку ўгору і крыкнуў на ўвесь сквер:—Эй, чыя хустачка?

Адна дзяўчына, якая выходзіла ўжо са сквера, азірнулася і прызнала сваю хустачку. Аздаўшы ёй знаходку, хлапец павярнуўся да таварышоў і сказаў:

— Ага! Запішыце ачко.

Тры нашы жанчыны з цікавасцю сачылі за гэтай сцэнай. Дзве з іх нічога не разумелі, а трэцяя сказала:

— Вось вам і тэвэтэтаўцы.

А пры чым тут нейкае ачко?

— Гэта яны налічваюць сабе ачко за кожную карысную справу. Вядома, дзеці.

Так паступова тэвэтэтаўцы рабіліся вядомымі за межамі сваёй сям'і і школы. Але гэта быў толькі пачатак, і большасць людзей ўсё яшчэ не ведала іх і на кожным кроку дзівілася незвычайным учынкам нейкіх незвычайных дзяцей.

Нарэшце раскажам яшчэ адну цікавую гісторыю, якая трапіла нават у газету. Але, на жаль, галоўны герой яе застаўся невядомым, нават ніхто не ведаў, што гэта быў тэвэтэтавец. А справа была такая.

Ля ўваходу ў гарадскі парк культуры і адпачынку ёсць невялікі драўляны мост. Нядаўна гэты мост рамантавалі. І адзін з майстроў па нядбайнасці не загнуў востры канец цвіка, які вытыркаўся са слупка акурат у тым месцы, дзе праходзяць людзі. Каб ведаў майстар, што з гэтага вышла, ён-бы ночы не спаў ад пакутаў сумлення. Можа ён пазней і даведаўся, можа сапраўды ночы не спаў, але мы гэтага не ведаем, таму нічога сказаць не можам.

На гэтым месцы на працягу гадзіны адбылося шмат жудасных падзей.

Адзін заклапочаны, сур'ёзны чалавек зачাপіў за цвік рукой і падрапаў яе да крыві. Спыніўся, паглядзеў на руку, на цвік, буркнуў: «Ну і работа!» і пайшоў далей, выціраючы кроў хусткай. Усё абышлося ціха.

Зусім інакш было, калі за цвік зачাপілася дзяўчына і падрала сваё святочнае шаўковае плацце. Ішла яна ў парк з маладым чалавекам на гулянне—і вось якое няшчасце! Спачатку яна

войкнула, потым засаромілася і нарэшце заплакала. Малады чалавек падышоў да цвіка, памацаў яго і крыкнуў з абурэннем:

— Гэта-ж шкодніцтва! Пакідаць такі цвік у публічным месцы!

Прыпынілася некалькі прахожых. Яны спачувальна пазіралі на дзяўчыну і таксама абураліся:

— За такую нядбайнасць трэба пад суд аддаваць тых, хто гэтак робіць!

— Не толькі іх, але і тых, хто павінен сачыць за парадкам!

— Чаго начальства глядзіць?

— Нехта-ж павінен адказваць!

— У газету трэба напісаць!

Адным словам, абурэнне было агульнае. І спачуванне дзяўчыне было агульнае. Але дзяўчына замест гуляння павінна была ісці дахаты...

Людзі разышліся. Некаторы час усё было спакойна, калі не лічыць двух смешных выпадкаў. Так, адна жанчына зачапілася за цвік вялікай хусткай. Калі яе тарганула ззаду, яна абярнулася і крыкнула хлапцу, што ішоў следам за ёй:

— Асцярожней, малады чалавек! Што за жарты?

Той здзівіўся:

— Чаго вы, грамадзянка? Я вас не чапаю.

Тут высветлілася, што пажартаваў не хлапец, а цвік, і грамадзянка папрасіла прабачэння.

Потым адзін чалавек, які трымаў у руцэ капялюш, зачпіў ім за цвік — і капялюш паляцеў у раку. Публіка не магла не засмяяцца, бачачы, як капялюш плыве па рацэ, а чалавек гоніцца за ім. Толькі самому чалавеку было не да смеху.

А тым часам набліжаўся момант, калі на мосце павінна была адбыцца самая важная падзея сённяшняга дня.

Да моста падыходзіў высокі прыгожы фронт у цудоўным шэрым паліто. Ішоў ён так шпарка, што расшпіленае паліто развява-

лася, як крыллі. І вось адным крылом ён зачапіў за цвік... Відаць, паліто было добрае, бо трэск пачула многа людзей. Але малады чалавек не заплакаў, як тая дзяўчына; ён паставіў пытанне зусім інакш, па-дзелавому.

— Грамадзяне!—звярнуўся ён да бліжэйшых асоб.—Прашу вас, будзьце сведкамі, што я падраў свой новы макінтош аб гэты цвік. Я падам у суд на горсовет: ён павінен адказваць за шкоду ў публічных месцах.

Ён пабег да таго месца, дзе стаяў міліцыянер.

— Таварыш міліцыянер!—сказаў ён.—Прашу скласці акт, што я падраў новы макінтош аб цвік, пакінуты вось тут на мосце, дзе праходзяць тысячы людзей. Я лічу, што за гэта павінен несьці адказнасць гаспадар горада—горсовет.

Калі яны падыходзілі да гэтага месца, нейкі хлапчук апошнім ударам каменя зусім загнуў і абясшкодзіў віноўніка няшчасцяў. Убачыў гэта пацярпеўшы, ды як накінецца на хлапчука:

— Ты што тут робіш? Хто цябе прасіў соваць нос не ў сваю справу? Таварыш міліцыянер! Вось тут быў цвік, ды гэты нягоднік яго знішчыў. Але гэта ўсёроўна, факт застаецца фактам. Вось сведкі, якія бачылі...

Але сведкі, стрымліваючы смех, разышліся.

Гэтае здарэнне, як мы ўжо казалі, трапіла ў газету. Там пісалі аб розных недаробках і нядбайнасцях, якія часам дапускаюцца будаўнічымі трэстамі. Сярод прыкладаў быў і няшчасны цвік ля парка культуры і адпачынку.

«Вядома,—пісала газета,—за такую неахайнасць павінны адказваць тыя, хто дапусцілі яе. Працоўныя горада маюць права паграбаваць, каб у публічных месцах ім не пагражала небяспека ад якіх-небудзь цвікоў. Але ў здарэнні на мосце ля парка культуры і адпачынку ёсць адна характэрная рыса, якая датычыцца і ўсіх грамадзян. Тут нейкі хлопчык узяў ды загнуў каменем цвік. А ці не мог-бы тое самае зрабіць кожны, хто першы заўважыў гэты цвік? Над гэтым варта задумацца нам усім».

Мы можам толькі да гэтага дадаць: сярод людзей, што праходзілі тады па мосце, не адна сотня была такіх, якія самі загнулi-б цвік. Але вышла так, што яны прайшлі спакойна, нічога не ведаючы. Усялякія бываюць выпадкі на свеце.

РАЗДЕЛ АДЗІНАЦАТЫ.

ДЗЕ АДБЫВАЕЦЦА «НЕШТА У ТЫСЯЧУ РАЗОУ ВАЖНЕЙШАЕ»
І ЯШЧЭ ГАВОРЫЦЦА, ЯК ТЭВЭТЭТАЎЦЫ ЗАРАЗІЛІ АЧКАМІ
НАСТАЎНІКАУ, БАЦЬКОУ, СУСЕДЗЯЎ І НАВАТ «ПРАФЕСАРАУ».

Паглядзім цяпер, што адбывалася ў адзінацатай школе пасля таго, як дырэктар запісаўся ў члены ТВТ. Праўда, ён як зрабіў тады адно ачко, дык з ім адным і застаўся. Больш ён так і не звяртаўся, каб яму запісалі новае ачко. Але ўсе бачылі, што ён кожны дзень зарабляў шмат ачкоў.

— Вядома,— казалі тэвэтэтаўцы,— дырэктару не выпадае з намі гуляць. Будзем лічыць яго пачэсным членам.

Затое сярод вучняў лік тэвэтэтаўцаў у хуткім часе вырас да чатырохсот чалавек. Яны былі аб'яднаньня ў піонерскіх звеннях. Першае звяно складалі «ветэраны», заснавальнікі ТВТ—Клава, Толя, Паўлік, Андрэй і іншыя.

Праз некаторы час даведаліся, што і ў іншых школах горада з'явіліся тэвэтэтаўцы. Тады адзінацатая школа пачала ганарыцца, што яна была першай у гэтай справе.

Побач з адзінацатай школай быў дзіцячы сад. Аказалася, што і там знайшліся тэвэтэтаўцы. Падыме шасцігадовы чалавечак паперку з падлогі і нясе да выхавацельніцы:

— Цёця, запішы ачко!

За кожнай дробкай, кожнай саломінкай, запалкай пачалі ганяцца. Пазбіралі з двара кожную трэсачку, кожны лішні каменьчык.

Зусім зразумела, што адзінацатая школа зрабілася самай лепшай. Восемсот вачэй пільна сачылі за кожнай хібай і зараз-жа

выпраўлялі яе. Некаторыя заўзяттыя тэвэтэтаўцы нават шкадавалі, што ў школе цяжка зарабіць ачко.

Ярошка, лётаючы па класу, разліў чарніла. Калі яму прапанавалі выцерці, ён, як заўсёды, пачаў даводзіць, што гэта не ён разліў. Але зараз-жа знайшліся ахвотнікі зарабіць ачко—і чарніла выцерлі без Ярошкі.

Другі раз ён адарваў палку ад геаграфічнай карты—і паўтарылася такая самая гісторыя.

Але на трэці раз яму ўжо сорамна зрабілася, і ён без ніякіх спрэчак сабраў чужыя кнігі, якія параскідаў па класу.

Аднаго разу пасля заняткаў важаты ўбачыў, што Карачун у калідоры поркаецца каля аконнай шыбы.

— Ты што тут робіш?

— Ды вось шкло бразгае, можа вываліцца. Дык я яго цвіком прымацоўваю.

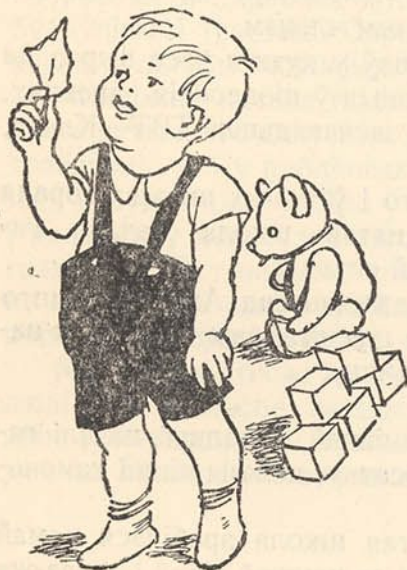
— Ты член ТВТ?

— Не, не прымаюць. Кажуць: з цябе не будзе карысці. А я ім дакажу. Колькі тэвэтэтаўцаў у школе, а ніхто не заўважыў, што шкло бразгае.

— Абяцаю табе, што будзеш прыняты,—усміхнуўся важаты.

Парадак у школе быў не толькі таму, што тэвэтэтаўцы выпраўлялі кожную непаладку. Тут адбывалася нешта ў тысячу разоў важнейшае: тэвэтэтаўцы не маглі ўжо, свядома ці па неахайнасці, самі зрабіць што-небудзь шкоднае.

Ці мог, напрыклад, той вучань, які сваімі рукамі замацаваў завеску на парце, ламаць яе на другой парце? Ці мог ён неахайна абыходзіцца з бібліятэчнай кнігай, калі нядаўна ён сваімі рукамі папраўляў такую самую кнігу, парваную кімсьці другім? Ці мог ён скінуць на зямлю і не падняць чужое паліто, калі ён падымаў ужо паліто, калі ён падымаў ужо паліто, скінутае другім? Ці будзе ён неасцярожна ступаць нагамі ў сцяну, калі ён раз ужо замазваў яе? Калі

раней Карачун неасцярожна штурхаўся ля акна, не думачы, што можа разбіць шыбу, то цяпер ён, штурхаючыся, мімаволі ўспомніць, што сам папраўляў яе. Наўрад ці знойдзецца вучань, які, выцершы на сцяне словы, напісаныя кімсьці другім, сам пачне пісаць на сцяне. Калі раней які-небудзь вучань выказаў на парце літары, то звычайна таварышы яго не звярталі на гэта ўвагі, а цяпер ніхто не мог сцярпець такой шкоды, бо кожны прывык глядзець на шкодныя рэчы зусім іншым вокам. Вось чаму адзінаццатая школа прыняла цяпер другі выгляд.

Тое самае заўважалася і ў тых сем'ях, дзе былі тэвэтэтаўцы. Звычайныя дзеці, калі раздурэюцца, то ні на што не глядзяць, а тэвэтэтаўцы ўжо сталі больш уважлівымі і асцярожнымі, бо прывыклі сачыць за рэчамі. Той, хто сам сабе паправіў партфель, пашкадуе сваёй працы, і не будзе яго кідаць, як раней. Пашкадуе ён і свае бацінкі, кнігі.

Ці многія з дзяцей, кідаючы шкло на дарогу ці ў раку, думачы, што нехта можа наступіць на яго? А тэвэтэтавец, які «зрабіў ачко», дастаўшы шкло з дна купальні, сам яго ўжо ніколі не кіне. Колькі галін паламалі дзеці на дрэвах, асабліва пладоных! А калі хто з іх зрабіўся тэвэтэтаўцам ды адзін раз выратаваў дрэва, падвязаўшы зламаную галіну, то сам ён напэўна галіны ўжо не зламае.

Вось якія змены адбываліся ў тэвэтэтаўскім племені! Але самі яны аб гэтым не думалі і не ведалі, што робяцца новымі людзьмі. Яны думалі толькі, што займаюцца цікавай і карыснай гульні. Мала таго, яны «заразілі» гэтай гульні і дарослых.

Першым з іх, калі не лічыць важатага, быў дырэктар школы Антон Іванавіч, а разам з ім і настаўнік географіі Сяргей Паўлавіч. Хоць ачкоў яны, вядома, не збіралі і не запісвалі, але пры кожным выпадку жартавалі гэтым словам.

Так, Сяргей Паўлавіч прышоў адзін раз з новай палачкай і сказаў вучням:

— Вось я сам зрабіў указку, запішыце мне ачко.

Матэматык аднаго разу схіліўся каля парты, падняў чыносьці ручку і, паклаўшы на парту, са смехам сказаў:

— Запішыце мне ачко.

У настаўніцкай часта чуліся жарты:

— Антон Іванавіч!—казаў фізік,—запішыце мне ачко: я ўчора адрамантаваў паветраны насос.

— А я зарабіла два ачкі,—сказала выкладчыца літаратуры:— пашыла дачцы шапачку і пазычыла суседзям уцюг.

— Не, Елена Андрэеўна, — засмяяўся прыродазнаўца: — пазыка не лічыцца.

— Чаму-ж не?—адказала Елена Андрэеўна.—Давайце спытаемся ў нашых тэвэтэтаўцаў.

Гутарку гэту чула Клава. Яна ведала, што гэта жарты, ведала, што ніхто іх пытацца не будзе, але прыемна было ведаць, што гэта пайшло ад іх.

Тое самае было і сярод вучняў старэйшых класаў—дзесятых, дзевятых, восьмых. Гуляць з малымі ў ачкі ім, вядома, было не да твару. Але ўжываць яны сталі гэтыя ачкі на кожным кроку. Вісіць, скажам, у класе на сцяне табліца, скрывіўшыся на бок; падыйдзе хлапец, паправіць і смяецца:

— Запішыце мне ачко!

Кожны ведаў, што гэта самы звычайны жарт, але не кожны ведаў, што, каб не тэвэтэтаўцы, то наўрад ці хто звярнуў увагу на гэтую табліцу і паправіў яе. Не ведалі гэтага і самі арганізатары ТВТ.

Або ідзе група дзесяцікласнікаў па вуліцы. Па дарозе ўсім вядомы вадаправодны калодзеж, накрыты тоўстай круглай чыгуннай накрыўкай. Накрыўка ссунута на бок, відаць, нейкай цяжкой машынай.

— Стой, хлопцы!—крычыць адзін з іх.—Ёсць магчымасць зарабіць ачко. Карыстайцеся выпадкам.

І яны пасоўваюць накрыўку на месца. Зноў звычайны жарт і зноў можна сказаць, што без уплыву тэвэтэтаўцаў яны прайшлі-б міма, як праходзілі да гэтага не адзін раз.

У доме тэвэтэтаўца бацька, зрабіўшы якую-небудзь справу, звычайна жартуе:

— Ну, вось і зарабіў ачко.

Маці, пашыўшы каму-небудзь з дзяцей трусікі, таксама смяецца:

— Запішыце мне ачко!

А то прыходзіць суседка і кажа матцы:

— Анна Сцяпанаўна, запішыце мне ачко: я на дварэ падняла з зямлі і зноў павесіла вашу прасціну.

Найбольшае ўражанне на тэвэтэтаўцаў зрабіў наступны выпадак. Наглядаў яго Паўлік. Ён ішоў па вуліцы, а перад ім ішлі два паважныя старыя чалавекі.

«Прафесары», чамусьці паду-
маў Паўлік.

Па дарозе трэба было перахо-
дзіць месца, дзе нядаўна пра-
кладвалі трубу і засталася яшчэ
не забрукаваная гразкая паласа.
Маладыя мужчыны праз яе ска-
калі, ды і то не заўсёды ўдала,
а жанчынам і старым зусім было
дрэнна.

І вось Паўлік чуе, як адзін
«прафесар» кажа другому са
смехам:

— Трэба зарабіць свайму ўну-
ку ачко. Палажу я сюды вунь-
тую цагліну.

Ён зараз-жа гэтак і зрабіў. А Паўлік быў першым прахожым,
які скарыстаў «прафесарскую» цагліну.

Такім чынам тэвэтэтаўцы ўбачылі, што і некаторыя дарослыя
перанялі іхнюю гульню. Праўда, дарослыя толькі жартавалі і ні-
якіх ачкоў не збіралі, але ўсёроўна відаць было, што яны «заразі-
ліся» ад тэвэтэтаўцаў. А гэта, што ні кажы, для ТВТ вельмі пры-
емная рэч.

— Хутка ў нас будуць дарослыя члены Таварыства ваяўнічых
тэхнікаў!—смяяліся піонеры.

Але Цыбук сур'ёзна сказаў:

— Нічога з іх не выйдзе, бо яны глядзяць на гэтую справу
несур'ёзна, яны толькі жартуюць. Яны нават ачкі не запісваюць,
а без ачкоў—толькі адна гульня. Хто захоча дарма рабіць?

РАЗДЕЛ ДВНАЦЦАТЫ,

ДЗЕ ГАВОРЫЦЦА, ЯК СТАСЬ АНІЯК НЕ МОГ АДЧАПІЦЦА
АД ТРУБЫ, А ЦЫБУК АД БЯСПЛАТНЫХ АЧКОУ І, АПРАЧА ТАГО,
ЯК ПЕРАКУЛІЎСЯ ВОЗ З СЕНАМ.

Скончыліся заняткі ў школе, прышлі летнія канікулы. Школьнікі разышліся і раз'ехаліся па розных кутах. Рассыпалася і армія ТВТ. Толькі адзін атрад захаваўся, як баявая адзінка,—гэта з тых, хто паехаў у піонерскі лагер.

Некаторыя члены ТВТ захавалі сувязь і склалі групы ў дватры чалавекі, а рэшта на працягу двух месяцаў ніякай сувязі між сабой не мелі і заставаліся адны.

Стась, напрыклад, ужо не хадзіў кожны дзень з таварышамі ў школу, яму ўжо не было перад кім ганяцца за ачкамі, і ён ужо не думаў аб іх. Больш за ўсё цяпер ён думаў пра рэчку. Вядома, каму не ахвота ўлетку пакупацца ў рэчцы?

Па дарозе яму трэба было праходзіць каля завода. А там ля дарогі звозілі і складалі чыгунныя трубы. Канец адной трубы адсунуўся і дайшоў да каляіны, па якой ездзяць. І кожны раз, як толькі хто едзе, дык і зачэпіць колам за трубу.

Як звычайна, на гэта ніхто не звяртаў увагі. Не думаў і Стась звяртаць увагі. Але што ты зробіш, калі вока члена ТВТ і без ведама яго самога адразу заўважыла непарадак.

Стась прыпыніўся, але зараз-жа махнуў рукой і пайшоў далей.
«А ну яго, у такую гарачыню важдцаца! Абыдзецца і без мяне».

Адышоў некалькі крокаў, глядзіць—насустрач едзе воз.

Цікава паглядзець, ці зачэпіць ён, ці не? Стась спыніўся, азірнуўся.

Воз зачэпіў не толькі адным, але і двума коламі. Скрыгат чыгуннай трубы непрыемна разануў вуха. Здаецца, нават кавалачак трубы адкрышыўся.

«Не, так пакідаць нельга!»

Стась вярнуўся назад. Дакрануўся нагой да трубы. Відаць, цяжкая, як яе пасунеш?

Ідзе рабочы. Стась да яго:

— Дзядзечка! Чаму гэта труба так ляжыць? Усе, хто едзе, за яе чапляюцца.

Рабочы некаторы час глядзеў на яго, як на дзіва якое, а потым рассмяяўся.

— А табе што да таго?—спытаў ён.

— Ды непарадак...—адказаў Стась.

Тады рабочы чамусьці раззлаваўся:

— Ты што — вучыць нас хочаш? Рана яшчэ, браток! — і пайшоў прэч.

Стась таксама раззлаваўся, плюнуў і пайшоў сабе далей.

«Ды і сапраўды,—думаў ён,—на якое ліха мне гэта здалася? Калі не хочуць, дык і не трэба! Я ніякага дачынення да гэтай справы не маю. Нават ачко ніхто мне не залічыць».

І заместа гэтага ён стаў думаць пра тое, як будзе купацца. Але сустрэчная машына вярнула яго думкі да трубы.

«А што калі зачэпіць? Будзе тады бяды... І якая тут работа? Узяў, адсунуў на поўметра—і ўсё. Нават і я мог-бы гэта зрабіць, падсунуўшы кій. Але—хай сабе, як хочуць»...

Вось ужо вышаў на поле. Рэчка відаць. Сонца пячэ, жаўранкі заходзяцца над галавой, у траве цвіркаюць. А якая прывабная вада ў такі час!..

Толькі адна бяда: нешта карціць у галаве, рупіць, нібы забыўся што, або дома якая непрыемнасць чакае; чагосьці не хапае, нешта перашкаджае, нібы кастрыцы за карак насыпалася...

І, нарэшце, Стась зразумеў, у чым справа: гэта-ж труба перашкаджае!!

Завярнуўся, пабег назад, схапіў па дарозе палку, падбег да трубы, падлажыў палку, адсунуў.

І тады адразу зрабілася спакойна, весела, і ніякай кастрыцы за каркам ужо не адчувалася, і ўвесь дзень быў самы найлепшы настрой.

...Цыбук гэтае лета жыў у МТС, дзе яго брат быў трактарыстам.

Бора Цыбук, як мы ведаем, набраў на сваім вяку ачкоў больш за ўсіх. Ён не адмовіўся-б і яшчэ крыху падзарабіць, але тут ён быў адзін і ніхто не мог весці ўлік яго ачкам, апроча яго самога. Ну, а хто дасць веры, што ён набіраў, скажам, семдзесят дзевяць ачкоў? Як даказаць гэта? Дома, калі што якое, дык можна праверыць. Калі ён аднаго разу прынёс адразу дзевятнаццаць ачкоў, дык ніхто не хацеў даваць веры, нават смяяцца пачалі. Ну, а калі праверылі, дык усе засталіся з носам. А тут як праверыць?

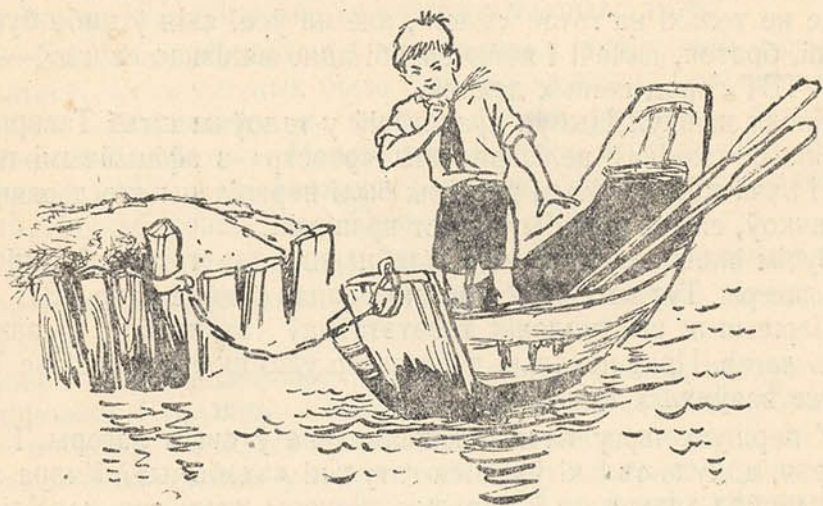
Ну, на які дзесятак ачкоў ён мог-бы набраць дакументаў. А на семдзесят дзевяць не набярэшыя, і ачкі прападуць дарма. А хто-ж будзе дарма працаваць? А гнацца за дзесяткам не варта, калі ён за адзін дзень дзевятнаццаць выганяў. А тут дык можна было-б і сто выгнаць. Бо канкурэнтаў няма. Там на які-небудзь няшчасны акурак сто чалавек цяляе. А тут і здохлае кацянё ад цябе не ўцячэ.

Праўда, гэтае здохлае кацянё Цыбук закапаў, але так сабе, без ніякай карысці, каб толькі пад нагамі не валялася. Але, апроча здохлых кацянят, ёсць яшчэ другія рэчы. Няўжо-ж усё гэта дарма рабіць?

І так ужо ў яго дарма прапала чатыры ачкі: ён выкінуў вялізны камень з баразны на гародзе; звязаў два калы ў плоце; потым вырваў вялізны куст крапівы, які рос на самай дарозе, дзе праходзілі босыя людзі, і, нарэшце, прывязаў да кала маленькую яблыньку, якая надта ўжо гнулася ад ветру. Усё гэта ён зрабіў так сабе, бо трапілася на вочы і само прасілася, каб гэта зрабіць. Хай ужо чатыры ачкі прападаюць. Але гэта не знача, што ўвесь час трэба дарма рабіць.

Ён сабе хадзіў, глядзеў, цікавіўся, як працуюць машыны, як іх рамантуюць, як ідуць розныя іншыя сельскагаспадарчыя работы, часам нават дапамагаў, але рабіў гэта як звычайны грамадзянін, а не тэвэтэтавец, і нічога такога не вышукваў, не «страляў». Уласна кажучы, і тут сустракаліся рэчы, якія фактычна з'яўляюцца ачкамі і якія, па справядлівасці, трэ' было-б залічыць. Але што ты зробіш, калі ўліку няма? Няўжо-ж патрабаваць дакумент, што вось «Барыс Цыбук заўважыў, як малое дзіця сыпанула ў маслёнку пяску і з гэтай маслёнкі хацелі ўжо змазаць машыну, а ён, Барыс Цыбук, папярэдзіў»? Нават сорамна прасіць такі дакумент, а тымчасам ачко і прапала.

Ды ці мала такіх ачкоў? Вось, скажам, нядаўна ў ваколіцы ён заўважыў дзірку ў мосце. Дзірка невялікая, круглая, і зусім не перашкаджае машынам хадзіць. А вось конь аднаго разу ледзь не зламаў нагу. Вылаяўся калгаснік і паехаў сабе далей. Не чакаць-жа, пакуль другі конь зусім зламае нагу? Ну, Цыбук узяў ды і забіў гэтую дзірку. Добрае ачко было! Але зноў-жа прапала дарма. Нават ніхто не ведаў пра гэта.

І гэтак на кожным кроку. Нават крыўдна робіцца. Здаецца і не глядзіш, і не думаеш, а яно нібы наўмысля, само так і лезе ў вочы. Можна, вядома, і прайсці міма, не рабіць. Але як ты будзеш спакойна глядзець, калі ў пуні пад страхой дзірка свеціцца над самым сенам? Праўда, дзірачка маленькая і ніхто яе не бачыць, але ўвосень, напрыклад, нямала вады праз яе можа трапіць на сена. Калі прапала шэсцьдзесят шэсць ачкоў, хай ужо прападае і шэсцьдзесят сёмае!

Або ўзяць ураджай. Пільнуюць жыта сярод поля (ды і пільнуюць, мусіць, нядбалалі), а не бачаць, што дзеецца каля ракі. Кожны член ТВТ адразу заўважыў-бы, што нацярушана каля берагу. Значыцца, нехта ціханька пад'язджае на лодцы і цягне з берагу. Кожны гэвэтэтавец здагадаўся-б агледзець усе лодкі, ці няма там зярнят. А тут ніхто не здагадаўся, пакуль сам Цыбук не знайшоў. Ну, адсюль ужо і дабраліся да лодыра Кухальскага.

Аб гэтым факце так дужа загаварылі навокал, так хвалілі Цыбука, што ён на гэты раз адважыўся папрасіць:

— А дасцё мне паперку, што гэтае ачко я зарабіў?

— Якое ачко? Прычым тут ачко? Што за ачко?

Цыбук вымушан быў растлумачыць, у чым справа. Ну і смяяліся-ж людзі! Але такім смехам, які кожны хацеў-бы чуць ля сябе.

А ў выніку ўсяго гэтага вышла такое, чаго Цыбук і сасніць не мог-бы. Выступіў комсамалец Карнейчык і сказаў:

— Ад імя комсамольскай ячэйкі абяцаем табе выдаць пасведчанне не толькі на гэтае «ачко», але на ўсе, якія ў цябе будуць. Валяй, браток, далей! І яшчэ зарабі адно вялізнае «ачко»,—арганізуў ТВТ сярод нашых дзяцей.

Пасля канікул Цыбук прадставіў у галоўны штаб Таварыства ваяўнічых тэхнікаў велізарнейшы «рэстр» з афіцыйнымі подпісамі і пячаткай. У гэтым рэстры былі пералічаны сто дзевяноста сем ачкоў, сярод якіх быў і куст крапівы...

Зусім іншы характар мела дзейнасць тэвэтэтаўцаў у піонерскім лагеры. Тут захавалася арганізаванае баявое ядро ТВТ.

Першыя-ж выступленні тэвэтэтаўцаў зацікавілі і захапілі ўвесь лагер. Праз некалькі дзён лагер ужо складаў адзінае Таварыства ваяўнічых тэхнікаў.

У першую чаргу пачалося паляванне ў сваім лагеры. І дзіўная рэч, адкуль толькі ўзялося гэтулькі «здабычы»? Учора яшчэ ўсё навокал здавалася ў парадку, піонеры жылі тут, хадзілі і нічога такога не бачылі. А сёння раптам нібы з-пад зямлі вырасла столькі недахопаў, што на кожнага хапіла досыць «ачкоў».

Вось ужо, здаецца, усё выяўлена і папраўлена, ні да чаго нельга прычапіцца. А тым часам, глядзіш—старыя тэвэтэтаўцы ўсё знаходзяць ды знаходзяць, яшчэ ды яшчэ. Якім чынам? Адкуль? Напружыліся новыя, прыгледзеліся—сапраўды ёсць, толькі яны не ўмелі бачыць так, як бачаць старыя.

Не прайшло і тыдня, як увесь лагер нібы змяніў сабе вочы. І перад гэтымі вачыма адкрыўся нібы новы свет.

Узяць хоць-бы такую рэч, як драўляныя ступенькі ля ганку. Адна дошка тут даўно ўжо адарвалася і падскоквала, калі на яе ступіць нагой. Кожны рызыкаваў зламаць нагу. А калі нага трапляла на канец дошкі, дык рызыкаваў яшчэ і лоб ні ў чым не вінаватага суседа.

І калі Клава пачала прыбіваць гэтую дошку, дык шмат дзяцей (яшчэ не тэвэтэтаўцаў) акружылі яе і дзівіліся:

— Гэта-ж і кожны з нас даўно мог-бы зрабіць!

Або колькі разоў яны бегалі да ракі купацца, колькі разоў той ці іншы піонер чапляўся за востры карань адрэзанага куста каля самай сцэжкі, не адзін з іх нават плакаў, — і толькі цяпер яны заўважылі, што гэта вельмі добрае «ачко».

Ды дзе там пералічыць усе тыя «ачкі», якія раптам з'явіліся перад новымі вачыма!

Андрэй нават у лесе ўхітрыўся знайсці ачко: узяў ды вызваліў хвойку ад паваленага на яе сухога зламанага дрэва.

Але ўсё было дробяззю ў параўнанні з паляваннем у суседнім калгасе. Вось тут дык была багатая здабыча! І атрады ТВТ безупынна рабілі налёты на калгас. Паміж атрадамі пачалося заўзятае спаборніцтва. Наперадзе, вядома, заўсёды быў атрад «ветэранаў ТВТ», у які ўваходзілі старыя, заслужаныя ваякі — Андрэй, Паўлік, Клава, Яша, Соня, Толя, Ніна.

— Эх, каб яшчэ ды Цыбук быў тут! — часта шкадавалі яны.

Але трэба праўду сказаць, што яны і без Цыбука досыць паказалі сябе.

Аднаго разу, бадзяючыся па лесе, вышлі яны на глухую лясную дарожку. Глядзяць — на ёй глыбокая калдобіна. Абмінуць яе воз не можа, бо збоку дрэвы. Як ні круціся, а адно кола абавязкова павінна трапіць у гэтую калдобіну. І сляды паказвалі, што такім чынам праз яе і пераязджалі. Але-ж які нахіл павінен быў быць пры гэтым!

Раптам пачулася рыпанне колаў, і між дрэў паказаўся воз з сенам.

— А ну, як ён праедзе? — пацікавіліся піонеры.

Але чалавек, відаць, і сам ведаў гэтую калдобіну. Ён загадзя нарыхтаваўся, нават упёрся плячом у воз і асярожна накіраваў каня.

Заскрыгаталі колы, нахіліўся воз, вась-вась перакуліцца; напружыліся жылы на лобе чалавека, кінуліся і дзеші падтрымліваць воз, а конь, здавалася, разарвецца ад натугі...

Воз выехаў, а чалавек, падзякаваўшы дзецям, спакойна пайшоў сабе далей, нібы нічога з ім і не было.

— Давайце возьмем гэтае ачко, — сказаў Паўлік таварышам.

— Каб дастаць лапату, дык можна было-б, — адказалі яму.

Пакуль дзеці раіліся, пад'ехаў другі воз. Зноў пачалася такая самая працэдура, з той толькі розніцай, што дзядзька трапіўся гарачы і ўвесь час лаяў і калдобіну, і каня, і сена, і ўвесь свет.

Можа таму пераправа вышла няўдалай — і воз перакуліўся. Лаянка яшчэ больш узмацнілася. Але, не гледзячы на гэта, воз застаўся ляжаць на баку.

Чалавек хадзіў вакол воза і не ведаў, як да яго прыступіцца. Круціліся навакол і піонеры.

Раптам Андрэй крыкнуў:

— Ёсць прапанова! Калі прывязаць вяроўку к возу, а другі канец абкруціць вакол дрэва і цягнуць, тады і нашых сіл хапіла-б, каб падняць. Абы толькі вяроўка вытрымала.

Чалавек паглядзеў на яго, усміхнуўся і сказаў:

— Але праўду кажаш, каб табе вялікім вырасці.

На вялікі жаль для Андрэя, вынаходства яго не спатрэбілася. Насустрач пад'ехалі дзве пустыя драбіны, і гэтага падмацавання хапіла, каб падняць воз.

Людзі паехалі кожны ў свой бок. На дарозе засталіся толькі сляды расцярушанага сена.

— Давайце зараз завалім яе ламаччам і каменнем, — прапанаваў Яша.

Закіпела работа. Хутка над калдобінай была ўжо куча галля. Тады дзеці весела пачалі скакаць па ёй, каб прытаптаць. Потым пачалі збіраць і кідаць каменні. Пасля таго зноў навалілі ламачча, зноў накідалі каменяў, нават рукамі зямлі падсыпалі. А нарэшце пакрылі ўсё гэта яловымі лапкамі.

Так яны працавалі, мусіць, гадзіны паўтары, змарыліся вельмі, але задавальненне было мацней за стому.

І калі яны ўжо збіраліся ісці дадому, вярнуліся з вазамі сена тая самыя дзядзькі, што памагалі падымаць воз. Яны ўжо здалёк нарыхтаваліся да небяспечнай пераправы. Задні воз спынілі, і абодва падперлі пярэдні. Калі-ж пад'ехалі да калдобіны, то здзіўлена пачалі азірацца навакол.

— Няўжо-ж гэта вы? — спыталіся яны.

— А то хто-ж? — з гонарам адказалі тэвэтэтаўцы.

— Ай-яй-яй! Вось якія малайцы! А колькі-ж пакуты было!.. Вельмі дзякуем.

Другі выпадак быў яшчэ больш цікавы, хоць там і не трэба было ніякай працы.

Клава і Ніна зайшлі раз на калгасны двор, дзе былі хлявы для кароў. Агледзелі сілосную вежу, якая бадай што датыкалася да хлява. Зазірнулі ў адчыненыя дзверы хлява. Кароў не было—яны былі ў полі. У сярэдзіне хлява было досыць чыста. Гной з памоста быў сабраны ў кучы. Толькі ў раўках паблісквала гнаёвая жыжка. У некаторых месцах, асабліва каля той сцяны, за якой была сілосная вежа, гэтая жыжка прабівалася і праз памост.

Дзяўчынкі зірнулі на ўсё гаспадарчым вокам, і Ніна заўважыла:

— А ўсё-такі слабы сцёк для жыжкі зрабілі. Бачыш, як выступае з-пад памоста.

Клава моўчкі аглядала хлеў, шукаючы, ці нельга дзе схапіць якое ачко.

У гэты час прышлі каровы. Адна з іх падышла да сцяны і лізнула падлогу. Падышла другая, адштурхнула першую і таксама лізнула.

— Глядзі, глядзі,—крыкнула Ніна.— Каровы ліжуць гнаёвую жыжку! Ніколі не думала, што яны такія брыдкія!

Здзівілася і Клава.

— Пасля гэтага і малако брыдка будзе піць, — сказала яна і з агідай завярнулася назад.

Але па дарозе дзяўчынкі зноў завялі гутарку на гэтую тэму. А прышоўшы ў лагер, яны

расказалі аб сваім незвычайным назіранні таварышам.

А калі справа незвычайная, таемная, дык тэвэтэтаўцы абавязкова дамагаюцца развязкі.

— Тут нешта такое ёсць! — крыкнуў Андрэй.

— Можа там было рассыпана што-небудзь?—спытаўся Паўлік.

— Можа соль там была? — сказаў Толя. — Каровы любяць соль.

— Нешта не відаць было, — адказалі дзяўчынкі.

— Гэтую справу трэба высветліць! — пастанавіла бригада.

У наступны раз яны прышлі на месца ў поўным складзе, перад прыходам кароў, але нічога такога не заўважылі, апрача гнаёвай жыжкі; што паблісквала ў розных месцах. Калі-ж прышлі каровы, паўтарылася тая самая гісторыя.

— Няўжо-ж каровы ліжуць свае ўласныя адкіды?—дзівіліся піонеры.

Андрэй апусціўся на памост і нават абмакнуў палец.

— Пакаштуй, які смак! — засмяўся Яша. — Можа гэта сок які?

Пры гэтых словах Андрэй ускочыў, як падсмалены, выбег за дзверы і пачаў аглядаць сілосную вежу і сцяну хлява.

Усе адразу зразумелі, у чым справа...

... Калі даведалася аб гэтым праўленне калгаса, дык не ведала, як і дзякаваць піонерам. Чаго-чаго, а такой кемлівасці ніхто не мог чакаць!

Не ведалі яны, што ад вока тэвэтэтаўца нішто не можа схавацца...

Калі агледзелі вежу, дык убачылі, што сапраўды ў ёй зрабілася шчыліна, праз якую сілосны сок і прасочваўся ў суседні хлеў.

РАЗДЕЛ ТРИНАЦАТЫ,

АПОШНІ, ТАМУ У ІМ ГАВОРЫЦЦА, ЯК ЦЫБУК ТРАПІЎ
У МЕРТВЫЯ ДУШЫ, ЯК БЫЎ ПАКАРАНЫ АДЗІН ДЗЕРЗКІ
КАМЕНЬ І ЯК, НАРЭШЦЕ, ВАЖАТЫ СКАЗАЎ ТОЕ, ШТО ХАЦЕЎ
СКАЗАЦЬ, АЛЕ НЕ СКАЗАЎ У РАЗДЗЕЛЕ ДЗЕВЯТЫМ

Калі ўвосень зноў сабралася ў школе ўсё Таварыства ваяўнічых тэхнікаў, ды падлічыла ачкі, то вышла нешта незвычайнае: семнаццаць тысяч восемсот восемдзесят дзевяць!

Наперадзе, вядома, ішоў Цыбук: ад заснавання ТВТ ён набраў шэсцьсот трыццаць сем ачкоў.

Лік членаў ТВТ усё павялічваўся ды павялічваўся.

Самымі актыўнымі былі навічкі. Яны заядла ганяліся за ачкамі, як той Цыбук. Але праз некаторы час то адзін, то другі трацілі цікавасць і адставалі. Затое на месца іх прыходзілі новыя, — і так увесь час у арганізацыі быў прыліў і адліў.

Але ўсё-ж такі праз поўгода было заўважана, што актыў ТВТ не расце, а змяншаецца.

На савеце атрада ўзнялі трывогу:

— На паперы лічыцца вельмі многа членаў ТВТ, а фактычна можа і паловы іх няма. Пагуляюць, пагуляюць, а потым і кідаюць. А мы так і не ведаем, колькі ў нас сапраўдных членаў. Нават такія ветэраны, як Цыбук, адышлі ад гэтай справы; ён ужо даўно не даваў нам ніякіх ачкоў. А такія, як Карачун, пагулялі з тыдзень і зусім кінулі. Трэба што-небудзь такое зрабіць, каб ажывіць дзейнасць ТВТ. Калі работа яшчэ ідзе, дык толькі ў навічкоў, а старыя, за невялікім выключэннем, адпадаюць. Ці можам мы ўсіх іх лічыць членамі ТВТ?

Трывога тэвэтэтаўскага актыва, вядома, была слухная, але мы пад сакрэтам скажам, што сярод дзяцей такая справа — рэч самая звычайная. Усе мы ведаем, што большасць дзяцей вельмі ахвотна хапаюцца за новую для іх справу і досыць хутка кідаюць яе, каб захапіцца яшчэ якой-небудзь іншай. Можна наглядаць, як у якім-небудзь раёне горада шмат дзяцей бегаюць па дварах і тратуарах і коцяць перад сабой абручы ці калёсікі. Тыдні, месяцы чуецца тут дзынканне гэтых абручоў, а потым усё сціхае. Абручы цяпер катаюць недзе ў другім канцы горада, а тут дзеці захапіліся пусканнем «галубоў» з паперы. Цяпер ужо заўсёды бачыш тут толькі галубоў. Самім дзецям здаецца, што яны ніколі не пакінуць гэтай гульні. Але хутка яны забываюцца на галубоў і пачынаюць майстраваць нейкія драўляныя штуківіны на шарыкападшыпніках. Трымаючыся за «руль», яны шпараць на адной назе па тратуарах, і вы безупынна чуеце з розных бакоў гэтае тарахценне. А потым і гэты перыяд праходзіць. Надыходзіць перыяд, скажам, збірання паштовых марак, або так званых «пераводных карцінак».

Так бывае ўсюды, так робіць большасць дзяцей. Але ёсць меншасць, якая не кідаецца так у розныя бакі, а доўга займаецца адной справай. Такія дзеці звычайна больш сталыя, свядомыя, энергічныя і дысцыплінаваныя. З іх пазней выходзяць выдатныя спецыялісты па якой-небудзь справе.

Зусім зразумела, што і ў дзейнасці ТВТ адбываліся такія самыя працэсы. Зацікавіцца, загарыцца чалавек, нават калі кладзецца спаць, то ўжо думае, дзе заўтра знайсці ачко, а потым і астыне. Праз некаторы час, калі арганізацыя добра працуе, ён можа і зноў захапіцца гэтай самай справай. Толькі найбольш свядомыя і настойлівыя не пакідалі работы доўгі час. А такіх, вядома, было менш. Яны не хацелі мірыцца з такім становішчам і паднялі пытанне на сходзе. Але важаты слухаў іх выступленні спакойна і нават чагосьці ўсміхаўся.

— Я нічога не маю супроць таго, каб якім-небудзь чынам яшчэ больш ажывіць дзейнасць ТВТ, — сказаў ён, нарэшце, — але што датычыцца росту і колькасці членаў ТВТ, то я гляджу зусім інакш. Я лічу, што Таварыства ваяўнічых тэхнікаў — гэта такая арганізацыя, у якой колькасць членаў толькі можа расці, а змяншацца ніколі не можа.

— Ну? Так ужо і ніколі? — пачуўся недаверлівы голас.

— У Совецкім Саюзе — ніколі! — паўтарыў важаты.

— А не ў Совецкім?

— Там і наогул падобнай арганізацыі не можа быць. Буржуйчыкі такімі справамі займацца не будуць. А пролетарскія дзеці не будуць непакоіцца, што ў памешчыка страху ў пуні працякае, а ў фабрыканта псуецца машыны. Усё, што яны бачаць вакол сябе, — для іх чужое.

Гэты довад быў для ўсіх зразумелым, але чаму ў нас лік членаў ніколі не можа змяншацца — было зусім незразумела. З усіх бакоў пасыпаліся недаўменныя запытанні і заўвагі:

— Мы-ж сваімі вачыма бачым, як у нас многа членаў адсейваецца!

— У кожнай арганізацыі бывае адсеў!

— Не лічыць-жа сапраўднымі членамі і ўсе мёртвыя душы!

— А вось наша арганізацыя тым і вызначаецца, — падхапіў важаты, — што ў ёй усе, як вы кажаце, мёртвыя душы ўсёроўна застаюцца членамі яе.

Дружны смех перапыніў яго словы.

— Куды-ж варта такая арганізацыя?

— Вось дык арганізацыя!

Піонеры аж гарэлі ад цікавасці. Вось ужо другі раз гэты важаты гаворыць нейкія незразумелыя рэчы. У чым тут сакрэт? Бязглуздзіца, ды і годзе!

А важаты, усміхаючыся, казаў:

— Таму я і называю ТВТ адзінай арганізацыяй, якая і пры гэтых умовах захоўвае ўсю сваю вартасць. Каб пераканацца ў гэтым, я прапаную зрабіць вопыт. Возьмем камень і паложым сярод тратуара, дзе павінны прайсці Цыбук ці Карачун. Апрача іх пэўна і яшчэ хто з мёртвых душ пройдзе; вось тады і паглядзім, ці з'яўляюцца мёртвыя душы сапраўднымі членамі ТВТ, ці не?

Была ўжо вясна. Дзень выбралі добры. Вызначылі месца. Гэта была вуліца, так сказаць, сярэдняя: не ў цэнтры горада і не зусім ужо на акраіне. Адпаведна гэтаму і публікі праходзіла не вельмі многа, а гэта давала мажлівасць палажыць камень, не звяртаючы на сябе ўвагу людзей.

Важаты, Клава, Яша, Паўлік і Андрэй выбралі добрую пазіцыю, схаваліся і пачалі наглядаць.

Але з першага-ж разу справу папсаваў нейкі стары чыгуначнік. Ішоў ён ціха, павольна, убачыў камень пасярэдзіне тратуара, прыпыніўся, а потым узяў яго абодвума рукамі ды адкінуў убок.

— Лепш ужо ён на сённешні дзень быў-бы менш акуратным! —

прабурчэў важаты. — Але нічога не зробіш. Бяжы, Андрэй, палажы назад.

Андрэй пабег, падпільнаваў зручны момант і зноў палажыў камень.

Прайшло некалькі людзей, якія старанна абмінулі камень.

Пасля гэтага паказалася пяць вучняў з малодшых груп адзінацатай школы.

— Ну, гэтыя пэўна возьмуць! — засмяяўся Паўлік. — Яны-ж новыя тэвэтэтаўцы.

А тыя ўжо навыверадкі беглі да каменя з крыкамі «ачко»! Ды яшчэ засунулі камень так, што беднаму Андрэйку прышлося з цяжкасцю яго здабываць.

Пасля іх паказалася некалькі вучняў з іншых школ. Адзін пераскочыў праз камень, другі штурхануў нагой, а трэці зусім не звярнуў увагі.

— Вось бачыце, што значыць не члены ТВТ! — сказаў важаты сваім піонерам.

Але ўслед за імі беглі яшчэ два вучні, таксама з чужой школы, і беглі, здаецца, спецыяльна да каменя. Так яно і вышла.

— Ёсць ачко! — крыкнулі яны і ўбралі камень.

— Чужыя тэвэтэтаўцы! — радасна зашапталі нашы піонеры, а «ветэраны» адчулі прыемнае хваляванне: што ні кажы, а гэта ўсё ад іх пачалося, і вось цяпер яны бачаць, як зусім незнаёмыя, «чужыя» вучні робяць тое-ж самае. Не менш задаволены быў і важаты.

— Дзея такога выпадку я гатоў і лішні раз патурбавацца! — сказаў Андрэй, пабегшы да каменя.

Тым часам каля каменя сустрэлася больш людзей. Нехта зачпіўся, штосьці сказаў. Калі разышліся, — камень ляжаў на месцы.

Потым знайшоўся чалавек, які старанна нагою адкаціў камень убок. Косціку прышлося адсоўваць яго назад.

Ледзь ён вярнуўся на месца, як таварышы зашапталі:

— Цыбук! Цыбук!

Усе напружыліся. А важаты адчуў, што ў яго нават сэрца застукала крыху мацней, як трэба. Гэта-ж быў экзамен не толькі для Цыбука, але і для важатага і для ўсёй справы ТВТ.

Цыбук ішоў сабе спакойна, глядзеў на праязджаўшыя аўтамабілі, пазіраў і на тратуар, але нішто не сведчыла, каб ён зацікавіўся каменем, хоць той павінен быў ужо трапіць яму на вочы.

Важаты скамянеў.

«Возьме, ці не возьме?»...

Ад гэтага для важнага залежала вельмі многа. Ён жа-ж так смела і ўпеўнена сцвярджаў, што члены ТВТ не могуць быць мёртвымі душамі, што яны заўсёды выканаюць свой абавязак. Нават узяўся даказаць гэта сваім піонерам. І калі цяпер Цыбук падвядзе, дык будзе сорам не толькі перад дзецьмі, але і перад самім сабой.

«Возьме, ці не?»...

Цыбук зусім падышоў да каменя. Спыніўся. Але заместа таго, каб паглядзець на камень, загледзеўся на трактар, які шпарка каціўся на гумавых колах і цягнуў за сабой платформу.

Прыкра зрабілася важнаму. Піонеры насмешліва пераміргнуліся.

Цыбук-жа, не зводзячы вачэй з трактара, патроху пачаў нагінацца, узяў у рукі камень і аднёс яго ўбок.

— А што?! — ускрыкнуў важаты. — Ці не казаў я, што мёртвых членаў ТВТ няма? Калі ён навучыўся бачыць і разумець, то ўжо не можа не зрабіць гэтага, хоць-бы нават не думаў і не хацеў!

— Ну, што датычыцца Цыбука, дык гэта рэч зразумелая! — адказвалі піонеры. — Ён жа-ж быў самы заслужаны член ТВТ.

— І такім застаецца цяпер! — цвёрда сказаў важаты.

— Хай будзе так. Але колькі ёсць такіх, якія і раней нічым сябе не праяўлялі. А вось ідзе адзін з такіх, Антось Аскерка!

Андрэйка да гэтага часу паспеў ужо зноў палажыць на месца камень. Зноў стаіліся надглядчы.

Антось падышоў да каменя ў той момант, калі нехта спатыкнуўся аб яго і злосна сказаў:

— Кідаюць камяні на самай дарозе!

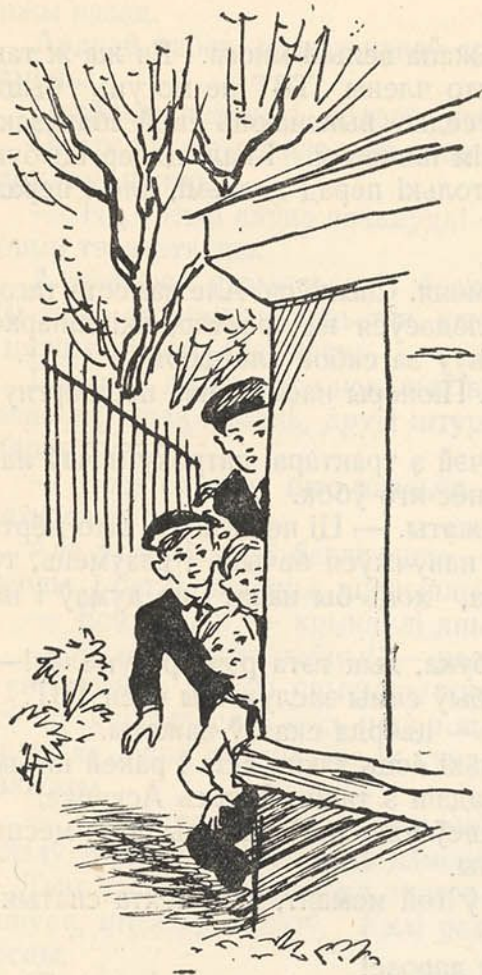
Антось прыпыніўся, засмяўся, а потым убраў камень.

— Ну, вось вам і гэты! — з вялікім задавальненнем усклікнуў важаты.

Але і супроць гэтага быў высунуты довад: Антось звярнуў на камень увагу толькі таму, што перад яго носам другі чалавек спатыкнуўся. А каб гэтага не было, можа ён і прайшоў-бы міма.

— Але-ж ён не толькі звярнуў увагу, але і сам убраў камень! — даводзіў важаты. — Пачакаем яшчэ Карачуна.

А пакуль Карачуна не было, здарыўся яшчэ адзін вельмі цікавы выпадак.

Па тратуары ішла жанчына і вяла за руку двухгадовае дзіця. Дзіця спатыкнулася аб камень і заплакала. Маці пачалі суцяшаць яго:

— Ціха, ціха! Супакойся! Гэты камень цябе пакрыўдзіў! Вось мы зараз яго паб'ем! Вось во яму! Вось так! Во! Будзе ён ведаць, як крыўдзіць маленькую Томачку! Ну, ціха, ціха! Мы яму за гэта далі!

І «пабіты» камень сумна застаўся ляжаць на тым-жа самым месцы.

Нарэшце, з'явіўся жадані Карачун.

Ішоў ён няроўна, то прыпыняўся, то бег, то адыходзіў убок. Ubачыў сабаку і запустіў у яго каменем.

Важаты мала на яго спадзяваўся, але суцяшаў сябе тым, што папярэднія два выпадкі ўсё-ж такі апраўдалі яго думкі.

Карачун адразу ўбачыў камень і штурхануў яго нагой. Цяжкі камень ледзь крануўся. Тады ён штурхануў яго другі раз. Потым ступіў два крок

наперад і спыніўся. Паглядзеў на камень, нешта падумаў, а потым... завярнуўся назад, узяў камень і адкінуў яго ўбок!

... На другі дзень важаты, сустрэўшы Цыбука, спытаўся:

— Ну, што, здабыў сёння ці ўчора якое-небудзь ачко?

— А-т, хоціць мне і тых, што я набраў! — усміхаючыся, адказаў Цыбук.

— А мы бачылі, як ты ўчора ўбраў камень з дарогі, — сказаў важаты.

— Ну, дык што з таго? — адказаў Цыбук. — Няўжо-ж пакідаць яго, каб ён перашкаджаў?

Праз некалькі дзён важаты склікаў актывістаў ТВТ, расказаў пра «экзамен мёртвых душ» і сказаў далей:

— Памятаеце, калі мы абгаварвалі статут Таварыства ваяўнічых тэхнікаў, я не скончыў адной сваёй думкі і вы тады вельмі зацікавіліся? Я тады і меў на ўвазе прыблізна тое, што цяпер мы ўбачылі. Гэта значыць, што ў дзейнасці Таварыства ваяўнічых тэхнікаў не толькі ачкі не маюць ніякага значэння, але нават і самая іх работа не з'яўляецца сама па сабе галоўнай задачай. Тады я гэтага вам не сказаў, каб вы не страцілі цікавасці да вашай справы, як гульні. А цяпер вам, як загартаваным тэвэтэтаўцам, я ўжо магу сказаць, што ніякай бяды няма, калі многія вашы члены ўжо не цікавяцца ачкамі. Важна, каб яны хоць некаторы час пабылі тэвэтэтаўцамі, а потым яны ўжо назаўсёды заста- нуцца імі, хоць да старасці (смах). Самая галоўная карысць ад Таварыства ваяўнічых тэхнікаў не ў тым, што яны цяпер зрабляць, а ў тым, што яны і надалей застануцца руплівымі гаспадарамі. А савецкія людзі ўсе павінны быць руплівымі гаспадарамі, бо ў іх велізарнейшая агульная гаспадарка. Вось што крыецца за вашай «гульніёй».

Магу яшчэ сказаць вам, што хутка для Таварыства ваяўнічых тэхнікаў будзе створана добрая база — спецыяльная майстэрня ТВТ, дзе будзе ўсё, што патрэбна для ўсялякіх работ. Кожны з вас зможа пайсці туды і, з дапамогай інструктара, зрабіць сабе усё, што захоча, незалежна ад таго, па якой гэта будзе спецыяльнасці—слясарнай, сталярнай, абутковай, ці іншай якой. Трэба толькі адно: каб мог зрабіць сам. А мы ўжо ведаем, што кожны, калі захоча, многае можа зрабіць сам. Пэўная спецыяльнасць патрэбна для больш важных і складаных работ, а прасцейшыя можа зрабіць кожны. Вы самі гэта ўжо даказалі.

Для Таварыства ваяўнічых тэхнікаў адкрывалася шырокая дарога ў будучае.

РАЗДЕЛ ДАДАТКОВЫ,

НАПИСАНЫ ПРАЗ ПЯТНАЦЦАЦЬ ГАДОУ, ДЗЕ ГАВОРЫЦЦА АБ
СУСТРЭЧЫ АУТАРА З ТЭХНІКАМ БАРЫСАМ ІВАНАВІЧАМ

У 1948 годзе газета камандыравала мяне на будаўніцтва аднаго з дамоў у Мінску. Я павінен быў азнаёміцца з ходам будаўніцтва, з людзьмі яго і напісаць у газеце артыкул.

Сустрэлі мяне ахвотна, дапусцілі ўсюды хадзіць, давалі ўсе тлумачэнні. Усе будаўнікі ведалі мяне, як «карэспандэнта» і прозвішчам маім не цікавіліся.

З першага разу мяне зацікавіў нехта Барыс Іванавіч, якога я яшчэ не бачыў.

— Барыс Іванавіч сказаў, — гаварылі рабочыя такім тонам, нібы гэты Барыс Іванавіч нямаведама хто такі.

А між тым мне вядома было, што галоўны інжынер, напрыклад, зусім не Барыс Іванавіч. Я чуў, што нават і ён бадай што такім тонам, як рабочыя, казаў:

— Трэба пагаварыць з Барысам Іванавічам.

Калі я спытаўся, хто такі Барыс Іванавіч, мне казалі:

— Наш старшы тэхнік. Залаты чалавек.

«Гэта, мусіць, самы стары і вопытны тэхнік», падумаў я і адразу ўявіў сабе суролага дзядзьку з сівымі вусамі, сур'эзнага, пільнага, усё ведаючага. Пагаварыць з ім было-б вельмі цікава і карысна. Але сустрэцца мне з ім давялося толькі праз пару дзён, бо трапляў я сюды ў такія минуты, калі яго не было.

Нарэшце мне рабочыя казалі:

— Вунь ідзе Барыс Іванавіч!

Я зірнуў і ўбачыў... зусім не сивога дзядзьку, а маладога

хлапца, як здавалася, гадоў дваццаці, маленькага, з круглым тварам, вострым носікам і рухавымі вочкамі.

Мяне прадставілі яму:

— Гэта — карэспандэнт, якога прыслалі на наша будаўніцтва.

— Вельмі прыемна, — сказаў ён, але зараз-жа, убачыўшы машыну, якая згружала жалезныя трубы, кінуўся да яе.

— Хто вам сказаў згружаць тут? — пачуў я яго голас.—Глядзіце, колькі прыдзеца цягаць іх узад і ўперад, калі возьмуцца за работу. Колькі пойдзе лішняй працы і часу! Згружайце вось тут. І канцамі ў гэты бок, каб лепей было браць.

«Ого!» — падумаў я. — «Гэты хлопчык адразу ўсё бачыць і прадугледжвае!»

У гэты час да яго падышоў брыгадзір, і тэхнік пайшоў з ім далей. Узышоўшы на рыштаванне, ён у адным месцы раптам стаў падскокваць. Мне зрабілася смешна: адразу відаць, што вясёлы хлопчык... А ён пасля таго апусціўся на калены і да чагосьці стаў прыглядацца. Потым я зноў пачуў яго голас:

— Эге! Ды тут дошкі калі-небудзь могуць адарвацца. Тут можа хто-небудзь загінуць. Як гэта ніхто не заўважыў?..

Дык вось чаму ён скакаў! Вось табе і «хлопчык»!

Я пасунуўся ў той бок, дзе былі яны. Тэхнік заўважыў і крыкнуў зверху:

— Выбачайце, я зараз!

Але мне зусім не патрэбна было яго прабачэнне; мне хацелася спачатку панаглядаць за ім збоку.

— Нічога. Я пачакаю, — адказаў я.

Чым больш я за ім наглядаў, тым больш здзіўляўся яго пільнасці, кемлівасці, спрактыкаванасці. У адным месцы ён растлумачыў каменшчыку, як лепей размясціцца, каб работа ішла спарней, у другім заўважыў нейкую калодку пад нагамі рабочых, якая перашкаджала ім хадзіць. Адным словам, ён усё ведаў, усё бачыў. Значыцца, нездарма ўсе яго так шанавалі. Абавязкова трэба з ім пагаварыць у вольны час.

Калі нарэшце ён падышоў да мяне, я сказаў:

— Выбачце мне, колькі вам год?

Ён засмяўся і сказаў:

— Дваццаць сёмы ідзе.

— Няўжо? — здзівіўся я. — Я думаў, не больш за дваццаць.

— Гэта, мусіць, таму, што я нежанаты, — пажартаваў ён.

— Мне вельмі хацелася-б з вамі пагаварыць у вольны час,— сказаў я. — Калі дазволіце, я зайшоў-бы да вас.

— Што-ж, можна, — адказаў ён. — Я буду дома ў восем гадзін. Жыву я недалёка (ён зірнуў на гадзіннік). Цяпер іду ў ста-лоўку на абед. Калі хочаце, пакажу сваю хату.

Мы вышлі на вуліцу.

— Мне здаецца, я вас недзе бачыў, — сказаў Барыс Іванавіч, — зірнуўшы на мяне. — Ці не былі вы ў Мозыры?

— Не даводзілася, — адказаў я.

— А на фронце?

— Таксама не быў.

— Значыцца, мне здалося, — сказаў ён.

Мы завярнулі ў меншую вуліцу. Па раўчуку ля тратуара аднекуль цякла вада. У адным месцы зрабілася нібы грэбля і вада стварыла вялікую лужыну. Нейкае малое дзіця збіралася ў яго лезці...

Раптам мой спадарожнік падняў з зямлі трэсачку і рассунуў гэтую грэблю. Вада мігам сцякла.

— Ёсць ачко! — сказаў ён, кінуўшы трэсачку.

— Што, што вы казалі? — спыніўся я ад здзіўлення.

— Гэта мы калісьці ў дзяцінстве так гулялі, — сказаў ён. — Зробім што-небудзь такое і...

— Значыцца, вы былі тэвэтэтаўцам?—перапыніў я.

Цяпер ужо ён прыпыніўся ад здзіўлення.

— А вы адкуль ведаеце?

— Чытаў такую кніжку, — адказаў я.

Тым часам мы падыйшлі да невялікага адноўленага дома, і Барыс Іванавіч сказаў:

— Вось тут мая зямлянка. У гэтыя дзверы, направа. У дваццаць нуль-нуль буду чакаць вас.

Гэтая ваенная тэрміналогія сведчыла, што Барыс Іванавіч быў на вайне. Я завярнуў налева, а ён пайшоў прама.

У вызначаны час я ўваходзіў у яго «зямлянку». Гэта быў досыць вялікі светлы пакой з «халасцяцкім» абсталяваннем, але не з халасцяцкім парадкам. Усё тут было на сваім месцы, усё дэпасавана адно да другога. Кожная рэч мела сваё пэўнае месца і з такім разлікам, каб у кожную хвіліну, не турбуючыся, можна было дастаць яе і паставіць на месца. Можна смела сказаць, што гаспадар гэтай кватэры, шмат разоў на дзень эканомячы па некалькі секунд часу, па некалькі лішніх рухаў ды па некалькі мо-

мантаў спакою, за многія гады можа «наскрабсці» не адзін лішні год здароўя і жыцця.

— Адразу відаць, што тут жыве былы тэвэтэтавец, — заўважыў я.

— Чаму былы? — нібы пакрыўдзіўся Барыс Іванавіч. — Наш важаты казаў, што тэвэтэтаўцы ніколі не могуць быць былымі, што яны да самай смерці застануцца сапраўднымі членамі Таварыства ваяўнічых тэхнікаў.

— І вы цяпер лічыце сябе такім?

Барыс Іванавіч жартоўна развёў рукамі і паківаў галавой:

— Нічога не зробіш. Нават каб і хацеў, то не мог-бы пакінуць гэтую прывычку. З тою толькі розніцай, што ачкі цяпер не запісваю.

Потым дадаў сур'езна:

— Я разважаю так: у соцыялістычным грамадстве ўсе людзі паступова становяцца такімі «тэвэтэтаўцамі». Ну, а калі да таго яшчэ папрактыкаваўся ў дзяцінстве, то, вядома, назад не пойдзеш. У мяне і цяпер яшчэ захавалася кніжка «ТВТ».

— Няўжо?! — аж падскочыў я.

Справа ў тым, што я даўно ўжо шукаў гэтую кніжку, каб зноў выдаць яе, але ніяк не мог знайсці, бо немцы ў часе акупацыі знішчылі нашы бібліятэкі. І вось шчаслівы выпадак дапамагае. Барыс Іванавіч крыху здзівіўся, што я так зацікавіўся гэтай кнігай, дастаў яе і падаў мне. Кніжка была такая патрапаная, што і захоўваць яе было няварта. Я сказаў гэта Барысу Іванавічу.

— Як-жа ж мне не захоўваць яе, — сказаў ён, — калі тут пра мяне самога напісана? Глядзіце, нават у загалюку: «... як Цыбук здабываў ачкі».

— Дык вы... вы... Цыбук? — прашаптаў я, ледзь дыхаючы.

— Як бачыце, — адказаў ён, відаць, задаволены, што яго імя зрабіла такое моцнае ўражанне, а потым спытаў: — Няўжо вы так добра ведаеце і памятаеце гэтую кніжку?

— Ведаю... памятаю..., — казаў я, перагортваючы кніжку, а сам думаў: ці сказаць зараз-жа, чаму я памятаю, ці пачакаць яшчэ? Калі скажу, то яго адносіны зараз-жа будуць іншымі. Лепш я параспытаю яго, пакуль ён не ведае, хто я такі.

Што я яго не пазнаў, нічога дзіўнага няма: паміж дванаццацігадовым і дваццацісямігадовым чалавекам вельмі вялікая розніца. Ды і яму, вядома, нялёгка было пазнаць чалавека, якога

бачыў калісьці ў дзяцінстве раз ці два. Размаўляў я з ім, здаецца, толькі адзін раз, а ўсе звесткі сабраў ад іншых.

— Як вы лічыце, — сказаў я нарэшце, — ці правільна напісаў аўтар пра вас?

Ён усміхнуўся.

— Як вам сказаць? Увогуле правільна, а паасобку — многа: няправільнага. Вось, напрыклад, ён піша, што я быў нейкі пасіўны, безуважны, нічым не цікавіўся. Гэта аўтар выдумаў, ці яму хто няправільна сказаў. Мне здаецца, я заўсёды быў такім, як цяпер. Потым, аўтар навыдумляў мне многа ачкоў, якіх я не рабіў, і многа слоў, якіх я не казаў.

— А наконт вашага заўзятата палявання на ачкі? наконт «рээстра»?

Цыбук шчыра засмяяўся.

— Што тычыцца ачкоў, то я сапраўды ганяўся толькі за ім і калі што рабіў, то толькі дзеля іх. І «рээстр» таксама мне выдалі. Я тады не ведаў, што яны з мяне жартуюць. Але аўтар дадаў у гэтым рээстры добрую сотню ачкоў.

— А вы не крыўдзіцеся на яго, што ён сёе-тое выдумаў?

— Не. Усё-ж такі, калі чытаеш кнігу, то гэты Цыбук здаецца сімпатычным хлопчыкам. Чаго мне крыўдзіцца? Наадварот, я вельмі ўдзячны яму.

— А вы сустрэкаліся з аўтарам, гаварылі з ім?

— Размаўляў з ім адзін раз. Ён, здаецца, трохі нагадваў... тут ён уважліва паглядзеў на мяне, а потым устаў.— Выбачайце, а можа... гэта вы?

— Так, гэта я...

Далейшае ўжо нецікава для чытачоў. Скажу толькі, што Цыбук вылучыў мяне і даў сваю кнігу. Значыцца, я не дарма турбаваўся, аддаючы яму столькі ўвагі ў сваёй кнізе.

Яму-ж за гэта я абяцаў некалькі экзэмпляраў новага выдання.

Рэдактар *Г. Гужавін*
Гэxrэдактар *П. Прагін*
Карэктар *А. Даніловіч*

АТ 01838
Папера 70×92/16

Падпісана да друку 13/VI-49 г.

Друк. арк. 6 ³/₄

Тыраж 15 000 экз.

Зак. 80

Друкарня ім. Сталіна, Мінск, Пушкіна, 55.

НА БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКЕ

Янка Мавр

Г В Т

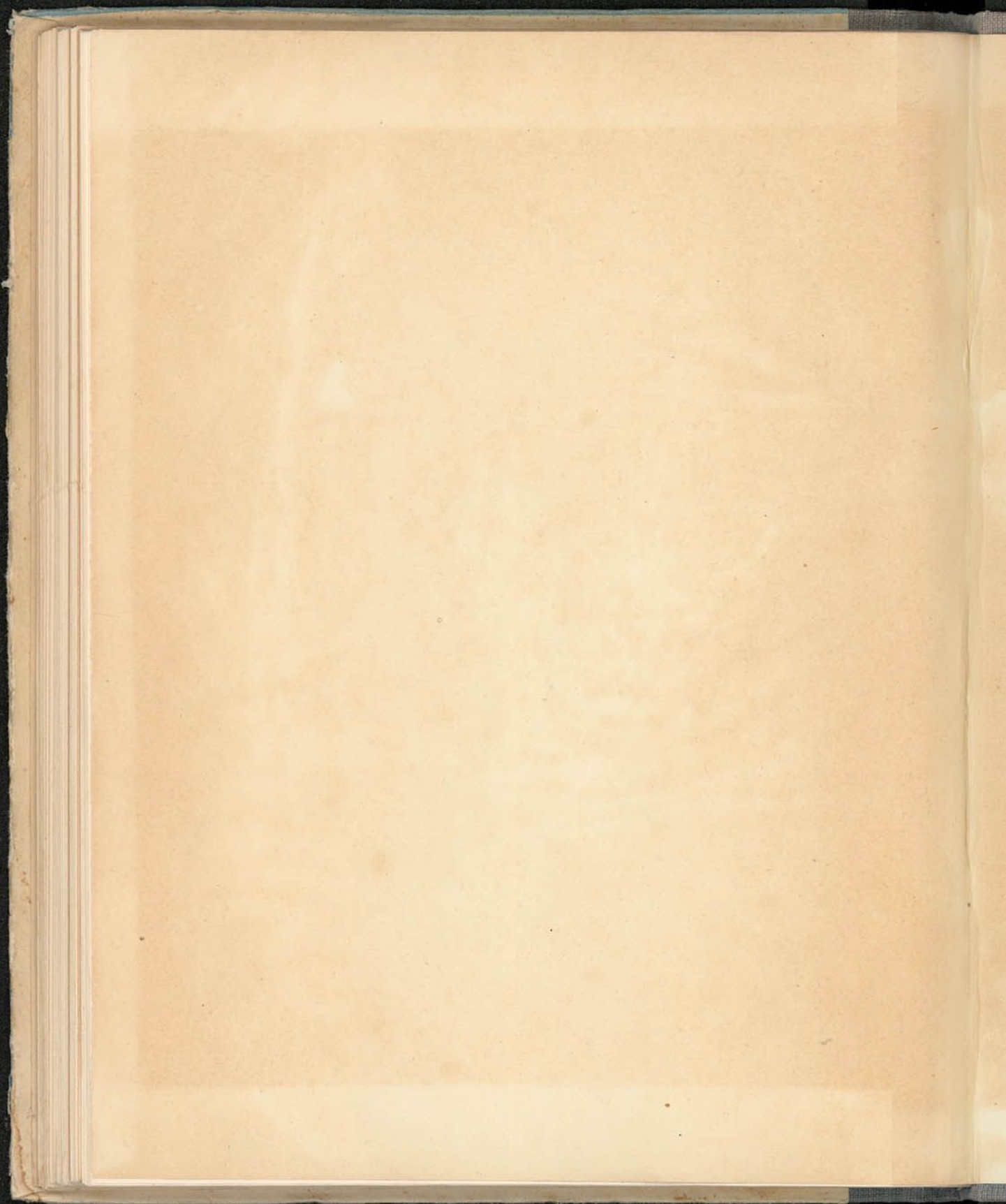
Государственное издательство БССР

Минск 1949

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
545 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

20

4

4

a

Цена 3 руб. 50 кап.
Переплёт 1 руб.

80000002728403

1954 г.